

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

ÖRDÖG ENDRE / Idő-fonat	401
-------------------------	-----

TANULMÁNYOK

CSEPREGI ZOLTÁN / A reformáció nyelve	402
HARMATI BÉLA / Az egyetemes társadalmi felelősség programja	405

KITEKINTÉS

WALTER ALTMANN / De nem így van közöttetek...	409
---	-----

FIGYELŐ

LENGYEL ANNA / Felügyelői székfoglaló beszéd	411
KARL BARTH / Köszönőlevél Wolfgang Amadeus Mozartnak	413
CSELOVSZKY FERENC (ID.) / Karol Nandrásky: Remete László – ember, aki átlépett a határokon	414
SZABÓ JULIANNA / Ruth – Együtt az úton	416
KOVÁCS LÁSZLÓ / Nyírő Olga (1931–2006)	418
BARTHA ISTVÁN / Garami Lajos (1924–2006)	419
KOCZOR TAMÁS / A másik oldalról	420
Részletek Koczor Kristóf naplójából	422
KRÁMER GYÖRGY / Igehirdetés Koczor Kristóf temetésén	423

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

ERDÉLYI CSABA / Szentháromság ünnepe után 22. vasárnap	425
SMIDÉLIUSZ ZOLTÁN / Szentháromság ünnepe után utolsó előtti vasárnap	428
NÁNAI LÁSZLÓ ENDRE / Szentháromság ünnepe után utolsó vasárnap (örök élet vasárnapja)	430
VATI ZSUZSANNA / Advent 1. vasárnapja	433
NEPP ÉVA / Advent 2. vasárnapja	435
BALICZA IVÁN / Esküvői igehirdetés	438
NAGY VERONIKA / Temetési igehirdetés	439

ÖRDÖG ENDRE

Idő-fonat

Íme, új eget és új földet teremt az Úr. (Ézs 65,17)

Régi és új. Elmúló és kezdődő. Az egyházi esztendő vége – és az egyházi esztendő kezdete. Az eljövendő ígérete és a már megtörtént beteljesedett ígérete. Ahogyan összekapcsolódik két egyházi esztendő, összefonódik benne minden idő, amely fontos számunkra, amely meghatározza életünket.

Sejtelmesen alkonyodó, adventi téli esték visszarepítenek a messiásnélküliség homályába. Oda, ahol a prófétai szavak gyújtanak világosságot, fel-felvillantva egy távoli jövő képét, amelynek ragyogása a főalak, a Megváltó szeretetéből és hatalmából árad. Visszarepítenek, de valóságunk, lényünk marad. Marad a jelenben, a mában, mindennapi harcunkban és békességünkben, könnyünkben és mosolyunkban, magányunkban és ölelésünkben, kétségünkben és hitünkben. Közben pedig fülünkbe cseng a világbíró, diadalmas Krisztus érkezésének kürtzengése, a tökéletes, múlhatatlan jövő üzenete. Különös jelen ez: múlt és jövő határmezsgyéje, ahol a jövő felől érkezünk, hogy újból és újból a múltnál kezdjünk újat.

Mert e nélkül a múlt nélkül nincs jelen és nincs jövő. Ha nem teljesednek be az ígéretek, ha nem tekinthetünk vissza az adventi várakozásunkra csodálatos beteljesülést nyújtó megtestesülésre, életünk és előretételezésünk pusztán kilátástalan lét. Nem más, mint egymásra zuhanó, múltó perceink hordalékalmaza, amelyet a reménytelen semmi-óceánba mos bele a megállíthatatlanul hömpölygő idő. A teremtés és benne az emberi lét csodája nem ezért adatott. Az ember Istentől túltenni akaró tragikus igyekezete persze a romlást hozta, de az átérhetetlen időben zajló párbeszédben most Istennél a szó, és választ már nem vár: mindent visszaad. Ha kell az embernek, ha nem.

Mert egyszor már új volt a föld és az ég. Új a semmihez, a nemléthez képest, amikor Isten létezővé, élővé tette. De az ember úgy gondolta, hogy ezt a tökéletességet még tökéletesebbé tudja tenni: ez volt az ember szava az életet előhívó szóra. És innen hangzik a sötétben felhangzó, jövőbe mutató szó: újjá teszek mindent. Innen indul a prófétai szóban megfogalmazott üzenet történe-

te. Ennek a kimondott szónak a valósága miatt tudjuk ünnepelni adventet. Mindaz, ami azóta történt, hitelesítette a várakozás értelmét. Ezért tudunk eljutni adventtől örök élet vasárnapjáig, ezért kezdjük évről évre újból az erről szóló tanúságtételt. Mert ez örök: Isten szeretete Krisztusban, ami volt, van és lesz. Évről évre, évszázadról évszázadra, az Isten-ember párbeszéd végső, nagy isteni ámenjéig futtatjuk ujjainkat az idő-fonat szálain, hogy mindig érezzük egyenességét, előrehaladását a boldog teljesség felé.

Eközben gyakran kell éreznünk, hogy a gyűlölet lángjától vörösre festett ég alatt, az emberi felelőtlenség miatt pusztuló földön élünk, gyakran már saját generációnk jövőtlenségének réme bénítja cselekvésünket. Isten azonban kiveszi az ember kezéből a megoldást, saját hatáskörébe vonja a holnapot. Új eget és új földet ígér. Megteremti azt, ami új a bűnhöz, a halálhoz, a vele való szembefordulás minden átkához képest. A folyamat nem a jelen egyik nagy világméretű kísérlete. Elkezdődött az első ígérettel, folytatódott a megtestesülés, a megváltás és a feltámadás csodájával, és véget ér a mennyei Jeruzsálem kapujának kitérülésével.

Csodálatos ív, Isten kimeríthetetlen fantáziájú szeretetének színeiből szótt szívárvány. Számunkra élet-méretű, apró és törékeny jelenünk ez alatt folyik. De ez a jelen mindig láthatja a nagy idő elejét és végét, mindig el tudja magát helyezni a világban, és ezért ünnepel. Ünnepli adventet, hogy a múltból fakadó jövő üzenete bizonyossága és ereje legyen életének. Ünnepli örök élet vasárnapját, hogy reménysége évről évre felragyogjon, új színeket kapjon. A kettő közötti rendkívüli pillanatban pedig átéli az idő teljességét, múlt, jelen és jövő egységét.

Régi és új. Elmúló és kezdődő. Az egyházi esztendő vége és az egyházi esztendő kezdete. Az eljövendő ígérete és a már megtörtént beteljesedett ígérete. Ahogyan összekapcsolódik két egyházi esztendő, összefonódik benne minden idő, amely fontos számunkra, amely meghatározza életünket.

CSEPREGI ZOLTÁN

A reformáció nyelve

A ferences hagyomány és a kocsmai antiklerikalizmus között

A „nyelvi esemény” (Sprachereignis, language event) kulcsszó közismerten *Gerhard Ebeling* híres Luther-előadásaihoz kapcsolódik.¹ Ezek tették népszerűvé 1962/63-ban ezt az eredetileg *Ernst Fuchs*-i terminust a történeti teológiában, jóllehet utóbb a kulcsszó használata kiterjedt az egész reformációkutatásra, s függetlenedett Luther személyétől.² Ezt a tudománytörténeti háttérrel azért is fontos hangsúlyozni, hogy nyilvánvalóvá tegyem, ez a felfogás nem a társadalomtudományok úgynevezett nyelvi fordulatának (linguistic turn, Sprachwende) jóval későbbi áramlatából táplálkozik.

Ebeling a nyelvi eseményként való megközelítést dinamikus alternatívaként kínálja a statikusabb dogmatikai vagy felekezeti nézőpontok helyett. „...Luther gondolkodásmódját vizsgálva legyünk nyitottak arra is, hogy Lutherrel mint nyelvi eseménnyel találkozunk, hiszen ő maga sem tett egyebet, mint hogy igyekezett az igét szóhoz juttatni (das rechte Zur-Sprache-Bringen des Wortes)” – szólítja fel hallgatóit a bevezető előadás végén.³ A nyelv és a teológia alapvető összefüggéséről Ebeling ezután magát a reformátort idézi, aki 1524-es oktatási programjában így ír: „Amint az evangélium a Szentlélek által jött és jön el napra nap, a nyelv által jött el és gyarapodott, így általa is kell megtartatnia... Amilyen kedves tehát nekünk az evangélium, akkora erővel kell kitartanunk a nyelv mellett... Bizony, ahol hibát vétünk és (amitől Isten óvjon) nem figyelünk a nyelvekre, ott nem csupán az evangéliumot ve-

szítjük el, hanem végül oda jutunk, hogy sem latinul, sem németül nem tudunk már helyesen beszélni vagy írni.”⁴

A reformációt – röviden összefoglalva – a következő tapasztalatok miatt szerencsés nyelvi eseményként vizsgálni:

- a reformátori tetteket (például a szerzetesi fogadalomnak, a cölibátusnak, a böjtnök a megtörése, épületek, javadalmak elfoglalása, újjítás a szertartásokban és az egyházközség szervezetében stb.) rendszerint reformátori igehirdetés előzi meg (szóban vagy írásban);

- a reformáció mint úgynevezett evangéliumi mozgalom kifejleszti a maga biblikus zsargonját, egy új egyházi nyelvet, amelynek használata identifikációs eszközként is szolgál;

- a reformáció eszméinek terjedése tiszteli a nyelvterületek határait;

- a reformációról szóló adataink elválaszthatatlanok attól a nyelvi közegtől, amelyben forrásaink fennmaradtak.⁵

A hazai reformáció Mohács előtti történetében összesen négy olyan jól ismert eseménysort, illetve szövegcsoporthat találtam, amelyekben tetten érhető az új egyházi nyelv használata: ezek a soproni eretneknémozás (1524), a bányavárosi felkelés (1525–1526), Mária királynénak egy 1523-as levele,⁶ és végül egy jegyzőkönyv, amely utólag

⁴ An die Rathern aller Städte deutschen Lands. WA 15,(9)27–53,37–38; Masznyik 4, 169–170. o.; Ebeling 1997, 20. o.

⁵ A reformáció nyelvi közegéről összefoglalóan lásd Bernd Moeller: *Deutschland im Zeitalter der Reformation*. Göttingen, 1977. /*Deutsche Geschichte 4./* Uő: Was wurde in der Frühzeit der Reformation in den deutschen Städten gepredigt? *Archiv für Reformationsgeschichte*, 75 (1984) 176–193. o. Bernd Moeller – Karl Stackmann: *Städtische Predigt in der Frühzeit der Reformation: eine Untersuchung deutscher Flugschriften der Jahre 1522 bis 1529*. Göttingen, 1996. /*Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. Dritte Folge 220./*

⁶ Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Literalien 1193:11. Fraknói Vilmos: *Magyarország a mohácsi vész előtt*. Budapest, 1884. 119. o. 1. jegyz. = Bunyitay Vince – Rapaics Raymund – Karácsonyi János (szerk.): *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*. 1. Budapest, 1902. (A továbbiakban: ETE 1.) 85–86. o. (nr. 86). Magyar fordítások: Payr Sándor: *Mária, a humanista magyar királyné*. Budapest, 1905. 9. o. Csepregi Zoltán: Udvari papok Mária királyné környezetében. In Réthelyi Orsolya et al. (szerk.): *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531*. Budapest, 2005. 45–55., itt 48. o. Vö. Csepregi Zoltán: Jámbor volt-e Georg der Fromme? *Lelkipásztor*, 2003/8–9. 291–294. o.

¹ Az Ebeling-mű magyar kiadásának (Gerhard Ebeling: *Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába*. Budapest, 1997. /Magyar Luther Könyvek 6./) lektoraként magam is felelős vagyok azért, hogy a fordításban a kérdéses kulcsszó sajnos „nyelvi jelenség”-ként fordul elő. A hermeneutika területén hasonló értelemben találkozni a magyar „szóesemény” (vö. Wortgeschehen, word-event) terminussal is.

² Carter Lindberg: Church Growth and Confessional Integrity. *Concordia Theological Quarterly*, 54 (1990) 131–154. o. Yoshikazu Tokuzen: An Asian Perspective. *Word & World*, 11 (1991) 265–268. o.

³ Ebeling 1997, 17. o. A probléma magyar nyelvű irodalmának felsorolása valószínűleg teljessé tehető a következő utalással: David Warren Sabean: Az egység szent köteléke. A közösség egy tizenhárom éves boszorkány szemében (1683). In: *Misszionáriusok a csónakban. Antropológiai módszerek a társadalomtörténetben*. Szerk. Vári András. Budapest, 1988. 156–191., különösen 185–188. o.

rögzíti Georg Stoltz hunyadi várnagy 1526 nyarán tett megbotránkoztató kijelentéseit.⁷ A többi korabeli eretneknyomozás általában olyan vádpontokat vizsgált, amelyek nem hozhatók egyértelmű kapcsolatba reformátori tanokkal, továbbá a forrásokban olvasható általános megfogalmazások sem alkalmasak arra, hogy „nyelvellékként” értékeljük és értelmezzük őket. Természetesen az összes eddig felsorolt dokumentum latinul, illetve németül maradt fenn, hisz a magyar nyelvhatár átlépése forrásainkban Batizi András és Dévai Mátvás reformátori működéséhez, kronológiailag pedig az 1531-es évhez köthető. Az időszorításában a négy történetből most csupán egyet ragadok ki, mégpedig a legismertebbet, a sopronit, amely az általában Kecské-templom néven ismert ferences templomhoz fűződik.

A soproni eretneknyomozásra II. Lajos 1524. október 14-én Budán kelt rendelete Szegedi Gergely nagyváradi ferences szerzetest küldte ki.⁸ Az október 22-én megkezdett vizsgálat első, Kristóf (konventuális) ferences prédikátor ellen folytatott része a soproni plébános (Christophorus Peck) által összeírt nyolc vádpontra összpontosított az érintett, illetve összesen 29 tanú meghallgatásával. Gyengítette a vád súlyát, hogy a feljelentő csupán egy állítását (6. pont) tudta saját, fültanúként tett vallomásaival alátámasztani, ezt sem Kristóffal, hanem egy korábbi ferences prédikátorral szemben, míg a többi pontot pusztán szóbeszédre alapozta. A jegyzőkönyv tartalmát úgy összegezhetjük, hogy e pontok alapján sem Kristóf nem ismerte be a tévtanítás vétkét, sem a tanúk nem támasztották azt alá érdemben.⁹ (Az ügy szereplőinek egymás közötti viszonyrendszerére itt nincs mód kitérni, csak arra hívom fel a figyelmet, hogy Kristóffal szemben sokkal kevésbé voltak hajlandók tanúskodni pap kollégái, mint amilyen lelkesen vallott Moritz Pál belső tanácsos ellen a polgármester, a városbíró és tíz más tanácsstag a nyomozás harmadik részében.) A szerzetes az első hat vádat tagadta vagy kimagyarázta, az utolsó kettő tartalmát (a városi klérus kevésbé kánoni életvitelének ostromozását) pedig olyan határozottan fenntartotta, hogy II. Lajos november 16-án külön rendeletben intette a soproni papokat ágyasaik elbocsátá-

sára.¹⁰ Az eljárásnak ez a végső mérlege egyértelmű a király 1525. január 11-i leveléből is, amely a ferenceseket alaptalanul bepanaszoló soproni plébánost marasztalja el, s jogosnak ismeri el a kolostor kártérítési igényét jó hírének megcsorbítása miatt.¹¹ A nyolc vádpont körül kikristályosodó tényállás a mai történész szemével nézve sem olyan tévelygés, ami szembehelyezkedik a korabeli egyházban elfogadott véleményekkel. Ami itt kissé eltávolodik a dogmatikus sodorvontól, mint a belső gyónást, a szociális felelősséget, az aszkézist és a papok életvitelét érintő gondolatok, azt még mindig elhelyezhetjük a ferences hagyománynak jellegzetesen akár a misztika, akár a spiritualizmus, akár a társadalmi kérdések irányában nyitott területén. Ugyanez áll Kristóf két évvel azelőtt működő elődjének, egy név szerint nem ismert ferences prédikátornak a kijelentéseire, aki a soproni plébános és egy tanú (Leonhardus Hengst) emlékei szerint éppen azokhoz hasonló nézeteket osztott, amelyeket *Szűcs Jenő* két 1516 és 1520 között keletkezett obszerváns ferences kódexben talált: az oltár- és templomépítések kritikája, továbbá a papok egyenlőségének hirdetése a feloldozási hatalom tekintetében.¹² *Házi Jenő* lutheránus ízű beszédeknek tartja ezeket a prédikációkat,¹³ *Mollay Károly* pedig egyenesen *A német nemzet keresztyén nemességéhez* című, 1520-as Luther-irat¹⁴ gondolatait véli felfedezni a vádak egyes pontjaiban.¹⁵ A jegyzőkönyvben felsorolt nézetek közül azonban egyedül a szentek segítségül hívásának tagadását (1522. december 6-ai szentbeszéd) nem tudom elhelyezni a radikális ferences tradícióban.

A vizsgálat második része az oltárigazgató Thomas Radingernek egy szerintem egyszerűen polgárpukkasztó kijelentésével kapcsolatban faggatja a tanúkat, hogy tudniillik Isten lélek, se érzékszervei, se végtagjai nincsenek, így ismereteket sem szerezhet, gondot sem viselhet a világról,¹⁶ míg a vizsgálat harmadik része Moritz Pál („Paulus Institor”) soproni polgár megbotránkoztató viselkedését igyekszik feltárni.¹⁷ Az utóbbi esetben – jogászai nyelven – meg-

⁷ ETE 1, 283–288. o. (nr. 276–277). Vö. Csepregi Zoltán: A reformáció kezdetei Brandenbúrgi György gyulai és vajdahunyadi uradalmában 1520–1530. *Egyháztörténeti Szemle*, 2001/2. 35–45. o.

⁸ ETE 1, 158–159. o. (nr. 162). = Payr Sándor: *Egyháztörténeti emlékek. Forrásgyűjtemény a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület történetéhez*. 1. Sopron, 1910. 1–2. o. (nr. 1). = Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I. 7. *Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig*. Sopron, 1929. 113–115. o. (nr. 82). Vö. Payr Sándor: *A soproni evangélikus egyházközség története*. Sopron, 1917. 40–61. o.; Házi Jenő: *Sopron középkori egyháztörténete*. Sopron, 1939. 44–61. o.

⁹ ETE 1, 159–171. o. (nr. 163). = Payr 1910, 2–14. o. (nr. 2). = Házi 1929 I. 7. 115–131. o. (nr. 83). A jegyzőkönyv vizsgálatánál módszertanilag Erdélyi Gabriella forráskritikai megállapításait kamatoztattam: *Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán*. Budapest, 2005. /Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 38./

¹⁰ ETE 1, 181–182. o. (nr. 170). = Házi 1929 I. 7. 136. o. (nr. 89) regeszta.

¹¹ ETE 1, 187. o. (nr. 178). = Házi 1929 I. 7. 139. o. (nr. 93) regeszta.

¹² ETE 1, 161–163. o. (nr. 165). = Payr 1910, 4–6. o. (nr. 2). = Házi 1929 I. 7. 118–120. o. (nr. 83). Vö. Szűcs Jenő: Ferences ellenzéki áramlat a magyar parasztháború és reformáció hátterében. *Tudománytörténeti Közlemények*, 78 (1974) 409–435., különösen 425–426. o.

¹³ Házi 1939, 56. o.

¹⁴ WA 6,(381)404–469; Masznyik Endre fordítása: 1905.

¹⁵ Az 1-es, 2-es, 5-ös, 8-as pontokat, továbbá a 7-est is lutheri tételnek tartja: Mollay Károly: *Kereskedők, kalmárok, árosok*. Moritz Pál kalmár 1511–1530. *Soproni Szemle*, 45 (1991) 1–31. o., különösen 15–17. o.

¹⁶ ETE 1, 165. o. (nr. 163). = Payr 1910, 8. o. (nr. 2). = Házi 1929 I. 7. 122. o. (nr. 83). Vö. Péter Katalin: *A reformáció: kényszer vagy választás?* Budapest, 2004. 64. o. A *Von den guten Werken* című, 1520-as Luther-irattal való összefüggést (WA 6,[196]202–276; Takács János fordítása: 1937) itt nem sikerült kimutatnom.

¹⁷ Moritz Pál későbbi városbíróról (1526–1529, megh. 1530): Mollay 1991. Uő: *Das Geschäftsbuch des Krämers Paul Moritz 1520–1529. Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg*. Reihe B, Bd. 1. Sopron, 1994. Házi 1939, 58. o.

áll a böjt megszegésének és a lutheri könyvek birtoklásának vádjára, bizonytalan viszont, valóban elhangzottak-e a vádlott szájába adott olyan sztereotip mondatok, mint például a fa- és kőbálványok kicsúfolása. A soproni polgár bírái ugyanígy értékelték a nyomozás eredményét, mert a vádlott, miután könyveit önként beszolgáltatta, s azokat január 2-án elégették¹⁸ – mint ez II. Lajos 1525. január 28-án kelt leveléből is kitűnik –, csupán a böjt egy rendbeli megszegéséért szenvedett büntetést.¹⁹

Házi Jenő azt hangsúlyozza, hogy Moritz Pál 1522. február 22. és 1527. január 18. között éppen gondnok volt a ferenceseknél (tehát már az inkriminált prédikátor előd idejében is), továbbá az új tanok terjedésében általában kiemeli a kánoni előírásokat nyűgnek tartó soproni papság szerepét.²⁰ A soproni tévelygések feltételezhető forrásai között ezek szerint ott lehet a ferencesek egyházkritikája és a klerikusok elkényelmesedése, de ott lehetnek tényleges Luther-olvasmányok, valóban reformatori szellemű prédikációk is.

Az eddigiektől lényegesen eltérő a helyzet ugyanis a plébánosnak a kihallgatás során a ferences prédikátor ellen szóban felhozott újabb vádpontjával kapcsolatban: ezt érdemben maga Kristóf sem tagadta, s több tanú is alátámasztotta mint közvetlen fültanú, nevezetesen az eljárás két jegyzője, az oltárigazgató Radinger és a városi nótárius, továbbá egy pap (Wolfgang Payr). Vallomásaikból a következőképpen rekonstruálható Kristóf valamely szent ünnepén tartott szentbeszédének gondolatmenete: A szentek semmit sem saját érdemükből érdemeltek ki, akik ezt állítják, azok főbenjáró hazugságot mondanak, hanem a szentek „hit által győztek le országokat” (Zsid 11,33). Természetesnek vehetjük, hogy a plébános és az altariszta teológiailag pontosabban (nihil meruerunt coram Deo) adja vissza azt, ami a laikus írnok szájában leegyszerűsítve ennyi: a szentek mennybe jutása (celum non meruissent). Az is várható, hogy Kristóf így magyarázza és mentegeti önmaga szavait: „hanem Krisztus szenvedésének érdeméből”. Meglepő viszont, és ezért komolyan hitelt kell adnunk ennek a részletnek, hogy éppen az egyetlen világi tanú,²¹ Jacob Auer vallomása őrizte meg a szentbeszédből a másik hivatkozott bibliai helyet: „nem önmagunktól vagyunk alkalmasak” (2Kor 3,5).²² Ez az érvelés már az

adott rendszer, a középkori érdemteológia kereteit szétfejtő reformatori prédikációként értelmezhető.

Berndt Hamm gradualizmusnak nevezi azt a késő középkori felfogást, amelyet alapjaiban rendített meg a reformáció háromszoros *solája*, valamint az úgynevezett „krisztusira” és „evangéliumira” való koncentráció. A graduális világmépben a bűnös ember fokozatosan, több lépcsőben lesz igazzá és nyeri el az üdvösséget, kezdve a földi időben s befejezve a mennyei örökkévalóságban, jó cselekedetek és az egyházban kiszolgáltatót kegyelmi eszközök révén, keresztül a tisztító tűzön, végül pedig az utolsó ítélet aktusában. Ezt a lépcsőzetességet tükrözi az e világi egyháznak és a szentek galériájának hierarchikus szerkezete, a bűnök különböző besorolása és a vezeklési formák rangsora, a szerzetesi fogadalmak és az egyházi rendek fokozatai. A reformatori tanítás nem egyes dogmáknak az elutasítása vagy mindennapos visszaélések kritikája, hanem a graduális rendszernek magának a kategorikus tagadása, amennyiben az emberi közreműködés hiábavalóságát, a feltétel nélküli megigazulást hirdeti, kárhoztatja a jó cselekedetek, a vezeklés, a kegyességi formák, a fogadalmak érdemszerző, elégtételt adó jellegét. Az addig kifejezetten pluralista világot egyetlen erőter mentén rendező, egyszerűsíti le, egyetlen papi-polgári rendbe sorol püspököket, szerzeteseket, világiakat (szokásos megfogalmazással ez az egyetlen papság). Az önmagát „evangéliumiként” definiáló tanítás kétségbe vonta a hagyományos játékszabályok létjogosultságát, s helyette a régivel egyetlen ponton sem összeegyeztethető új rendszert kínált, ez fogalmazódott meg a közismert éles alternatívákban, mint például nem érdemből, hanem kegyelemből; kötöttség helyett szabadság; emberi találmányok helyett a Szentírás szava, vagy éppen *Lucas Cranach* híres párhuzamos famesetszorosozatában, Krisztus és az Antikrisztus passziójában (1521).²³

A soproni vizsgálat mindhárom része tartalmaz egy-egy olyan elemet, amelyek fényt derítenek a formálódó új egyházi nyelv eredetére, műhelyeire, diszkurziós terére.

– A jegyzőkönyv első részében olvasni, hogy „...mikor összejönnek a kocsmába, egy, aki érti, olvassa [a lutheri

¹⁸ Vischer Péter soproni városi kamarás számadáskönyve 1524/25. In Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. II. 5. *Különféle számadások és adójegyzékek 1489-től 1530-ig*. Sopron, 1938. 382–440., itt 431. o. (nr. 27).

¹⁹ ETE 1, 188–189. o. (nr. 180). = Payr 1910, 16. o. (nr. 4). = Házi 1929 I. 7. 140. o. (nr. 94).

²⁰ Házi 1939, 57. o. Moritz Pál ferences templomatyja számadáskönyve kiadva: Házi 1929 II. 5. 367–382. o. (nr. 26).

²¹ Házi Jenő a plébánoson és a két jegyzőn, Radinger altarisztán és Auer városi írnonkon kívüli 26 tanút kivétel nélkül papi személyként azonosítja: Házi 1939, 49. o. Fontos körülmény, hogy Auer a művelt, tájékozott Moritz Pál sógora és üzleti partnere volt. Mollay 1994, 26. o.

²² ETE 1, 162., 164. o. (nr. 163). = Payr 1910, 5–7. o. (nr. 2). = Házi 1929 I. 7. 119., 121. o. (nr. 83).

²³ Bernd Moeller: *Die Rezeption Luthers in der frühen Reformation. Luther-Jahrbuch 57 (1990) 57–71., különösen 68–70. o.* = In B. Hamm – B. Moeller – D. Wendebourg: *Reformationstheorien. Ein kirchenhistorischer Disput über Einheit und Vielfalt der Reformation*. Göttingen, 1995. 9–29., különösen 25–27. o. Bernd Moeller: *Die frühe Reformation in Deutschland als neues Mönchtum*. In uő (Hg.): *Die frühe Reformation in Deutschland als Umbruch. Wissenschaftliches Symposium des Vereins für Reformationsgeschichte 1996*. Gütersloh, 1998. /Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte 199./ 76–91. o. Berndt Hamm: *Was ist reformatorische Rechtfertigungslehre? Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 83 (1986) 1–38. o. Uő: *Von der spätmittelalterlichen reformatio zur Reformation. Der Prozeß normativer Zentrierung von Religion und Gesellschaft in Deutschland. Archiv für Reformationsgeschichte*, 84 (1993) 7–82. o. Uő: *Einheit und Vielfalt der Reformation – oder: was die Reformation zur Reformation machte*. In Hamm–Moeller–Wendebourg 1995, 57–127. o., különösen 69–73. o.

könyveket], a többiek hallgatják, tízen, húszan, ahányan vannak, és annyi gyalázzal illetik őzsentségét, a bíborosokat és másokat, hogy szörnyű hallgatni. Aztán minket [soproni papokat] szidnak a laikusok”.

– A Radinger-ügy nyomozásában pedig ugyanerre a társadalmi és kommunikációs közegre vonatkozik egy bevezető félmondat: „...ívás közben beszélgettek a papokról, hogy az a hír járja: meg kéne házasodniuk.”

– Moritz Pál szavai végül pontosan fogalmazzák meg a hazai reformátori nyelv kettős eredetét: nézeteit mind a németektől vette (ex dominis germanis), mind saját tapasztalataiból szűrte le²⁴ – ahogy az imént idézett kocsmajelenetben is egymásra válaszolnak a felolvasott lutheri szövegek és a helyi történetek.

A reformátori tanítást elutasító oldal nyelve a vizsgált időszakban jóval több adattal dokumentálható, egyben jóval több sztereotípiát is alkalmaz, mint az eddig bemutatott források, ezért tárgyalásáról itt lemondok. Hogy az ellenlábások 1519 óta közös nevezőre hozták a cseh huszitákat és a szász lutheránusokat mint eretnekeket, annak nyilvánvaló politikai előnyei voltak, s az átokbulla közzé-

²⁴ Idézetek: ETE 1, 161., 166., 170–171. o. (nr. 163). = Payr 1910, 4., 8., 13. o. (nr. 2). = Házi 1929 I. 7. 118., 123. o. (nr. 83). Az utolsó idézet a Házi kiadásához alapul vett kéziratban nem szerepel.

tétele után ezt az azonosítást már különösebben indokolniuk sem kellett. Mégis van valami mélyebb magyarázata annak a furcsa jelenségnek, hogy a korai reformáció tanításának „reménytelen zűrzavara”²⁵ a bírálók szemében annyira egységes rendszert képez, hogy egyetlen személyhez kötik, egyetlen jelzővel tudják le: „lutherista”. A hitvédők tábora, amelynek ítélete *Dorothea Wendebourg* híres tézise szerint a reformációt reformációvá tette,²⁶ tisztában volt vele, hogy az „új hit” alapjaiban tagadja a rendszert, még ha a tanítás egyes elemeiben nincs is sok újdonság. A reformációnak az a kategorikus igénye viszont, hogy megkülönböztesse a dolgokat: az isteni és az emberi jogot, a törvényt és az evangéliumot, a hitet és a szeretetet, Krisztus országát és a világ birodalmát stb., a hitvédők szemében veszélyesebb tette minden spiritualista vagy humanista egyházkritikánál.

²⁵ Péter, Katalin: Die Reformation in Ungarn. In: *European Intellectual Trends and Hungary*. Ed. F. Glatz. Budapest, 1990. /Études Historiques Hongroises 4./ 39–52., itt 40. o. = Péter Katalin: A reformáció Magyarországon. In uő: *Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél évszázadból*. Budapest, 1995. /A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai 8./ 15–30., itt 17. o. Az eredetiben „ein heillosos Durcheinander”.

²⁶ Dorothea Wendebourg: Die Einheit der Reformation als historisches Problem. In Hamm–Moeller–Wendebourg 1995, 31–51., itt 34–35. o.

HARMATI BÉLA

Az egyetemes társadalmi felelősség programja*

Az élet és a környezet védelmének etikai alapkérdései

I.

Az élet és a környezet védelmének etikai alapkérdéseit szeretném megszólaltatni a következőkben az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) egyetemes társadalmi felelősség (Corporate Social Responsibility – CSR) elnevezésű programjának ismertetéséhez kapcsolva.¹ Az etikai kérdé-

* A Budapest Főváros Önkormányzatának Környezetvédelmi Bizottsága és a Magyar Környezetvédelmi Egyesület által „A globális éghajlatváltozás hatása Budapest környezeti állapotára” címmel megrendezett tudományos szakmai konferencián 2006. szeptember 19-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ The United Nations Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org> Corporate Social Responsibility, Interfaith Center on Corporate Responsibi-

sek vizsgálatával azt az ismert, de nem mindig eléggé hangsúlyos ténytet kívánom kiemelni, hogy a környezetvédelem nem egyszerűen csak a természeti környezet, a levegő, víz stb. állapotának, tisztaságának kérdése, hanem az ember és közösségeink belső, spirituális etikájának, gondolkodási, viselkedési, cselekvési megnyilvánulásainak kérdése, vagyis társadalmi kérdés. A materiális tényezők mellett és mögött a humán tényezők, az egyes ember hozzáállása, tudása, a települések, az államok, a társadalom szerveződése és ellenőrzése vizsgálódásunk tárgya. Az elmúlt évtizedekben „elmaterializálódott” társadal-

lity (USA): <http://www.iccr.org> The World According to CSR. *The Economist*, January 20, 2005.

munk emlékezhet Jézus szavára is: *nem csak kenyérről él az ember...* (Mt 4,4).

Hadd idézzem E. F. Schumachert, a német származású, de elsősorban Angliában tevékenykedő közgazdászt, akinek világhírét *Small is Beautiful* (A kicsiny gyönyörű) című könyve alapozta meg. 1976-ban Balatonfüreden, az etikával foglalkozó európai professzorok „Societas Ethica” szakkonferenciáján fejtette ki, hogy korunk a „metaökonómia” kora, azaz a gazdasági kérdések „utáni, mögöttük levő” etikai problémák megoldásával kell megküzdenie. A négy ősi alaperény keresése és mai megélése mentheti meg az emberiséget.² Ezek az alapelvek: *prudentia* (tudás, ismeret, jártasság, körültekintés, okosság, belátás), *iustitia* (igazság, méltányosság, jóság, szelídség), *fortitudo* (erő, erély, bátorság, vitézség), *temperantia* (mértékletesség, mértéktartás, önuralom).

Emlékezzünk Széchenyi Istvánra, aki a 19. században hazánkat „a hon ingadozás nélküli átvarázslása” útján megreformáló programjait ezzel a céllal fogalmazta meg: „Hunnia minden lakosinak polgári életet adni”. Azt hangsúlyozta, hogy nem rajtunk kívül, hanem „az emberi fejekben dőlnek el a dolgok” (*Stádium*), ezért „kiművelt emberfők” kellenek. A „kiműveltséghez” pedig az ismeretek mellett az etika is hozzátartozik. A rosszindulat, ellenségeskedés is alábbhagy olykor-olykor, a tájékozatlanság, szűklátókörűség, butaság viszont megmarad.

II.

A környezetvédelem globális problémáival az ENSZ és szervezetei évtizedek óta foglalkoznak. Előadásomban a következő dokumentumokra hivatkozom: a *Bruntland Report – Our Common Future* című iratra 1987-ből (World Commission on Environment and Development); az úgynevezett *Rio Declaration 1992*-re és a hozzá kapcsolódó *Declaration of Principles and an International Action Plan (Agenda 21)* című dokumentumra. Ezek az 1972-ben Stockholmban tartott kormányzati konferencia határozataira épültek, ahol először kapcsolták össze a hosszú távú globális gazdasági fejlődést és a környezetvédelmet. Hivatkozom még a Világvallások Parlamentjének 1993-ban Chicagóban tartott ülése által kiadott nyilatkozatra is.³

Életünket a következő tények jellemzik: világképünk óriási változáson ment keresztül a legutóbbi száz évben. Földünk korábban nagyok és kiismerhetetlennek lát-

² E. F. Schumacher: *Small is Beautiful. A Study of Economics as if People Mattered*. Abacus, London, 1973. *Es geht auch anders. Jenseits des Wachstums. Technik und Wirtschaft nach Menschenmaß*. K. Desch. München–Wien–Basel, 1974.

³ Hans Küng: *Projekt Weltethos*. Piper, München–Zürich, 1991. Magyarul: *Világvallások etikája*. Egyházfórum, Budapest, 1994. Hans Küng – Karl-Josef Kusche (Hrsg.): *Erklärung zum Weltethos. Die Deklaration des Parlamentes der Weltreligionen*. Piper, München–Zürich, 1993. Magyarul: Máté-Tóth András (szerk.): *Világetosz. A Világvallások Parlamentjének nyilatkozata*. Egyházfórum, Budapest, 1997.

szott, mára azonban a közlekedés, a hírközlés, a tudományos eredmények nyomán kicsivé zsugorodott. A tömegtájékoztatási eszközök „globális faluvá” tették a világot. Egyéni, családi, nemzeti életünket nemcsak helyi, hanem globális összefüggések is befolyásolják, gondoljunk csak a nyersolaj és a földgáz árának változására.

A Világvallások Parlamentje 1993-ban Chicagóban tartott ülése 6500 résztvevőjének közös nyilatkozatából idézek:

„Halódik a világ. Sorvadása áthat mindent, szorongat bennünket, s arra kényszerít, hogy megnyilvánulásait néven nevezzük. Mélységes aggodásunk csak így lesz érthető.

Elhagyott bennünket a béke, bolygónk megromlott, szomszédok rettegnek egymástól, nők és férfiak elidegenedtek egymástól, ártatlan gyermekek halnak meg. Ez iszonyat!

Elítéljük a föld ökológiai rendszerével való visszaélést. Elítéljük az élet lehetőségeit megsemmisítő nyomort, az ember szervezetét elsorvasztó éhezést, a számtalan családot nyomorba döntő gazdasági egyenlőtlenséget. Elítéljük a nemzetek életének szociális rendezetlenségét, az igazságosság elvének semmibevételét, az emberek kiszorítását a társadalom peremére, a zűrzavart, amely uralja közösségeinket, a gyermekek ellen elkövetett erőszakot, értelmetlen halálukat! Mindenekelőtt pedig elítéljük a vallás címén szított gyűlöletet és a vallás nevében folytatott üldözést...

A világ mai agóniája nem szükségszerű..., hiszen megvannak az alapjai az egyetemes etosznak, amely a jelenleginél különb egyéni és átfogó rendet ígér, amely megóvjaa az egyént a kétségbeeséstől, a társadalmat a káosztól...

A világon változtatni, sorsát jobbra fordítani végül is csak akkor lehet, ha előbb megváltozik az egyén öntudata...

Hadd jegyezzem meg ebben az összefüggésben, hogy korunk erkölcsi eróziója abban is jelentkezik, hogy sokan próbálnak különbséget tenni „magánerkölcs, polgári erkölcs”, valamint „gazdasági etika” és „politikai etika” között, azt sugallva ezzel, hogy a gazdaság vagy a politika területén megengedett lenne például a félrevezetés, a hazugság, a korrupció.

A „globális etika” alaptétele, hogy „mindannyian felelősek vagyunk egy jobb világrendért”. „Az új világrend nem valósítható meg a világetosz nélkül.” A nyilatkozat szerint a világetosz alapkövetelménye az emberséges élet négy alapelve:

- Elkötelezettség az erőszakmentesség kultúrája és minden élet tisztelete iránt.
- Elkötelezettség a szolidaritás és az igazságos gazdasági rend kultúrájának megvalósítása mellett.
- Elkötelezettség a tolerancia kultúrája és a becsületes, igaz életmód mellett.
- Elkötelezettség a férfi és a nő egyenjogúságát és partneri viszonyát valló kultúra mellett.

Itt azonnal fel kell tennünk a kérdést: vajon nem túlságosan naivak ezek a felhívások? Gondoljunk csak arra, vajon mit jelent ma, a reklámok áradata, az erőszakot, ag-

ressziót sugárzó és dicsőítő filmek napi valósága ismeretében „az elkötelezettség az erőszakmentesség kultúrája és minden élet tisztelete mellett”? Vajon a hazai gazdasági-politikai helyzetben mit jelent a „szolidaritás és az igazságos gazdasági rend kultúrája”? Ki tudja ma meghatározni hazánk, egy-egy ország, az Európai Unió vagy az egész világ számára, mi lenne „az igazságos gazdasági rend”? Ha pedig meg is tudnánk határozni valahogyan ezt a rendet, ki adna tanácsot abban, hogyan lehet ezt az igazságos gazdasági rendet megvalósítani?

Budapest környezeti állapotáról gondolkodva ez a tanácskozás sem tud minden nehézséget megoldó ajánlásokat tenni. Feladatunk viszont végiggondolni az etikai alapkérdéseket saját helyzetünkre, városunkra, életünkre nézve, hogy először is „saját portánk” területén kíséreljük meg a rendrakást. Ebben lehet segítség az ENSZ globális szerződése és az egyetemes társadalmi felelősség nemzetközi programjának megismerése és alkalmazása.

III.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének globális szerződése (The United Nations Global Compact) és az egyetemes társadalmi felelősség (Corporate Social Responsibility, CSR) nevű nemzetközi program keretében került sor a globális szerződés vezetőinek nagygyűlésére (Global Compact Leaders Summit) New Yorkban 2004. június 24-én. Itt *Kofi Annan* meghirdette a tíz alapelv (the ten principles) elfogadását. A program háttere a következő:

A globalizáció folyamatában a gazdaság, az ipar, a közlekedés, a városiasodás a világ szinte minden országában együtt jár a környezeti, szociális és etikai problémák halmozódásával. Ez a helyzet azután magával hozza a kormányok, a média, a közvélemény kritikai és felelős érzékenységének a növekedését. Az egyes kormányok, a nemzetközi szervezetek, az Európai Unió ajánlásokat, szabályozásokat és törvényeket hozott és hoz válaszként ezekben a kérdésekben.

Az egyetemes társadalmi felelősség nemzetközi programja a *társadalmi és környezeti tudatosság* elősegítését tűzi ki feladatként a gazdasági, adminisztratív és kulturális nemzetközi, állami és civil szervezetek tevékenysége elé. A környezetvédelem, az egészségvédelem, az etika és az emberi jogok területén a *fenntartható fejlődés* (sustainable development) érdekében kívánatos munkálkodniuk. A helyi és globális gazdasági versenyben a program az üzleti élet, a „business” olyan új megközelítését ajánlja, ahol ugyan továbbra is a profit a cél, azonban a közéleti elfogadottsági mutatók javítása, a reklám terén a „teljességre törekvés” (holistic approach to business) jegyében a vállalatok a közösségi és egyéni élet partnereivé, támogatóivá és meghatározóivá válhatnak.

Több civil szervezet is foglalkozik a lokális és globális gazdasági élet alapkérdéseinek etikai és környezetvédelmi

vizsgálatával, így például az Emberközpontú Fejlődési Fórum (People-Centered Development Forum). Ezek a szervezetek az ENSZ Rio de Janeiróban 1992-ben tartott „Környezet és fejlődés világkonferenciája” (UN Conference on Environment and Development) alkalmával léptek a világ nyilvánossága elé *Az emberek földje – Cselekvési program a jövőért* című kiáltványban.⁴ A program ellenzői arra mutatnak rá, hogy az etikai, szociális és környezetvédelmi szempontok általában szemben állnak a gazdasági élet alapvető törekvésével, azaz a profitszerzéssel. Sokan feltételezik, hogy a program csak ott és csak annyiban talál támogatásra a gazdasági életben, ahol ettől a programtól jobb vállalati „hírnevet”, szélesebb reklámot, hatékonyabb társadalmi és kommunikációs elfogadottságot remélnek. Vannak azután olyan területen működő cégek, amelyek már eleve hátrányban vannak, mert náluk szinte elkerülhetetlen a környezetszennyezés (cementgyártás, vegyipar, bőrgyárak stb.) vagy a szociális jogok megsértése (európai és amerikai cégek az úgynevezett „harmadik világban”). Több oldalról is jóindulatú naivsággal, a materiális gazdasági élet etikai elspiritualizálásával vádolják a programot.

IV.

Az Egyesült Nemzetek Szövetségének tíz alapelve 2004 után tartalmilag felvállalta a Világvallások Parlamentje által megfogalmazott nyilatkozat globális etikájának elemeit, és az etikai megközelítésekben megtaláljuk az ószövetségi, mózesi és az újszövetségi, jézusi tanításokat. Egyezéseket találunk az emberiség vallásos-humánus erkölcsi tradícióival is, a babiloni Hammurapitól kezdve Albert Schweitzerig és a nagy világvallásokig.

*A tíz alapelv*⁵ a következő:

Emberi jogok:

1. A gazdaság, üzlet, vállalat támogassa és tartsa tiszteltben a nemzetközileg kihirdetett emberi jogokat.
2. A gazdaság, üzlet, vállalat bizonyosodjon meg róla, hogy nem bűnrészes emberi jogok elleni visszaélésekben.

Munkafeltételek: a gazdaság, üzlet, vállalat támogassa

3. a társulási és kollektív szerződés jogának tényleges elismerését,
4. a kényszermunka és a kötelező munka minden formájának megszüntetését,
5. a gyermekmunka eredményes megszüntetését,
6. az alkalmazásban és foglalkoztatásban történő diszkrimináció kizárását.

⁴ David C. Korten: *When Corporations Rule the World*. Kumarian Press, 1995. Magyarul: *Tőkés társaságok világuralma*. Kapu, Budapest, 1996. 405–410. o.

⁵ Az eredeti szövegben „business” = gazdaság, üzlet, vállalat.

Környezet: a gazdaság, üzlet, vállalat

7. támogassa a környezeti kihívások elővigyázatos megközelítését,
8. kezdeményezze a környezeti felelősség elősegítését,
9. bátorítsa környezetbarát technológiák fejlődését és terjesztését.

Korrupció-ellenesség:

10. a gazdaság, üzlet, vállalat munkálkodjon a korrupció minden lehetséges formájának leküzdésén, beleértve a zsarolást és a megvesztegetést is.

A felsorolásból látható, hogy az ENSZ tíz alapelve elsősorban a gazdasági élet szereplőit szólítja meg. Megkérdezhetjük, hogyan illenek a képbe a kormányok, a helyi, nemzeti vagy nemzetközi szinten működő adminisztratív, civil és kulturális szervezetek és hatóságok. Annyi bizonyos, hogy a „politika” szó eredeti értelme nem más, mint „a polisz, a város javának, a közjónak a keresése”. Az egyes ember és a közösségek életének és környezetének védelme a közjó keresésének az összefüggésében értelmezhető, és megvalósításában olyan programok segítenek, mint a mostani konferenciánkon ismertetett „VAHAVA-program”.⁶

V.

Az egyetemes társadalmi felelősség programja nagy hangsúlyt helyez a környezeti problémák széles körben történő ismertetésére, a kommunikatív felvilágosító munkára és a különböző körökben végzett oktató-nevelő tevékenységre (iskolai oktatás, lakossági felvilágosítás, együttműködés

⁶ Magyar Tudományos Akadémia Természettudományi Főosztály, globális klímaváltozási program. Lásd: www.vahava.hu

az önkormányzati testületek és a civil szervezetek között stb.). Nem elhanyagolható tényező a kérdésekben járatosabbak példaadása.

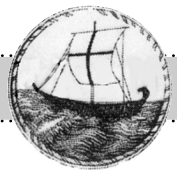
- A legfontosabb környezeti kihívások a program szerint:
- a biológiai változatosság, sokféleség elvesztése, az ökoszisztéma hosszútávú sérelme;
 - az atmoszféra szennyeződése, az éghajlati változások következményei;
 - a víz ökoszisztémájának szétrombolása;
 - a talaj degradációja;
 - a különböző vegyszerek hatása;
 - a hulladéktermelés;
 - a nem megújítható természeti kincsek felélése.

A Magyar Környezetvédelmi Egyesület különösen is szívügyének tekinti az oktatási-nevelési tevékenységet. Évente megrendezzük például az Adria-Duna szabadegyetemet, ahol a Kárpát-medence, hazánk és a környező országok magyar iskoláinak pedagógusai, azaz továbbadásban jeleskedő multiplikátorok részére tartunk szakmai továbbképző tanfolyamot Mátrafüreden környezetvédelmi, szociális, humán és kulturális kérdésekben.

Az etika mint globális erkölcs célja, hogy akár az egyes ember felől, akár a nemzetközi nagyvállalatok felől induljunk el, ugyanoda jussunk, egy emberibb, jobb, békésebb világ megvalósulásához magunk körül.

Remélhetjük-e, hogy létrejön az élet és a környezet védelmére ügyelő, humánus, egymást megértő, az etikai alapokat komolyan vevő, egymást megértő embervilág? Ezt nem ígéri az ENSZ programjai. Célunk lehet azonban a minket körülvevő jelenlegi világnál egy kevésbé rossz világ, egy kevésbé rossz Budapest megteremtése. Tehetünk egy-egy lépést az élet és környezet védelmében „kiművelt” és etikus emberfővel.

Ezen az úton induljunk el!

WALTER ALTMANN

De nem így van közöttetek...*

Mk 10,35–45

Béke legyen veletek attól, aki jelen van, jelen volt és eljövend: az Úr Jézus Krisztustól. Ámen.

Kedves testvéreim az Úrban!

De nem így van közöttetek – mondja Jézus.

Önöket a Porto Alegre-i közgyűlésen választották meg a központi bizottság tagjaivá, és a záró istentiszteleten iktatták be hivatalukba. Megbízatásuk az EVT következő nagygyűléséig szól. Tudjuk, milyen fontos szerepet játszik az EVT legmagasabb szintű grémiuma az egyes nagygyűlések közti időszakokban. Ily módon tudatában vagyunk azon pillanat jelentőségének is, amelyben a központi bizottság első teljes ülése megkezdődik. Melyik igehely vezethet bennünket, midőn feladatunkhoz látunk? Talán éppen az, amelyet az imént meghallgattunk. Jézus és a tizenkét tanítvány egy konkrét pillanatban jelenik meg előttünk. A szövegben Jézus bölcs és fontos intései és ígéretei hangzanak el. Ezt a textust választottam a mai alkalomra.

De nem így van közöttetek. Mi nincs így nálunk? Jézus a következő hasonlatot használja: az uralkodók elnyomják népüket, és a hatalmasok zsarnokként viselkednek. Az ilyesmit manapság is igen jól ismerjük. Mennyire erős a hatalmon lévők és a hatalomért küzdők abbéli meggyőződése, hogy akarataikat – akár terror és széles körű fegyverhasználat útján – rákényszeríthetik másokra!

De nem így van közöttetek. Már itt felmerül a kétség, amely a továbbiakban sem hagy nyugodni. Valóban igaz volna a megállapítás? Tényleg hagyatkozhatunk erre? És ha visszapillantunk a kereszténység történetére – nem játszott-e az egyház túlságosan is gyakran szerepet a hatalom szerkezetében és működésében? A déli egyházak egyikének tagjaként kérdezem önöket arról, hogyan jelenik meg számunkra a kereszténység: Szolidáris? Közösségbe hív? Jó és követendő példákat állít? A szabad lelkiismeret meggyőző szavát hirdeti?

Nyilvánvalóan megtapasztaltuk a kereszténységnek ezt az arcát is történelmünk során. Hálát adunk ezért Isten-

nek. Mindnyájan tudjuk azonban, hogy a csalás, a kényszer és az elutasítás módozatai is meglehetősen gyakran szerephez jutottak, s nem engedtek teret a szabad döntéshozatalnak. Újra és újra felbukkant a kulturális erőszak és az eltérő meggyőződésekkel, életformákkal szembeni kirekesztés. *De nem így van közöttetek?*

Amikor saját valóságunkat szemléljük, saját magunkat pillantjuk meg – és miért ne volnánk ezzel így éppenséggel mi, a központi bizottság tagjai? Határozhatunk-e tiszta lelkiismerettel és teljes meggyőződéssel, ha ez nem így van közöttünk? És sohasem esünk kísértésbe, hogy nézeteinket, stílusunkat és meggyőződésünket másokra rákényszerítsük? Üléseinken vajon sosem alakulnak ki hatalmi harcok? Az vesse el közülünk az első követ, akinek nincsen bűne!

És Jézus mégis azt mondja – Jézus, és nem a tanítványok egyike: *De nem így van közöttetek.* Hogy mondhatja ezt mégis? Ilyen naiv lenne? Nem tudott volna a bizalmasai legszűkebb körében a szeme láttára dülő vitáról?

Ezt is gondolhatnánk. De nem így van. Jézus pontosan abban a pillanatban mondja e szavakat, amikor a tanítványok között meginog az egyetértés és a testvéri kapcsolat. Jakab és János, Zebedeus fiai arra kérik Jézust, engedje meg, hogy egyikük a jobbára, másikuk a baljára ülhesen. Tulajdonképpen teljesen érthető kívánság. Nem az volna-e mindnyájunk kívánsága, hogy a lehető legközelebb legyünk Jézushoz?

De nem csak két tanítvány volt ott, hanem tizenkettő. (Hányan vagyunk mi itt? Csupán a központi bizottság több mint 150 tagot számlál.) Nem két tanítvány volt ott, hanem tizenkettő. A másik tíz bosszankodni kezd Jakab és János miatt. Hiszen szívük mélyén ők is mind ugyanazt kívánták! Jakab és János csak nem kaphatja meg azt a helyet, amelyet ők szerettek volna a magukénak tudni! Mi is áll a bibliai szövegben? Jézus mindenesetre nem mondja Jakabnak és Jánosnak, hogy a többi tíz tanítvány lenne a követendő példa számukra. Jézus mindenkire szól, kivételezés nélkül. És mit mond? Meglepő módon ezt: *De nem így van közöttetek.* E szavakat pedig pont abban a pillanatban ejti ki, amikor minden arra utal: „Közöttetek is egészen pontosan így

* A prédikáció elhangzott az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának első teljes ülésén a 2006. augusztus 6-án.

van. Semmiben sem különböztek azoktól, akik ezen a világon uralkodnak és kormányoznak.”

Valami azonban mégiscsak más kell hogy legyen, hiszen ha nem lenne más, hogyan mondhatná Jézus: *de nem így van közöttetek?* A különbség biztosan nem a tanítványok magasabb rendűnek vélt etikai-morális meggyőződésében vagy kivételes ragaszkodásában rejlik. A különbség, az alapvető különbség egyszerűen abban áll, hogy Jézus maga köztük van. És ők a tanítványai.

Fontos rámutatnunk: Jézus nem azt mondja, hogy „Ne legyen így közöttetek!”, hanem megállapítja: *De nem így van közöttetek.* Vagyis nem parancsokat oszt, hanem ígéretet tesz.

Ez hatalmas, alapvető különbség. Jézus nem egyszerűen különbséget tesz, hanem ő maga más, és másképp cselekszik. A követői legszűkebb körében kialakult nehéz helyzetben egyszerűen másképp jár el. A széthúzás magvait már elvetették, az összekülönbözés keserű gyümölcsseit hamarosan le kell aratniuk. És mit mond Jézus ebben a helyzetben? Nem tesz nekik szemrehányást, legfeljebb közvetetten, hogy ráismerjenek saját bűnükre. Nem, nem tesz szemrehányást. (A tíz tanítvány azt várná Jézustól, hogy Jakabot és Jánost rendre utasítsa.) Jézus „a valaha volt legjobb pedagógus”. (Azt hiszem, a reptéri könyvkereskedésekben láttam egy sorozatot hasonló címekekkel: „Jézus, a valaha volt legjobb tanár”, „a legjobb pszichológus”, „a legjobb államigazgatási szakember” stb. Akadnak olyan ügyes fickók, akik még Jézussal is sok pénzt képesek keresni!)

Féltetve az iróniát, Jézus úgy tűnik fel előttük, mint a legjobb tanár a világon; megismerteti velük az együttérzést, az irgalmat és a kegyelmet. „Istenem, kegyelmedből változtasd meg a világot!”** *De nem így van közöttetek. ... Veletek vagytok minden nap a világ végezetéig.* „És természetesen veletek vagytok minden nap, küldetésetek végéig, ti kicsinyhitűek. Veletek vagytok, mikor kétségek gyötörnek, mikor elgyengültök, mikor kísértésbe estek. Mindig veletek vagytok, ezért aztán: nem így van közöttetek.”

Éppen ezért Jézus nem azt mondja: „Ne legyen így közöttetek!” Sokkal inkább: „De nem így van ez közöttetek.” Természetesen Krisztus követői között nem is lehet másképpen. Nem lehet úgy, mint azoknál, akik ezt a világot kormányozzák. A különbség azonban nem Krisztus követőinek a meglehetősen kétséges fölényében rejlik, még kevésbé tanítványainak pusztán kívánságában. Nyilvánvalóan a legnagyobb adományokat kérik tőle, leghőbb kívánságuk, hogy nyomába léphessenek, és Isten törvényei sze-

rint éljenek. Természetesen tanítványként sem olyan könnyű ez a feladat. Az új valóság azonban nem függ irreális belső kívánságaiktól, ingatag kedélyüktől vagy karjuk csekély erejétől. Minden Jézusnak a bennük való központi jelenlététől függ.

Számunkra ez a következőket jelenti: a központi bizottság jelen ülése során az iránymutatások és határozatok megfogalmazása nyilvánvalóan sok időnkbe és fáradságunkba kerül majd, sok dokumentumot kell elolvasnunk, sok mindent fontolóra kell vennünk és meg kell vitatnunk, s ezalatt végig hűeknek kell maradnunk saját egyházi gyökereinkhez. Mindnyájunknak szívvel-lélekkel részt kell vennünk a munkában. Mindez azonban Jézus bennünk való jelenlététől és a Szentlélek által Isten vezetésétől függ.

Mi pedig bizonyosak lehetünk jelenlétében és vezetésében. Még egyszer mutassunk rá, kísértésbe fogunk esni, hogy elfeledkezzünk arról: munkánk Isten jelenlétében és vezetésén alapul. Kísértésbe fogunk esni, hogy Jézust háttérbe szorítsuk, hogy ne a Szentlélekre hallgassunk, hanem előre kidolgozott terveinkhez, nyílt és rejtett előítéleteinkhez és kicsinyes torzsalkodásainkhoz ragaszkodjunk. Így volt ez a tanítványok között is. Jobbak volnánk náluk? Ellenállunk ezeknek a kísértéseknek? Biztosan nem. Csakis Krisztus jelenlétének, szavának és irgalmaságának, csak a Szentlélek mindennap megújuló erejének köszönhető, hogy nap mint nap ellenállhatunk. Ez az Isten műve. Ez a kegyelem.

Még egyszer: „De nem így van ez közöttetek, mert veletek vagytok.” Erre az ígéretre építhetünk. Ha pedig megtesszük, végbemegy a változás. „Kegyelmedből, Istenem, változtasd meg a világot!” Változtass meg minket, változtass meg engem. *Aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok; és aki első akar lenni közöttetek, az legyen mindenki rabszolgája.* Mindenkié, kivétel nélkül. Nem csak azoké, akik olyanok, mint én, a legkevésbé sem. Nemcsak azoké, akik engem támogatnak, hanem azoké is, akik más véleményen vannak. Legyek mindenki rabszolgája, kivétel nélkül.

Vár ránk a munka. A feladat nem kicsiny. A sokféleség közepette egységet kell mutatnunk, a köztünk uralkodó elkerülhetetlen feszültségek ellenére. Sok a dolgunk. Mégis abban bizakodunk, hogy Jézus közöttünk és velünk van. Ő „a legnagyobb szolga, aki valaha volt a világon”. Mert nem azért jött az Emberfia, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy életét adja sokakért.

Adjunk hálát Isten csodálatos adományáért, hogy Jézus tanítványai lehetünk, és dicsőítsük őt. Ámen.

Fordította Szűcs Kinga

** Utalás a Porto Alegre-i EVT-világgyűlés főtémájára (a szerk.).

LENGYEL ANNA

Felügyelői székfoglaló beszéd*

Úgy készültem erre a napra, mint karácsonyra. A környezetemre nagyon kényes vagyok, nálunk mindig tisztaság van, de olyan alaposan soha nem takarítok, mint akkor. Egy porszem nem maradhat a lakásban, egyetlen kósza tárgy, papír vagy könyv nem lehet elől, mindennek a helyén kell lennie letisztítva, megpucolva, kifényesítve. Nem csak a látszatra adok, minden szekrényben, zugban, a legrejtettebb mélyedésben is rendet teszek – mindennek tökéletesnek kell lennie. Csillog-villog a lakás. Jöhet a Jézuska – szokta mondani a férjem. Mert akit karácsonykor várunk, a názáreti Jézus Krisztust, azt csakis a legnagyobb tisztaságban, felkészülten lehet várni. A környezet készenléte a lélek készenléte is. A harmónia kapcsolat Istennel – csakis így lehet rá figyelni. Rendetlenül, kapkodva nem tudunk imádkozni, Bibliát olvasni, bűneinket megvallani. Tehát ezt a mai napot is így vártam, rendet raktam magamban. Felkészült akartam lenni. Olyan megbízást kaptam ugyanis, amelyről álmodni sem mertem. A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerületének felügyelőjévé választottak. És ez a szó – *választottak* – nagyon fontos. Egyházunkban ugyanis nem kinevezik a tisztviselőket, hanem választják a lelkészeket, az espereseket, a püspököket és a felügyelőket is. A gyülekezetek szabadsága ez az evangélikus egyházban, és ha komolyan veszik a választást, akkor nem kényszeríthetnek közösségeikre olyan személyt, akit nem akarnak. Büszke vagyok arra, hogy ehhez az egyházhoz tartozom.

Engem kétharmados többséggel választottak meg, és ez kellő önbizalmat ad a felügyelői szolgálathoz. Az ilyen nagyarányú szavazatszámhoz nyilvánvalóan hozzájárult, hogy egyházunkban ismernek. Vannak, akik a rádiós munkámból, abból az időből, amikor férjemmel, Rados Péterrel készítettük az egyházi félórát és istentiszteletközvetítéseket. Hittel és odaadással, fáradságot nem ismerve utaztuk be az országot, és mutattuk meg műsorainkban, hogy miért jó evangélikusnak lenni, templomba

járni, gyülekezethez tartozni. Megmutattuk azt, hogy több a világ, mint ahogy mi gondoljuk.

34 éve dolgozom a Magyar Rádióban, és mindig ügyeltem arra, hogy a hitéleti, egyházi témákat bevigyem a műsorokba. Az én nevemhez ezt a kollégáim és a hallgatók is hozzákapcsolják.

De nemcsak a rádióból ismernek engem és a családomat, hanem a balassagyarmati, a budapest-Deák téri és az óbudai gyülekezetekből is, ahová tartozom. A templomajtot nem 1990-ben találtam meg. Hívó családba születtem, így neveltek. Olyan volt nekünk a hit, mint a forrásból fakadó víz – teljesen természetes. Otthon egyébként vallásszabadság volt, a családukban ugyanis valamennyi történelmi egyház és felekezet hívei megtalálhatók.

Az édesanyám evangélikus volt. A balassagyarmati evangélikus gyülekezetben nőttek fel. Teológiailag „jól megtalált” lelkészek foglalkoztak velünk, csüggtem a szavaikon. Balassagyarmaton az 50-es években száz százalékos hittan volt, mindenki járt. Ma, amikor lehet, a felélek is örülnék. De hát mit kaptam én ott, ami annyira fontos nekem? Alapot az élethez. A tökéletességet mutatták meg, amire nekem is törekednem kell: a hit erejét, Isten és Jézus Krisztus szeretetét. Ebből élek a mai napig, és ezzel az erővel kezdem a felügyelői szolgálatomat. Hangsúlyoztam, hogy választottak erre a tisztségre, de azt mindannyian tudjuk, hogy a megbízás felülről jött. Eszköz vagyok Isten kezében, de örülök, hogy engem választott. És először választott nőt erre a feladatra a Magyarországi Evangélikus Egyház történetében. Nem vagyok feminista, de ez is jelent valamit. Templomainkban sok asszony ül, könnyebben megszólítanak egy másik nőt, könnyebben megnyílnak neki. A férfiak lehetnek zordak, mogorvák, szigorúak, rigorózusak, a nők könnyebben mosolyognak, én meg különösen is. A mosoly és a jó szó csodákat is tehet. Én a szavak embere vagyok, tudom, mit lehet velük elérni.

Egyházi törvényeink szerint „...az egyházkerületi felügyelő a püspökkel együtt az egyházkerület vezetője. Ügyel az egyházkerület működésének feltételeire, segíti az egyházkerületben folyó lelki munkát, figyelemmel kíséri

* Elhangzott a Déli Egyházkerület felügyelőiktató közgyűlésén Kecskeméten, 2006. szeptember 16-án.

és irányítja a közéleti, személyi, anyagi és jogi természetű ügyek intézését.” Minden erőmmel azon leszek, hogy ez a törvény életté váljon. Ha pezsgő, jó gyülekezeti élet van, ha óvodáink, iskoláink többszörös túljelentkezéssel küszködnek, ha öregjeink mind számon vannak tartva és törődünk velük, ha kiváló lelkészeink nem süppednek el a mindennapok lélekölő tennivalóiban, hanem arra is marad idejük, hogy a legfrissebb teológiai szakirodalmat elolvassák, és ez meglátszik prédikációikon, ha tiszta és szép templomok várják a híveket vasárnaponként, ha a gyerekek tódulnak a hittanórákra, ha a fiatalok konfirmáció után nem tűnnek el látókörünkől, ha nincs éhező gyülekezeti tag és alultáplált gyerek, ha mindenki lehetősége szerint adakozik az anyagi javaiból – nem tekintvén szolgáltató cégnek az egyházat –, ha mindenütt lenne annyi bevétel, hogy télen legalább az olajkályhát begyűjtsék a gyülekezeti teremben az istentisztelet idejére, mert a templomfűtésre már gondolni sem mernek – szóval ha mindez és ezenfelül sok más, amit még nem soroltam fel, bekövetkezik, vagy ebből legalább valami, akkor a kerületi felügyelő is jól látta el a feladatát.

Szerencsére a megválasztásomhoz nem kellett kortesbeszédeket tartanom, nem kellett ráigérni, politikus módjára hazudozni. De most sem ígérhetek többet, mint ami a lehetőségünk. Amit az előbb elősoroltam, az a tökéletességhez vezető út. A lehetőségeink szerényebbek. Az elmúlt hetekben több gyülekezetben jártam, láttam a gyarapodásukat: iskolák bővültek, imaházak újítottak fel, templomépítési évfordulót ünnepeltek a déli kerületben. Sok gyülekezeti taggal, lelkésszel beszéltem, láttam, hol és hogyan élnek. Egy asszony elmondta, hogy náluk istentiszteletre csak idős nők járnak, azok se sokan. Most van végre egy 30 év körüli új hívük. A faluban munkalehetőség nincs. A templomtetőt tönkretette a vihar – helyrehoznák, de miből? Kaptak ugyan pénzt a károk enyhítésére, de kicsivel több kellene. Sorolni lehetne a hasonló eseteket. Néhol a kevés is elég, máshol a sok sem elegendő.

Az egyház nem kis társadalom, ahová adoptáljuk a világi dolgokat, de nem független a világtól. Itt és most élünk, eszerint kell cselekednünk, és ehhez a Biblia igazságaiban megtaláljuk a minden időben éltető reménységet és szeretetet. Nem mond ez ellent annak, amit az előbb az anyagiakról mondtam? Természetesen nem!

Nekünk mindennel úgy kell gazdálkodnunk, hogy mindenkinek jusson a javakból. A testvériség, a szolidaritás és az igazságosság a vezérlő elv – akár anyagiakról, akár lelkiekről van szó. Egy morzsát is meg lehet felezni – ha csak annyi van, akkor azt kell tennünk. Elképzelhető, hogy most olyan idők jönnek, amikor morzsákkal kell beérnünk.

Az emberek egy része azt hiszi, hogy az egyházak „pénztemető”, semmi nem elég nekik. Bárhogy igyekszem magánbeszélgetésekben vagy riportjaimban ennek ellenkezőjéről meggyőzni őket – nem sikerül. Hiába beszélek kiváló óvodákról, iskolákról, műemlék templomainkról, művészeti eseményekről, történelmi múltról, megőrzendő hagyó-

mányról – sokakat ez sem érdekel. Nagyon sajnálom ezt a helyzetet, hiszen látom, hogy a gyülekezetekben mennyit küszködnek a fennmaradásért, azért, hogy értékeiket megmentsék, az örök értékeket megőrizzék. Jobban meg kell tehát mutatnunk magunkat, mindenütt, ahol erre lehetőség adódik. Ha adódik, akkor a médiumokban is. Egyházunkban vannak, akik finnyáskodnak – „Én azokban meg nem szóvalok!” Vajon miért? Ha ő nem mondja adott esetben a jót, majd mondja helyette más – adott esetben a rosszat. Ha Jézusnak nem derogált a vámszedők és írástudatlan halászok közé menni és velük lenni, akkor mi mire vagyunk büszkék? *Legyetek okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok* – ez a krisztusi parancs.

Igazán jó, megtartó gyülekezeteink vannak, kiváló lelkészek, hitoktatók, pedagógusok munkálkodnak egyházunkban. Van mit megmutatni, van mivel büszkélkedni. Sok évvel ezelőtt egyházkerületünk óvónője mondta egy riportban nekem: megtaníjuk a gyereket, hogy a keze simogatásra való, nem ütésre! Hány szülő mondja fiának, lányának: üss vissza, ha bántanak! Nálunk van egy óvónő, aki azt tanítja: a kezedd simogass és imádkozz! Ezt kell továbbadnunk – az értékeinket, a követésre méltó példáinkat.

Nem akarom persze lakkozni a valóságot, mert az is igaz, hogy semmi nem sikerül ott, ahol rossz pap van, aki saját maga szorul lelkigondozásra. Hála Istennek, kevés gyülekezetben van így, de évekig is eltart, mire megválnak az alkalmatlan pástortól. Addigra a hívek nem két, hanem huszonkét táborra szakadnak, és utód legyen a talpán, aki helyrehozza ezt. Egyházunkban ma nincs lelkészhiány. A 90-es évek elején, amikor én végeztem a teológián, olyan kevés pap volt, hogy három-négy hely között választhattak – sok esetben összkomfortos parókia és autó várta a kezdőket. Akkor örültek a püspök urak, ha a nagyobb helyeken betöltötték az állásokat. A lelkészeknek nem kellett félniük a munkanélküliségtől – akkor sem küldtek el senkit, ha már nyilvánvalóan tarthatatlan volt a helyzet. Ma már nem így van. Ez adhat reménységet gyülekezeteinknek, hogy méltó hitéletet éljenek – úrvacsorás istentiszteleteken vehessenek részt. Nagy szívfájdalmam ugyanis, hogy nem mindenütt élhetnek a szentségekkel a hívek, van, ahol havonta egyszer vagy nagyobb ünnepeken vehetnek csak úrvacsorát. Miért? Ahol nincs vasárnap úrvacsora, és a prédikáció sem érinti meg az istentiszteleten részt vevőt, akkor mit kap azon az alkalmon? Hogyan szenteli meg az ünnepnapot?

Luther Márton a következőket írta a *Nagy kátéban*: „Ezt a szentséget naponkénti táplálékul s üdülésül kaptuk, hogy hitünk feléledjen és erősödjék, ne lankadjon meg a harcban, hanem egyre erősebb legyen.” Ez ma is érvényes!

Kedves testvérek! A meghívóra azt az ígét választottam, amelyet Péter apostol mondott, amikor meggyógyítja a sántát: *Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked: a názáreti Jézus Krisztus nevében, kelj fel, és járj!* Apostoli erővel sajnos nem bírok, de amin van, azt Nektek adom!

Köszönőlevél Wolfgang Amadeus Mozartnak

(1756. 01. 27–1791. 12. 05.)

Kelt: Bázél, 1955. 12. 23.

Kedves Karmester és Udvari Zeneszerző Úr!

Valakinek az az érdekes gondolata támadt, hogy fölkérjen arra másokkal együtt, írjak újságjába egy „Köszönőlevél Mozartnak” című írást. Először a fejemet ráztam, és már a papírkosár felé néztem. De ha Önről van szó, akkor csak a legritkább esetben tudok ellenállni. És vajon Ön élete idejében nem írt-e többet, mint egyetlen, kissé különös levelet? Akkor miért ne? Ott, ahol most Ön van, tértől és időtől nem korlátozva biztosan többet tudnak egymásról és rólunk is, mint ahogy számunkra ez itt lehetséges. Így valószínűleg nem kételkedem abban, hogy Ön előtt már régóta ismert, milyen hálás vagyok Önnek, csaknem attól kezdve, amióta emlékezni tudok, és mindig az is leszek. De akkor miért ne mondhatnám ezt egyszer nyíltan a szemébe?

Előljáróban jöjjön két bocsánatkérés. Az első azért, mert én a protestánsok egyike vagyok, akikről egyszer azt mondtotta volt, hogy azt, amit „az Agnus Dei, qui tollis peccata mundi” magában hordoz, mi bizonyára nem is tudjuk igazán érteni. Bocsásson meg, azóta már bizonyára erről is jobban értesült. De nem akarom teológiával kínozni. Képzelve el, hogy az elmúlt héten teljes komolysággal Önről álmodtam. Mégpedig ezt: Önt kellett volna vizsgáztatnom (számomra nem világos, milyen szükségességéből), de szomorúságomra (mert tudtam, hogy semmilyen körülmények között nem szabad megbuknia) kérdésekre, hogy mi a „dogmatika” és a „dogma”, az Ön miséire való barátságos utalás ellenére – amelyeket különösen szívesen hallgatok – semmiféle választ nem kaptam Öntől! Akkor hát ne hagyjuk-e ezt a pontot vidáman nyugton?

Sokkal nehezebb valami más. Azt olvastam Önről, hogy már gyerekkorában örülni tudott a *műértők* dicséretének. Mint tudja, ebben a földi világban nemcsak zenészek, hanem zenetudósok is vannak. Ön mindkettő volt. Én e kettő egyike sem vagyok, nem játszom hangszeren, az összhangzattanról, sőt a „kontrapunkt” titkairól halvány sejtelmem sincs. A zenetudósok, mindenekelett azok, akiknek könyveit Önről megpróbáltam megfejteni az Ön születésnapjára készülõ ünnepi beszéd fogalmazása során, egészen megijesztenek. Egyébiránt ezeknek a kutatóknak az eredményeit látva komoly gondom, hogy ha fiatal lennék, és ezeket a tanulmányokat felvehetném, az Ön teoretikus interpretálói legjelesebbjeinek egynémelyikével ugyanolyan konfliktusba kerülnék, mint negyven évvel ezelõtt teológiai mestereimmel. Akárhogy legyen is: ilyen

körülmények között hogyan mondhatok köszönetet mint műértő, hogyan szerezhetnék örömet?

Vigasztalásomra azonban azt is olvastam Önről, hogy néha egészen szerény embereknek is órák hosszat játszott, csak azért, mert érzékelte, örömet szerez nekik, hogy játszani hallják önt. Nos, éppen így újra és újra megörvendeztetett füllel és szívvel hallgattam és hallgatom játszani Önt. Olyan naivul teszem ezt, hogy nemegyszer biztosan meg tudnám mondani, hogy a 34 periódus közül, amelyekbe életét és műveit besorolták Wyzewa és St. Foix között, melyikben áll hozzám a legközelebb. Bizony, bizony, 1785 körül kezdett egészen nagyvá lenni. De Önt magát sem bosszantom, ha bevallo, hogy nem elsősorban a *Don Juant* és utolsó szimfóniáit, nem elsősorban *A varázsfülvolt* és a *Requiemet*, hanem már a *Haffner-szerenád* és a *11. divertimentót*, és a többit, sőt valószínűleg már a *Bastien és Bastienne-t* sem tudom igazi felindulás nélkül hallgatni, és így hallgatom újra és újra. Tehát nem attól kezdve érdekel és kedves számomra, amióta Beethoven előfutáraként dicsérik. Amit Önnek köszönhetek, az egyszerűen az, hogy bármikor hallgatom: napsütésben és viharban, nappal és éjszaka, mindig egy jó és rendezett világ küszöbére helyez. És akkor mint a huszadik század embere, bátorsággal, de nem göggel, lendülettel, de nem túlhajszoltsággal, tisztasággal, de nem unalmas tisztasággal, békével, de nem lusta békével megajándékozottnak érzem magamat. Az Ön zenei dialektikájával a fülünkben lehet fiatalnak lenni és megöregedni, dolgozni és kikapcsolódnival, jókedvűnek lenni és szomorkodni, röviden: élni. Ön már sokkal jobban tudja, mint én, hogy ehhez még a legjobb zenénél is többre van szükség. De van muzsika, amely az embernek (utólag vagy mellesleg) segít ebben, s van muzsika, amely kevésbé teszi ezt. Az Öné segít. Mivel élettapasztalatomhoz tartozik – 1956-ban hetvenéves leszek, miközben Ön most kétszáz éves patriarchaként járhatna közöttünk –, s mivel úgy gondolom, hogy mindig sötétebbé váló évszázadunkban éppen az Ön segítségére lenne szükségünk, hálás vagyok azért, hogy Ön itt volt, hogy életének pár rövid évtizede alatt csupán muzsikálni akart, és muzsikált, s hogy zenéjében még mindig élõen itt van. Higgye el, hogy sok-sok fül és szív, tanultaké és tanulatlanoké, mint az enyém, újra és újra szívesen hallgatja Önt – nem csak az Ön jubileumi évében!

Azt, hogy a zenével hogy áll a helyzet ott, ahol Ön most található, csak körvonalalaiban sejttem. A sejtést, amit ebben a tekintetben érzek, egyszer egy képzetbe foglaltam: nem vagyok teljességgel biztos, hogy az angyalok, amikor Istent dicsérik, feltétlenül Bachot játszanak – de abban

biztos vagyok, hogy amikor egymás között vannak, Mozartot játszanak, és akkor még a jó Isten is különösen szívesen hallgatja őket.

Végül is a hasonlat hibás is lehet. De Ön erről is sokkal

tájékozottabb, mint én. Csak megemlítem, hogy jelképesen rámutassak, hogyan is gondolom.

Az Ön tisztelője: Karl Barth

Fordította Deméné Smidéliusz Katalin

CSELOVSZKY FERENC (ID.)

Karol Nandrásky: Remete László – ember, aki átlépett a határokon*

A Szlovák Nemzeti Múzeum Zsidó Kulturális Szakosztályának gondozásában könyv jelent meg a közelmúltban, amelyben a szerző, a pozsonyi evangélikus teológia nyugalmazott ószövetségi professzora egykori vallástanárával kapcsolatos visszaemlékezéseit írta meg. *Remete László* neve nem ismeretlen egyházunkban. Szolgálatáról és mártírháláláról olvashattunk egyházi és világi lapokban itthon és külföldön egyaránt. E szlovák nyelven megjelent könyvből adok tömör ismertetést, hogy a mai nemzedéknek is legyen némi ismerete Remete életútjáról.

Remete László 1910. szeptember 27-én Sopronban született zsidó családban. Apja Einzig Adolf középiskolai német nyelvtanár, anyja Horovitz Rózsi, a világhírű zongorista rokona. A család saját elhatározásából felvételét kérte az evangélikus egyházba 1919 szeptemberében, és részesült a keresztség szentségében. László ekkor kilencéves volt. Családnévüket 1933. április 21-én magyarosították, amikor már egyre gyakrabban lehetett hallani a fasizmus terjedéséről. László az érettségi után a soproni evangélikus teológiai fakultásra iratkozott be.

A TEOLÓGUS

Az ifjú Remete lelki fejlődését nem ismerjük, azt sem, hogyan érlelődött meg benne az elhatározás, hogy teológiai tanulmányokat végezzon. Jó barátja és teológustársa, Úzon László szerint a teológiai tanulmányok mellett komolyan foglalkozott filozófiai kérdésekkel is. Valósággal belebetegedett, amikor rádöbbsent, hogy az egyház tanítói a görög filozófia, különösen a platonizmus és az arisztotelizmus hatása alá kerültek, olyannyira, hogy megváltották Jézus tanításának eredeti értelmét. E folyamatra jellemző a keresztyénségnek a hellenista művelődési elemekkel való összeolvadása. E folyamat hasonlítható ahhoz,

ami Izrael népével történt az ígért földjének elfoglalása után. A nép engedett a kísértésnek, a bennszülöttek életmódjával átvette a pogány gondolkodást, a baali termékenységkultuszt, amiért Hóseás próféta azzal vádolta őket, hogy „fattyút” szülnek, akire az Úr azt mondja: *Nem népem* (Hós 1,8). Így járt az egyház is: a hatalmas pogány Római Birodalom meghódítása után nem védte meg magát a pogány filozófiától, főleg *Platón* és *Arisztotelész* hatásától, és félpogány fejű keresztyényeket szült.

Luther látta a hellenizmus sok káros következményét, és élesen felemelte szavát az ellen, hogy az egyetemeken nem Krisztus tanítása van az első helyen, hanem Arisztotelész nézetei az uralkodók. Remete is eljutott ennek felismerésére. Szívesen olvasta *Pascal* írásait, aki nem a filozófusoknál, hanem a pátriárkák Istenénél és Jézus Krisztusnál talált békét, biztonságot és örömet. Nagy érdeklődéssel olvasta *Søren Kierkegaard* műveit.

Remete szívében megszületett a vágy, hogy kiszabadítsa a keresztyénséget a hellenizmus bilincseiből. Tudta, hogy ez lassú folyamat lesz, de a keresztyénségben messzeható változásokat hoz. *Dietrich Bonhoeffer* a „vallástalan keresztyénség” kifejezéssel fogalmazta meg kritikus álláspontját, amely szerint a keresztyénség metafizikus és idealista filozófiával szennyeződött. E tekintetben Bonhoeffer és Remete egy véleményen voltak, noha nem ismerték egymást, sőt nem is hallottak egymásról.

Remete várakozásában volt valami, ami az ószövetségi próféták reménységét is jellemzi, akik reményüket mindig Isten népének életével összefüggésben hangsúlyozták. Hitte, hogy Isten megújítja a világot. Arra vágyott, hogy maga is bekapcsolódjék ebbe a folyamatba, amely újra felszabadítja a keresztyénséget hiteles működésre.

A pécsi egyetem soproni hittudományi fakultásán 1934-ben tett záróvizsgát. Ezután tanulmányainak folytatása céljából Bécsbe utazott, ahol felkereste *Sigmund Freud* pszichiátert. Olvasta *C. G. Jung* pszichológiai munkáit. *Oswald Spengler* német filozófusnak a Nyugat alkonyáról szóló könyvéről tanulmányt írt. Különös figyelmet szen-

* Karol Nandrásky: *László Remete – Clovek, ktorý prekracoval hranice*. Bratislava, 2006.

telt az egzisztencializmus filozófiai irányzatának, amely azokban az években vezető jellegűvé vált. Mindez nem jelentti azt, hogy könyvmoly vált volna belőle, nem akart megszökni a világ problémái elől. Igyekezett tájékozódni, hogy tudja, mi történik körülötte a világban, és lássa, hol az ő helye és mi az ő feladata.

Hazatérése után Győrben szentelték lelkésszé 1935. május 3-án.

KÜLDETÉSTUDATA VOLT

Vannak emberek, akik minden igyekezetükkel karrierjük, sikeres előmenetelük biztosításán fáradoznak. Vannak, akik tehetségük által kerülnek gyorsan magas pozícióba. És vannak, akik odamennek, ahol szükség van rájuk.

A Bibliában olvasunk emberekről, akik azt mondták magukról, hogy küldetést teljesítettek. Az ószövetségi próféták Isten követeinek vallották magukat. Jézus úgy lépett a nyilvánosság elé, mint aki az Atyától küldetett.

Az élet küldetés. Ennek a tudata kellene, hogy meghatározza a keresztények életét. Az egyház történetéből ismerünk embereket, akikről ez elmondható, de a jelenben egészen ritka az ilyen személyiség. Remete László ritkaságszámba menő ember volt; azoknak a közösségébe tartozott, akik küldetést teljesítettek. Távol állt tőle a képmutatás, az álszentség, az olcsó népszerűségkeresés. Remete kritikus, egyenes, Isten hatalma által meghatározott személyiség volt. Istennel szoros kapcsolatban élt, ez megnyilvánult életében és kegyességében. Nem tehetett erről, Isten vonzotta és hatalmában tartotta őt.

Megtapasztalta Isten átformáló erejét, amely a kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak. Személyesen megélte ezt a csodálatos átalakítást, ezért vallotta, hogy neki már „semmi sem fáj”. Isten lett életének legszilárdabb valóságává. A küldetéstudat megerősödött benne.

Így lépett házasságra. Egy diakonisszát vett feleségül, ami egyházi elöljáróinak nemtetszését váltotta ki. Túróczy Zoltán püspök több levélben próbálta rábírní tervének megváltoztatására. Klára nővér, született Kosinszky Paula lett a felesége, aki házasságkötésük után is megtartotta a Klára nevet annak jeléül, hogy férje oldalán is megőrzi fogadalma szellemiségét.

VALLÁSTANÁR – LELKÉSZ

Remete László Eger gyülekezetében kapott vallás tanári beosztást. Az ifjúságot rendszeresen összegyűjtötte maga körül. Szívügye volt, hogy a nyugati kultúra hanyatlását tapasztalva, felneveljen az ifjúságból egy csoportot, amely felvállalná a kereszténység legidősebb kérdéseivel való foglalkozást. Ennek szentelte életét.

A történelmi események azonban beleszóltak életének alakulásába. Az 1938. évi müncheni egyezmény, majd az

azt követő bécsi döntés eredményeként Felvidék egy részével Jolsva kisvárost is visszacsatolták hazánkhoz. 1939 szeptemberében megpályázta az ottani vallás tanári állást. Némelyek Isten háta mögöttinek tartották e helyet, ő felesége gyógyulása érdekében jelentkezett e hegyekkel övezett, erdőkkel borított, tiszta levegőjű vidékre.

A hittanórákon diákjait nem a pietista kegyesség szerint nevelte. A lecke szó szerinti felmondását sem követelte. Nála nem a tan állt az első helyen, hanem a keresztény életvitel, a szeretet gyakorlása volt a fontos. Itt is igyekezett maga köré gyűjteni az ifjúságot. A rendszeres találkozásokon kívül kirándulásokat is szervezett számukra.

Némelyek megszólták, hogy öltözékével eltért a hagyományos sötét, papos öltöny viselésétől, s főleg az ifjúsággal való foglalkozáskor világos, sportos ruhát öltött. Az ifjúság ezt örömmel fogadta, úgy tekintették, a lelkész alkalmazkodik hozzájuk, így ők is alkalmazkodtak őhozzá. Ez elősegítette, hogy igazi baráti közösség alakuljon ki közöttük. A kor- és műveltségbeli különbségek ellenére közel kerültek egymáshoz. Az összetartozás érzése, az egymás iránti bizalom és szeretet erősödött bennük.

Remete az ifjúsággal való foglalkozásnál fontosnak tartotta az eukarisztiát. Krisztusra bízta az ifjakat, hogy tapasztalják meg Krisztus valóságos jelenlétét, közelségét, szívükbe költözését. Hitte, hogy ahogyan Krisztus alakította az ő életét, úgy formálni fogja az ifjakét is. Közös együttléteiket, még a kirándulásokat is gyakran úrvacsorával zárták. Olykor a más felekezethez tartozók is megkérdezték, csatlakozhatnak-e. Remete azt felelte: „Senkit sem utasítok el.” Arra gondolhatott, hogy Jézus is együtt evett olyanokkal, akik a zsidó elit szerint nem tartották meg maradéktalanul a mózesi törvényeket. Jézusnak fontosabbak voltak az emberek, mint a rítus. Remete ezt úgy értelmezte, hogy a szeretet fontosabb, mint a dogmatika, a liturgia vagy az ideológia.

A PARTIZÁNOK LELKÉSZE

A hitleri Németország katonái 1944 nyarán megszállták a Felvidéket is. A hegyek és völgyek a fasiszta hadigépezet zajától dübörögtek. A náci propaganda a német faj felsőbbrendűségét és világhuralmi törekvéseit hirdette, amelyre a szlovákok nemzeti felkeléssel válaszoltak. Partizán csoportok alakultak Jolsva környékén is. Remete közismert volt antifasiszta nézeteiről. A partizánok vezére találkozóra hívta őt, amelyet elfogadott, és 1944. szeptember 13-án kelt igazolványa szerint a szlovák nemzeti felkelés titkos tagja lett.

Tanácsokkal és információkkal segítette a partizánokat. Szabadon járt át a határon. Nem volt nacionalista, sem sovíniszta; Isten országa polgárának vallotta magát, ahol nincs sem zsidó, sem görög, de mindnyájan egyek a Krisztusban. Remetét a keresztény univerzalizmus hatotta át, s magyar nemzetisége mellett be tudott kapcsolódni a szlo-

vákok felkelésébe is. Elutasította mind a barbár német faszizmust, mind az orosz ateista kommunizmust.

A novemberi sűrű köd egyre gyakrabban takarta be a vidéket; korán kezdődött a havazás. Remete a front közeledése miatt családját egy Balassagyarmat közelében lakó ismerősénél helyezte biztonságba. Akkoriban kapta a hírt, hogy három leánya után fia született november 6-án. Családjához ment a keresztelőre.

Az új egyházi év kezdetét, adventet újra Jolsván köszöntötte. Az iskolákban szünetelt a tanítás, a diákok és az ifjúság egy csoportja szinte állandóan az ő lakásán tartózkodott.

December elején a német katonaság elárasztotta Jolsvát, a parókiára is betelepültek, partizánok és megbízhatatlan személyek után kérdezősködtek. Gyanús lett a fiatal lelkes is. December 20-án, az esti adventi istentisztelet végén a Gestapo fegyveresei letartóztatták, és a helyi rendőrség fogdájába kísérték. Karácsony után átszállították őt Besztercebánya börtönébe, ahol azokat őrizték, akikről úgy vélekedtek, hogy útjában állnak a náciizmus előrenyomulásának. A front közeledése miatt nem volt idő

bírósági tárgyalásra. E börtönből kilencszáz embert szállítottak csoportonként a város határába, ahol lelőtték és tömegsírba temették áldozataikat. Januárban az évszázad talán legkeményebb tele köszöntött a tájra. A fagy miatt a nemeckai mészégetőt alakították át halálgyárrá. A kohó tetejének széles torkához deszkából feljáratot és hidat ácsoltak, azon küldték a rabokat, hogy tekintsenek a kohóba. Ott lelőtték őket, s testük a tűzbe zuhant. A börtön naplója szerint Remetére 1945. január 9-én került sor.

Nandrásky professzor egy konferencián Remetéről azt mondta, ő a szlovák Bonhoeffer. Máskor felnőtt kereszténynek nevezte, akit Isten csókja tett felnőtté, felébresztve őt abból az álomból, amelybe a görög metafizika süllyesztette a kereszténységet. Noha nem volt áldozópap, akinek feladata az oltár tűzének őrzése, ő maga égett el, s lett áldozattá. És bár nevét nem őrzi emléktábla, hisszük, Isten beírta nevét az Élet könyvébe.

E tanulmányból képet kaphattunk Remete László rövid életútjáról. Ne csak emlékezzünk rá, hanem nyerjünk biztatást küldetésünk keresésére, felismerésére, és bátorítását annak betöltésére.

SZABÓ JULIANNA

Ruth – Együtt az úton

Recenzió Jutta Hausmann könyvéről*

„Íme Ruth!, és akik nem értenék az olvasást, azokat emlékeztetni kívánja, hogy az isteni kinyilatkoztatás gyakran jelenik meg másféle formában, a radikális másság elfogadásában, egy idegen elismerésében – amit első pillanatban még megtagadnánk, elutasítandónak tartanánk. Ez semmi esetre sem a különbözőségekre vagy a prozelitizmusra való buzdítás, hanem felszólítás, hogy mérlegeljük, hátha a másik léte többletet hoz. Ez Ruth igazi szerepe – kívülről érkezőként, idegenként, közösségből kizártnaként” – olvashatjuk Julia Kristeva *Fremde sind wir uns selbst* című művének egy idézetét Jutta Hausmann könyvében.

Ruth könyve az emberiség nagy kérdéseivel foglalkozik, s az emberi lélek oly mélységeit mutatja meg az olvasónak, amilyennel csak a világirodalom legnagyobb műveiben találkozhatunk.

Úgy gondolom, hogy szeretünk sémákban, sablonokban gondolkodni, előtérbe helyezünk dogmákat, mindenütt törvényszerűségekre törekszünk, de újból és újból rá kell döbennünk, hogy vannak ennél sokkal összetettebb dol-

gok, s életünk e komplexitásból áll, korunk hirtelen változásai törnek szét gondosan felépített mikrovilágunkat.

Jutta Hausmann rámutat arra a határtalan lehetőségre, amelyet Ruth könyve rejt a mai olvasók számára. Bemutatja, hogy Ruth alakjában rálehetünk a multikulturális együttélés lehetőségeinek és határainak egyfajta megoldására, vagy éppen a megőrzött identitás modelljére. Személye az új kezdet esélyét adja korunk posztmodern félelmek között vergődő emberének.

Témák és formák játéka, gondolatok ütköztetése tárul fel a szemlélődő olvasó előtt.

Sajnos van egy kikerülhetetlen probléma, amely mellett nem lehet említetlenül elmenni: a kitűnő német nyelvű eredeti szöveget ismervé látom, hogy a magyar fordítás hibás, gyakran magyartalan, amely a következő kiadásban remélhetően javításra kerül.

A szerző könyvében látható, hogy ez a mesterien szerkesztett elbeszélés szereplőivel, térbeli és időbeli játékaival hozzájárul ahhoz, hogy azonosulni lehessen mind a szereplőkkel, mind pedig a felmerülő problémákkal. Nem engedi, hogy az olvasó akár csak egy pillanatra is kikerülhessen a vonzásából.

* Jutta Hausmann: *Ruth*. Ford. Kuntz Nóra. Új Mandátum, Budapest, 2006. /Kréné 6./

A bibliai könyv mélyebb megértését és ezen értelmezési aspektusok sokszínűségét segíti elő Jutta Hausmann kitűnő elemzése, amelyet a témában járatos szakember és az érdeklődő laikus egyaránt élvezettel olvashat.

A nyelvi kialakulás, a szereplők bemutatása, a beszélő nevek jelentősége, a párbeszéd és kulcskifejezések értelmezése mind-mind izgalmas értelmezési aspektusokat villant fel. A szerző rámutat, hogy a párbeszéd milyen fontos eszközei a szereplők bemutatásának. Látható ez abból a tényből is, hogy Ruth könyvének 85 verséből 55 dialógusként hangzik el.

A többször előforduló női szereplős beszélgetések (Naomi menyeeivel; Naomi Ruth-tal; Naomi a betlehemi asszonyokkal; a betlehemi asszonyok Naomival) figyelmeztetnek, hogy a könyv mennyire a nőkre fókuszál. Különös, hogy Naomi csak nőkkel beszél, míg Ruth egyfajta közvetítő szerepet tölt be anyósa és Boáz között, összekapcsolva a férfi és női perspektívákat.

Persze a bibliai könyv megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a kulcskifejezések vizsgálata (például ben, sifhah, sub, halah, laqat, sahab, heszed, acab). Sajnálatos, hogy a magyar kiadás átírása rendkívül következtelen volt. A felsorolt példákból is látható, a héber szavak eredeti olvasatát lehetetlen visszakövetkeztetni.

Jutta Hausmann rámutat, hogy a szöveg fiktív időben zajlik, s a szereplők is tipizált személyek. „Az, hogy az elbeszélteknek általánosságban van jelentőségük, nem pedig pusztán személyes relevanciájuk van az érintettek számára, világosan kiderül a záró genealógiából, amely Dávidra utal, illetve a vének áldásából a 4,11-ben, amely párhuzamot von Ruth és – Leán és Ráhelén keresztül – az ősanák vonala közt, ezáltal őt is annak alappillérvé téve” – olvashatjuk a szerző megállapítását.

Ruth az ősanákkal kerül indirekt kapcsolatba. A 4,11-ben elhangzó áldás – *Adja az Úr, hogy ez az asszony... olyan legyen, mint Ráhel és Lea – ezt még inkább megerősíti.* Ruth a két asszony történetének folytatásaként jelenik meg, s ez őt visszafordíthatatlanul Izráel történetének részévé teszi. Jutta Hausmann szerint a könyv végén található genealógia túlmutat a Ruth-történeten, s úgy tűnik, az egész elbeszélés Óbédnek, Dávid nagyapjának a születésére összpontosít. Különös, hogy a nő által dominált szöveghez egy csak férfiakból álló nemzetségsor kapcsolódik, mintha a női perspektíva és a férfiközpontú szemléletmód ismét szembekeverülne egymással.

Mindeme megközelítésekből női szerzőre is következtethet az olvasó. Bár Ruth könyvének szerzője a férfiak szempontjait előtérbe helyezte, mindezt női szemléletmódon keresztül mutatja be. A szerzőség mellett kérdéses a keletkezési idő meghatározása is, s bár a legtöbb kutató a fogság utáni időhöz kapcsolja a könyv létrejöttét, a pontos időmeghatározás lehetetlennek tűnik.

Ruth könyve a kánon részévé vált, s mind a keresztény, mind pedig a zsidó hagyományban különleges szerepet tölt be.

A keresztény tradícióban Ruth Jézus genealógiájában szerepel a megnevezett asszonyok között, de jelentőségét az egyházatyáknál is látni lehet.

A 4. századi szír Efrém a Boáz lábaihoz fekvő Ruthról a Messiás előrevetítőjeként beszél, mivel magyából az élet adója születik.

A zsidó hagyomány a keresztény tradíciónál is nagyobbra értékeli Ruth személyét, hisz Ruth könyve a Sávúot (Hetek) ünnepének lett ünnepi tekerce, amely eredetileg aratási ünnep volt.

Kikerülhetetlen a mű szépirodalomra gyakorolt hatása. Nem *Auerbach* volt az első, aki – *Mimézis* című könyvében – rámutatott Homérosz műveinek és a Bibliának a nyelvi és stílári különbségére mint világszemléleti különbséget is kifejező törvényszerűségekre. Hadd idézzük *Chateaubriand*-t, aki Ruth könyvének egyik retorikailag megragadó részletéről vetette föl: hogyan fejezte volna ki ugyanazt a homéroszi stílus? Íme: *Ruth azt felelte: Ne unsozlj engem, hogy elhagyjalak és visszatérjek tőled. Mert ahova te mégy, odamegyek, s ahol te megszállsz, ott szálllok meg. Néped az én népem, és Istened az én Istenem.* (Ruth 1,16–17) „Kíséreljük meg e verset homéroszi nyelven visszaadni”, mondja a francia író, és az alábbi példával szemlélteti: „A szép Ruth felel a bölcs, a népek által istennő gyanánt tisztelt Noéminak: Ne szegülj ellene annak, amit nekem az Istenség sugalmazott; én az igazságot mondom neked, úgy, miként azt az istenek tudnom adták, minden tettetés nélkül. El vagyok határozva téged követni. Melletted maradok, akár a dárdavetésben ügyes moabiták földjén telepedjél meg, akár visszatérj az olajfákban gazdag Júda földjére. Veled együtt fogok vendégszeretetet kérni a népektől, kik tisztelik a könyörgőket. Hamvaink egy urnába fognak összevegyülni, és szüntelenül kedves áldozatokat fogunk nyújtani azon Istennek, ki téged oltalmába vesz, szőlott, és mint a földművesek, ha erős szelek lanya esőt hoznak nyugat felől, kikészítik a búza- és árpamagot, és kákából művészien font kosarakban előhozzák, mert tudják, hogy e meleg zápor megpuhítja a göröngyöt és alkalmassá teszi a földet a Ceres drága ajándékainak befogadására, így Ruth szavai is, mint valamely termékenyítő eső, meglágyítják Noémi szívét.”¹

Victor Hugo Booz endormi című versében Boázra koncentrálnak, s Ruthot csak néhány helyen említi meg. A költemény négy része más-más témára koncentrálnak.

Victor Hugo: *Az alvó Boáz* (részlet)³

*Elcsigázta a nap, Boáz lefeküdt.
Szérijén szüntelen, estig munkálva fáradt,
aztán szokott helyén vetett magának ágat,
s aludt, rakott búzát, telt vékái között.*

¹ *Le Génie du Christianisme*. 2. Paris, 1802. V. 4. Magyarul: *A kereszténység szelleme*. Ford. Gubicza István. Budapest, 1876.

³ Nemes Nagy Ágnes fordítása.

*Bár gazdag, s mezein néki ért búza, árpa,
mégis jóra hajolt ez aggastyán szíve,
malmainak vizét sár nem mocskolta be,
nem rejtett ördögöt kohótüze lángja.*

*Szakálla színezüst áprilisi patak.
Kévéje sose volt gyűlölködő, se fősvény,
látván egy-egy szegény tallózatát a földjén,
– Hullassatok kalászt szándékkal – szólt az agg.*

*Bizton haladt Boáz, nem csábította rossz út,
ruhája hófehér becsület s tiszta len;
s mert a szegény felé tárultak szüntelen,
búzászsákjai úgy buzogtak, mint közös kút.*

*És jó gazda Boáz, rokoni szíve hű,
nagylelkű, bőkezű, habár takarni is tud,
s asszony szem követi, inkább, mint bármely ifjút,
mert szép a fiatal, de a vén nagyszerű.*

*Az agg, ki visszatér forrásához az árnak,
örök napokhoz ér, s elhagy futó napot;
az ifjú emberek szemében láng ragyog,
ámde a vén szeme világozással árad.*

Másképp kezeli a témát a hitleri idők túlélő *Nelly Sachs*, aki költeményében a soával és következményeivel foglalkozik. Újabb aspektust mutat *Paul Celan* költeménye, aki *Egyiptom* című versében összeköti Ruth egyéni sorsát az egész nép sorsával.

Megkerülhetetlen kulturális kérdés Ruth könyvének

szerepe a képzőművészetben, hiszen mind a zsidó tradícióban, mind pedig a keresztény ábrázolásokban fontos szerepet töltött be.

Jutta Hausmann rendkívül finom érzékkel állítja az olvasó elé azokat a képzőművészeti alkotásokat, amelyek még mélyebbé tehetik a bibliai könyv értelmét, még több aspektusát villantva fel azon megközelítési lehetőségeknek, amelyek ott rejlenek e könyvben.

Megemléítésre kerül a 12. századi, askenázi tradíció szerinti zsidó illusztráció Machsorból, amely az emberi alakokat állati fejjel ábrázolja, vagy *Rembrandt* tollrajza *Boáz és Ruth* címmel. A könyvet egy nagyon különös festmény zárja, *Anni Seifert* alkotása *Ruth, a jövőbeni anya az idegenből* címmel.

„Együtt hordozza magában ez a kép a megütköztetőt, a provokálót – ami sajátja a Ruth-elbeszélésnek –, de a bátorítót, életre hívót, jövőt kitarót is” – írja a szerző.

Ezt a nagyon komplex, sokszínű képet varázsolta az olvasó elé Jutta Hausmann kitűnő szakmai hozzáértéssel, a legújabb tudományos eredmények bemutatásával és mérhetetlen empátiával, amely Ruth könyvének és szereplőinek megismertetését segítette. Számos olyan elemre lelhetett az olvasó, amely napjainkban rendkívül aktuális: a migráció, a kultúrák közötti kapcsolat vagy a társadalmi nemek közti kapcsolat terén.

„A szerző és a könyv hősné ezen találkozása sorszerű. Hiszen Ruth csodaszép története is nemzeteket és hiteket köt össze, a moábitáktól Izraelig. Jutta Hausmann hasonlót tesz a magyar evangélikus egyház budapesti fakultásán immár számos éve” – írja *Benyik György*.

Krisztusban mindnyájan életre kelnek (1Kor 15,22)

Nyíró Olga (1931–2006)

Nyíró Olga lelkész 1931. szeptember 22-én született Szombathelyen, néhai Nyíró József szentgotthárdi evangélikus lelkész és Nemes Ilona gyermekeként. Szentgotthárdon élte szép gyermekkorát Miklós nevű testvérel együtt.

A világháború után kezdődtek az embert és hitet próbáló évek. A szentgotthárdi gimnáziumban tanult. Édesapja komoly meggyőződéséből fakadóan Krisztus-követő lány volt. Amikor a gimnáziumban provokálták hitéért, ő bátran és határozottan megvallotta Krisztus-hitét, ezért kiutasították az iskolából. Nem tanulhatott tovább. Kaszagyári gépiprónőként sem sokáig túrték meg, és máshol sem kapott munkát Szentgotthárdon. Budapestre utazott, ott szereztek neki ismerősei gépiprónői állást egy

gazdasági kutatóintézetben, ahol nyugdíjazásáig dolgozott.

Vonzódásának engedve levelező tanfolyamon szerezte meg a lelkészi képesítést. Sok személyes szállal kötődött a Deák téri gyülekezethez, ahol bibliakört is vezetett. Sokáig lelkes és igen jó hangú tagja volt a Lutheránia ének-karnak.

1988-ban került Dunakeszire, egy évig vállalta Budáról az állandó kiutazás fáradalmait. Majd a lelkészlakásba költözött, és 1995-ig végzett aktív lelkészi szolgálatot.

Férje, családja nem volt. Nagy elszántsággal, küldetés-tudattal és igényesen végezte szolgálatát a gyülekezetben, amelyet családjának tekintett. Szolgálatát fizikailag sem volt könnyű: Gödre és Sződligetre vonattal járt. Első Du-

nakeszin töltött évére esett a templom 50 éves évfordulója. Már akkor megmutatkozott, hogy minden gondolatának, egész szolgálatának a mennyei Gazda iránti engedelmesség és hűség az egyetlen mércéje. Különös érzéke és türelme volt a lélekben elesett, összetört emberek bátorításához, Krisztushoz vezetéséhez.

Aktív lelkeszi szolgálatának hivatalos befejezése után is végezte szolgálatát a lehetőségekhez és igényekhez mérten. Rendszeresen tartott házi bibliaórákat. Készségesen és

örömmel helyettesítette a gyülekezet lelkészét annak távollétében. Idős korában is meglepően friss maradt testi és szellemi értelemben egyaránt.

Idén már gondolta, sőt említette is, hogy hamarosan haza kell mennie az Atyához. Isten megajándékozta szolgáját azzal, hogy szenvedés nélkül, szinte egy pillanat alatt vette magához szeptember 9-én éjjel, néhány nappal 75. születésnapja előtt.

Kovács László

Garami Lajos (1924–2006)

Garami Lajos nyugalmazott esperes életútja 1924-ben kezdődött Jobbágyiban. Tanulmányait Szirákon és az aszódi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnáziumban végezte. Teológiai tanulmányait 1946-ban fejezte be Sopronban. *Ordass Lajos* püspök a balassagyarmati templomban szentelte lelkésszé két társával együtt 1946. augusztus 18-án. Szolgálatát is itt kezdte meg segédlelkészként, majd a Luther Otthon prefektusa lett, ezután pedig Tatabányán vallásánár. 1949-től folyamatosan Nógrád megyében szolgált: 1973-ig az egyházszervezési gyülekezetben, ezt követően pedig – Szabó József közvetlen utódjaként – Balassagyarmaton.

Két cikluson át volt az egyházmegye esperese. Nagy szerepet játszott a történelmi egyházak közötti jó kapcsolat kialakításában, aktívan részt vett az ökumenikus imahetek szervezésében. Évtizedeken át az Északi Egyházkerület lelkészképesítő bizottságának tagjaként szolgált. Nemcsak kortársaival, hanem a fiatalabb nemzedékek tagjaival, az egyházi vezetők többségével és a diakónia területén szolgálókkal is baráti kapcsolatokat ápolt.

Első felesége elvesztése után már nem vállalta az esperesi szolgálatot, majd 1995-ben nyugalomba vonult. Élete alkonyának társát Gyarmati Mária személyében találta meg, akinek a fiát sajátjaként szerette. 2003. január 29-én a „Civitas Fortissima” emléknapon Balassagyarmat város önkormányzata Pro Urbe díjjal tüntette ki.

Utolsó éveit csendes derűvel töltötte balassagyarmati otthonában feleségével, aki betegségében hűségesen mellette állt és gondoskodott róla. Ekkor már nem vállalkozott szolgálatokra, hosszabb utazásokra, de az elmúlt évben egykori egyházszervezési konferenciájának meghívásának nem tudott ellenállni. A találkozás nagy örömet jelentett számára. Közös élményeik között felelevenítették az egykori futballmérkőzések hangulatát is.

Egyházi ünnepek alkalmával családi körben, lelkész-társakkal, őt rendszeresen látogató gyülekezeti tagokkal együtt vett úrvacsorát. Jó kedélyét, humorát, egyháza iránti szeretetét az utolsó percig megőrizte. Betegségei felőrölték gyengülő szervezetét, és 82 esztendőskorában – szeretteitől mindvégig körülvéve – fejezte be földi pályáját. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem tanévzáró ünnepségén sajnos már nem vehette át személyesen évfolyamtársaival együtt a nevére kiállított emléklapot, amely hatvan évvel ezelőtt befejezett tanulmányai emlékére készült. Ravatalánál D. Szabik Imre nyugalmazott püspök hirdette a feltámadás igéjét 2Tim 4,7–8 alapján: *Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltétem nekem az igazság koronája, amelyet megad nekem az Úr, az igaz bíró ama napon...*

Bartha István

A másik oldalról*

„Élveboncolás” – ezt a szót használta barátom és kollégám, amikor előálltam annak a gondolatával, hogy szívesen beszélnek lelkési körben azokról az élményeiről, amelyek gyászolóként értek. Kissé nyers reagálását igazolva látnám, ha életemben, gondolkodásomban el tudna szigetelődni az úgymond „szakmaiság” az úgymond „magánszférától”. Mivel azonban ezeket valami mély összefonódásban élem meg – az egyiket természetyszerűleg meghatározza a másik, míg a másik ösztönösen hordozza az egyiket –, mégis vállalkoztam néhány töredékes gondolat közzétételére.

Gyászom aktualitása, hogy Kristóf fiam meghalt. Hitemről, vele kapcsolatos reményeimről most nem szeretnék szólni, hiszen szeretném – a fentiek komolyanvételével – gondolataim „szakmaiságát” megtartani. Temetésénél az evangélikus egyház szolgált. Rögtön a lelegején hangsúlyozni szeretném, hogy ebben a szolgálatában végig kitűnő volt.

Az általánostól némileg elütnek tapasztalataim annyiban, hogy egy lelkész családjában történő temetés mindenképpen hordoz valamiféle kiemeltséget, különösen akkor, ha ez a lelkész bele tud szólni az istentisztelet alakulásába is. Ez a mondat azonnal átcsap a „szakmai” kérdésekbe, miszerint: miért csak ebbe, miért nem ilyen aktív más temetéseknél?

A kiemeltség ellenére a lelkésznek is végig kell járnia néhány olyan stációt, amelyekkel csak temetőként találkozunk. Kezdődjen innen a tapasztalatok sora.

A temetőnek – ebben az esetben nekem – részt kell vennie elsőként is *a halálban*. Ennek sokféle arca van, de az élmény életre szólóan meghatározó.

Részt kell vennie az *ügyek intézésében*. Fent említett kiemeltségem miatt mindenki, ahol tudott, segített. Így útjaim valószínűleg könnyebbek és gyorsabbak voltak, mint másoknak, mégis beszélnem kellett orvossal, halottszállítóval, boncorvossal, temetkezési vállalkozóval, önkormányzati tisztviselővel, sírkövessel, másokkal, némelyikkel olykor többször is. Kilométereket kellett utaznom ügyek intézése miatt. Eközben meg kellett hallgatnom a széles körű *család* tagjainak különböző szándékait, amelyek által szeretetüket szerették volna kimutatni. Sokféle részvényt nyilvánítást kellett fogadnom. Eközben én magam is folyton a gyászban való „elvonultsággal” küszködtem,

hol odamenekülve, hol onnan kikényszerülve. És beszélnem kellett *a lelkésszel* is.

Ez a – stilsztikának fittyet hányó – mondat mutatja azt, hogy a temetési istentisztelet és az ezzel kapcsolatos ügyintézés egy hosszú *folyamat* része. Az ügyek intézése közben torokszorítóan ismerős helyzetekkel találkoztam. A nézőpont ugyan ellentétes volt, de a mondatok nagyon is ismerősek. Mennyiben más ez, mint az én temetési megbeszéléseim? – kérdeztem magamtól. A boncnok, egy nagydarab, kopasz férfi lelképásztori kvalitása nem volt sokkal rosszabb, mint az enyém szokott lenni.

Számunkra a temetés általában a bejelentésnél kezdődik, és saját fontosságtudatunk hatja át intézkedéseinket. A gyászolók hosszú útról érkeznek hozzánk, és az orvosoknál, önkormányzatnál, temetkezési vállalkozónál hozzávetőleg ugyanazzal az élménnyel találkoznak, mint a lelkési hivatalban. Elmondják a *történetet*, felmondják az *adatokat*, elrendezik a *tennivalókat* és leteszik a *pénzt*.

Gyakran beszélünk arról, hogy az egyház szolgáló vagy szolgáltató életformát folytasson-e. Ezekben a felvetésekben a temetési szolgálat az egyik fő példa. A kérdés általában abban csúcsosodik ki, hogy pénzért vagy ingyen tesszük-e, amit teszünk. Ha az egyház a pénzért valamiféle szolgálatot bonyolít le, az szolgáltatás, ha pénz nélkül teszi ezt, akkor szolgálat. Az érvelők ilyenkor felhozzák a gyülekezetek nehéz anyagi helyzetét és az általános elvárásokat.

Ha az említett hosszú folyamatot tekintjük, akkor valóban, az egyház a temető felől – a folyamatok változatlansága, az eddigi ügyintézés megszokottsága miatt – a szolgáltatók közé sorolódik. Tehát nem csupán a kérdés, hogy egy-egy gyülekezet melyik utat választja, hanem az is, hogy *minek áll ellen*.

A fordulópont a *mentalitásban* van. A vigasztalás mélysége, a csend, az együttlét emeli ki az egyházat a szolgáltató szintről. *A felmondják az adatokat, elrendezik a tennivalókat, leteszik a pénzt* szintű találkozás besorol minket az orvos, a boncnok, a temetkezési vállalkozó és az önkormányzati anyakönyvvezető közé.

Természetesen furcsa élmény, hogy mindazok a folyamatok, amelyeket én szoktam irányítani és bonyolítani, most rajtam mennek végbe. Azt hallottam, hogy az orvosok, mielőtt orvosok lennének, kipróbálják magukon az összes szörnyű vizsgálati eszközt, az általuk okozott fájdalmat, szenvedést, kiszolgáltatottságot. Emlékszem egy kedves református lelkész bácsiról hallott történetre, aki felesége temetésén a szertartást vezető lelképásztorral együtt –

* Elhangzott a Dél-Pest megyei LMK-ülésein 2006. szeptember 13-án, Irsán.

mintegy félig önkívületben – hangosan mondta a temetési liturgia szövegét.

Gondolok azokra a temetésekre, amelyeket én bonyolítottam eddig, túl sok rosszalló visszajelzés nélkül. Túl kevés volt az együttérző szavam, és azok nagy része rossz volt. Kevés volt a csend, pedig a gyászolók szeretnek csendben lenni. Tudom, hogy sokféle gyász van, a megkönnyebbüléstől a beleszakadósáig, de a csendnek mindig van helye. Keveset foglalkoztam az érzésekkel, és túl sokat az adminisztrációval.

Esterházy Péter írja, hogy a grófkisasszonyokat az életre nevelték. Hónapokon keresztül végezték a cselédek munkáját, főztek, mostak, takarítottak. Írja, hogy „Édesapjának” is ugyanígy az életre szolt a neveltetése, de aztán jött a kitelepítés, ami nem szerepelt ebben a felkészítésben, egyszerűen azért, mert ez elképzelhetetlen volt a „lehetséges életek” között. Ilyen volt számomra Kristóf halála, nem volt a „lehetséges életek” között. Innen se, onnan se.

Tudtam, de még soha nem éltem át a gyász *szakaszosságát*, hullámzó voltát. Ebben az ember olykor illetlenségig megbékélt, felszabadult, csaknem vidám, máskor mélységesen összetört, gyakorlatilag kommunikációra képtelen. Nem mindegy, hogy temetést végző lelkészként hogy tudjuk követni ezeket a változásokat. Egészen más lesz a temetés, ha a gyászolóval a felszabadult szakaszában találkozunk, ha ekkor „érjük el”, mint ha a mélypontján. Felöltöttek emlékeimben olyan temetési beszélgetések, amikor a gyászolók nyugodtan, szinte szenvedés nélkül tudtak beszélni halottjukról – arra gondoltam, talán nem is gyászolnak igazán –, majd a temetés idején levegőt sem kaptak a sírástól.

Nem hiszem, hogy temetést végző lelkészként követni lehet ezeket a változásokat. Sokkal hitelesebbnek tűnik számomra az, amikor a lelkész maga is a *gyászoló közép lép*, „sírnivalóval”. Így ő is részévé válik ennek a hullámzásnak. Talán bátrak lehetünk abban, hogy a magunk – olykor a személyes kötődések tekintetében igencsak felületes – gyászoló szintjéről, részesként mondunk el átélt mondatokat, ahelyett, hogy a gyászoló érzéseit próbáljuk magunkévá tenni, és azokat mintegy megjeleníteni.

Lehetséges, hogy csak gyászolóként hiteles az, amit elmondunk a temetési igehirdetésben? Lehet, hogy – nem családtagként, hanem „idegen” lelkészként – gyászolóvá kell lennünk?

Lehet, hogy az, amitől elvileg és helyeselhetően is távol próbálunk maradni, miszerint ne temessünk olyat, aki túl közel áll hozzánk, a szolgálatunkban rossz irány, és inkább arra kellene törekednünk, hogy egyre közelebb jusunk, hogy a szavaink szívből szóljanak? A vigasztalás szavaihoz ki kell tennünk magunkat a fájdalomnak?

Ezek komoly kérdésekké váltak számomra.

„Nem kell hősködni!” – üzenték gyülekezeti tagjaim a három napra rá következő vasárnap előtt nekem. Ez azt jelentette, hogy nem kellene most *szószékre mennem*. Magam is bizonytalan voltam, hiszen ilyenkor a fájdalom tud váratlan dolgokat művelni, mint ahogy ezt később meg is tapasztaltam.

Mit mond a lelkész a szószéken három nappal a fia halála után?

Nem voltak elveim, nem akartam hős lenni. Ugyanakkor bizonyossá vált számomra, hogy azok a mondatok, amelyeket elmondunk, a mieink. Egyetlen igehirdető sem tud annyira hatni rám, mint én magam, hiszen én is kapom a mondatokat, visszaverődnek életem falán, így kapnak esélyt a hitelességre. Itt próbálódik meg az is, hogy egy gyülekezet mennyire tud közösséggé funkcionálni.

A gyászolók végül *magukra maradnak* gyászukkal. Ez így is van rendjén. A lelkész gyásza sok veszélyt rejt magában, ami később megviselheti a gyülekezet életét. Hasonló gyászban levők – kisfiukat gázolta el egy traktor – elmondták, hogy utána évekig nem nyitotta rájuk senki az ajtót. A gyászolók elszigetelődnek, különösen az ilyen éles gyászban levők. A lelkész elszigetelődése egyidejűleg a lelkési hivatal bezáródását is jelenti. A lelkési hivatal működéséhez azonban hozzátartozik, hogy „rányitják az ajtót”. Enélkül elhal az a kapcsolat, ami a hétköznapi gyülekezetének természetes velejárója. Nagyon fontos ilyenkor azoknak a bátor embereknek a szerepeltetése, akik képesek megjelenni, kapcsolatokat tartani, akár ügyeket is intézni. Ezek mellett elviselhetővé válik a találkozás. Különös gondot fordítunk most arra, hogy embereket megszólítsunk, utcán, boltban, bárhol.

Másfelől az a félelem is bennem él, hogy nehogyan túlságosan *leterheljem* a gyülekezetet saját érzéseimmel. Idősebb fiam már a harmadik igehirdetésnél kérte, hogy ez „ne Kristófról szóljon”. Szerencsére addigra már én is így készültem.

Az emberek, akik körülöttünk vannak, hihetetlen kedvességgel, tartózkodóan és együttérzően vesznek körül. Olyan közösségi értékeket vonultattak fel, amelyekről álmodni sem mertem. Bizton tudom azonban, hogy a lelkész is csak egy ember a sok közül, személye, története egy idő után nyomasztóan hathat. Így, miközben gondolataim gyakran gúzsba vannak kötve a fájdalomban, az igehirdetésemben ezeknek a háttérbe kell húzódnuk.

A temetésen elmondtam, hogy mennyi hálával tartozom Istennek mindazért, amit Kristófon keresztül kaptam. Az ajándékok sora folytatódik. Emberek szeretetét éltem át az elmúlt napokban, kedvességet, türelmet, együttérzést. Különösen hálás vagyok a velem együtt csendben levőkért, ebből a csendből szólókért. Talán valami előrelépett abban is bennem, hogy – Kristóf szavaival – „Isten igazi szolgája legyek”.

Részletek Koczor Kristóf naplójából

Tehát, aki olvassa ezt a füzetet, az betekintést nyerhet gondolatvilágomba, bár nem túl személyes, sőt inkább Istenről szóló gondolataimba... Egyébként nagyon örülnék, ha nem olvasná az ezt a füzetet, aki nincs felhatalmazva rá. Persze eljön majd az idő, hogy mindenki fel lesz hatalmazva, de akkor már nekem nem árthat semmi. Olyankor szeretném, ha mindenki szeretné olvasni és tudná olvasni... De ez csak akkor történjen meg, ha Isten igazi szolgája leszek, és már talán csak voltam, és nem itt leszek a Földön.

* * *

Atyám! Életem kérdések előtt áll. Kérlek, válaszolj!
Milyen utat szánsz nekem?
Hol van a te utad?
Mit kell tennem?
Milyen pályát válasszak?
Hol talállak meg?
Hol találom meg önmagam?
Tényleg különleges vagyok? Vagy csak átlagon aluli?
Ki vagyok én?
Miért mentettél meg?
Eszköz vagyok? Mi a dolgom?
Az eszköznek mikor ébred hite?

* * *

Nem akarlak elhagyni, Istenem, de nem látom munkádat, és nem érzem magamban a hitet. Kérlek, segíts! Köszönök mindent! Légy áldott! Hála néked mindenért, örök Isten. Legyen meg a te akaratod! Ámen.

* * *

Hatalmas kérés hitet kérni, Uram? Csöndben ülni, és nem holmi képmutatással tudni, hogy te vagy. Istenem, én hitet kérek, de nemcsak magamnak, hanem ennek a közösségnek is, hogy ne megszokásból és álhitből tegyük a neked tetszőt, hogy ne parancsolatokat teljesítsünk, hanem szeretetből, hitből éljünk. Uram, add, hogy ne képmutatás legyen életünk!

* * *

Szeretetért is imádkozom, Uram. Kérlek, nyisd meg a szemünket, hogy meglássuk, miket követünk el embertársaink ellen. Hiszen én is tétlenül hallgattam, mikor talán Szentlelkek által vezérelt testvéreink kukorékolását elítéltük. Talán te vezetted őket, Istenem? Ezt most még nem tudhatjuk. Uram, kérlek, bocsáss meg nekünk, mert mi nem vagyunk jobbak, amikor szeretetedet hirdetjük, és közben másokon gúnyolódunk.

* * *

Új példaképem: Luther Márton.
Örülnék, ha életem utolsó percében úgy tekinthetnék vissza, hogy legalább a negyedét tettem Istenért, mint amennyit ő tett.

* * *

Szeretném megírni, hogy a honlapok, azok nem kirakatok, hanem olyanok inkább, mint a szószerék. Az evangélikus oldalaknak nem szabad lejártniuk magukat, mert veszélyes lehet. Nem kirakatot kell tervezni, hanem szószeréket!

* * *

Találtam a templomban egy lepkét. Csodaszép volt, bár nem tudott igazán repülni. Fogtam egy darab papírt, és fölmoszogattam rá. Szép lassan kifelé vittem. Mire kiértem, már-már a kezemre mászott. Ekkor kipróbáltam, tud-e repülni. Nem tudott. Méltóságteljesen leesett a homokra. Tulajdonképpen a halálába esett. Jött a macska, megtámadta, megkínózta, és kiköpte. A lepke élete itt befejeződött. Az ördög is így támad ránk; mikor már azt érezzük, hogy Istenhez tartozunk, és nem árthat nekünk, akkor méri ránk a legnagyobb csapást, és mi mégse tudunk egyedül ellenállni a támadásának.

* * *

Állj meg! Nézz körül! Dobj pénzt az elesettnek! Végezz el egy lendületes tánclépést; és ha még mindig érdekel, ki mit gondol, hagyd ott a barátodat, és ereszkedj le a senkik közé.

* * *

Talán írnom kéne egy könyvet? Már a címe is megvan: *Különleges?* Szólhatna rólam, na jó, ez egy kicsit egoista, de mit lehet tenni. Szóval arról szólna, hogy én valójában nem is élhetnék, csak az orvosok mentettek meg. No meg Isten! Lehet, hogy az ördög még gyermekkoromban meg akart ölni, hogy felnőttként ne legyek olyan nagy ellensége. De ez is egoista. Ez az egész élet egy plusz, egy ajándék plusz. Lehet, hogy fordítva van, meglehet, hogy Isten akart megkímélni az élettől. Azaz, hogy az ördög szolgája leszek, és Isten annyira szeret, hogy meg akart kímélni attól. Lehet, hogy úgy, pogányan meghalni még jobb lett volna nekem. Á, én nem bírnám ki, ha Isten ellen kellene harcolnom. Egyáltalán, Isten nagyságát nem elismerni szerintem lehetetlen. Legalábbis számomra. Inkább harcolok az ördög ellen. Tehát akkor Isten mentett meg az ördög gyilkolásától. És a hiányzó szerveim az ördög áldozatául

estek. Azaz azért nincs meg a fél tudóm, meg azért van lyuk a szívemen, mert az ördög megszerzett belőlem ennyit. Remélem, többet nem is kap, legalábbis én nem adok neki semmit.

Különben nagyon furcsa ez, mert ha az orvosok keze által mentett meg Isten, akkor miért nem szeretem az orvosokat? Bár nem is annyira az orvosokat utálom, hanem a vizsgálatokat. Azokat egyszerűen gyűlölöm.

Miért csinálja ezt velem Isten? Á, ezt nem Isten csinálja. A vizsgálatokat nem Isten találta ki, mert ő anélkül is tud rólam mindent. A vizsgálatokat az orvosok találták ki, és így az ember. Az emberi dolgok nagy része hülyeség, csak a kényelmet szolgálják és azt, hogy az ember ne

unatkozzon. Mert az egész földi élet arról szól, hogy várjuk a halált. Csak az ördög teszi nehezzé a dolgot, mert ebben a modern világban egyre nehezebb Istennek élni.

De én nem akarok félni, mert Isten velem van és hiszek, ezért ne féljen hát senki, mert így szól a zsoldár: *Ha a halál völgyében járok is, nem félek semmi bajtól, mert te velem vagy.* Halleluja! Halelluja! Haleluja! (Hogy írják ezt a szót? Na, mindegy!) Áldott az Úr, hogy ilyen zsoldárokat ajándékoz nekünk. Ez adja szívem nyugalmát, segít a bajban. A zsoldár adja a vigaszt, a hitet. Igen, talán ez a hitem alapja.

Én sem félek már. Nem a halál a végső állomás. Nem a halára várunk, hanem az életre, az örök életre.

Igehirdetés Koczor Kristóf temetésén

Mt 14,24–32

Az egyik pillanatban lent vagy. Két hatalmas hullám között, nemhogy a partot, a következő pillanatot sem látod. A sötét víz egészen közel, az arcod előtt, mintha nyúlna érted, hogy lehúzzon, hogy elsüllyedj. A hullám félelemből és fájdalomtól, tehetetlenségből és szomorúságból nőtt. Elveszel...

A következő órában te sem érted, de minden csendes lesz. Mintha valaki végigsimítaná kezével a tengert. A víz tükörsima, nyugodt, végtelenül békés, és te úgy érzed, nemcsak a partot látod, de belelátsz a végtelenbe. A csendet a reménység bizonyossága, Isten jelenléte, hited téged is megdöbbenő ereje szüli. Megmenekültél...

Elviselhetetlen az élet és a halál közelsége. Nem egyszerűen a 18 év közelségére gondolok, hanem arra, ahogyan az életünkben ez a kettő, a halál és az élet, szinte minden pillanatban együtt van. Amikor Kristóf megszületett, a születés csodájával együtt megtapasztaltátok azt is, hogy az életéért aggódnok kell, hogy a haláltól való félelem egészen szorosan odaszegődött az ő életéhez. Azután egészséges gyermekként neveltétek őt, miközben esténként az ágya fölött a lélegzetvételét figyeltétek. Az élet és a halál közelsége szinte szimbolikus az ő életében. Most, amikor felnőtt, amikor biztosan volt olyan békés délutánok, amikor ránéztek, és azt mondtátok: Istenem, mégis felnőtt, akkor egyetlen óra alatt elveszítettétek őt. Elviselhetetlen az élet és a halál közelsége.

Azután ezen az órán, itt, a templomban megint egészen közel kerül egymáshoz az élet és a halál. A Kristóf hamvait rejtő urna a keresztlőkövön áll. Azon a kövön, amelynél megkereszteltétek őt. Élet és halál szimbóluma a keresztség, ahol a vízben, a hullámokban alábukó és meghaló ember újjászületve jön elő a vízből, az örök élet örökö-

seként, Isten gyermekeként. Talán az egyetlen hely, ahol élet és halál közelsége elviselhető lesz. Talán az egyetlen kép, amely magába tudja sűríteni az életet és a halált, a mindent elnyelő könyörtelen hullámokat és a csendes, békés, tükörsima vizet.

Legyen ez a keresztlőkő mostantól a reménység bizonyosságának a köve. Tudom, hogy nem valami bizonytalan reménység az, ami bennetek van. Tudom, hiszen ti magatok is megvallottátok, hogy Kristóf felől nem aggódtok, hogy számotokra a család létszáma nem lett kisebb. Tudom, hogy bizonyosság bennetek Isten minden ígérete, amelyet a halállal szembefordulva adott nekünk. Tudom, hogy ahogyan a csendes víztükör békéje észrevétlenül, de megkérdőjelezhetetlenül átragad az emberre, békét teremtve benne, úgy Isten jelenléte az életetekben egyetlen mozdulattal békét teremt a szívetekben. Amikor megálltok ennél a keresztlőkőnél, amikor ránéztek majd ezután, erősödjön bennetek ez a bizonyosság.

Egyikünk sem merné azt mondani nektek ebben a viharban: „Lépj ki a csónakból, és a hullámok közt indulj el!” Mindannyian, akik itt vagyunk, féltünk benneteket, és azért szeretnénk gyülekezteként, rokonként, barátként mellétek állni, hogy megmaradjatok az erős szélben. Mindannyian azért imádkozunk, hogy amikor eltűntök az egyik hullám mélyén, akkor a következő pillanatban felbukkanjatok az ő segítségével újra. Mi nem mernénk nektek azt mondani, hogy lépjetek ki a hajóból, és ebben a viharban induljatok el a hullámok között. Hiszen a vízen nem is lehet járni.

Ő azonban megteszi. Nem azért indít el a hullámok között, mert különleges erőtök, különleges hitetek van. Hanem azért, mert nektek Kristóf életén és halálán keresztül

Istennel van dolgotok. Mostantól az életetek magán hordozza majd ezt. Nem azért, mert ti akarjátok, mert megharcoljátok és megnyeritek. Hanem azért, mert ő szól, ő beszél rajtatok keresztül. Ő mondja el jelképekben és a velünk is megtörténő eseményekben, hogy élet és halál ilyen közel van egymáshoz. Hogy a halál és az élet ennyire szorosán együtt van. Ő mondja el, hogy végül minden egyetlen kézben nyeri el az értelmét, az elfogadhatóságát, a távlatát.

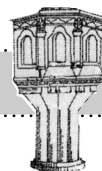
Nem kell ezért semmi különlegeset tennetek. Nem kell ilyennek vagy olyannak lennetek, beletörődnötök vagy lázadnotok, elnémulnotok vagy hangosan kiabálnotok. Ő beszél az életeteken keresztül. Ha a hullámok mélységét élitek át, akkor a szenvedésről, a fájdalomról, az elviselhetetlen elviseléséről, a halálon át vezető útról beszél. Ha a nyugodt víz mindent árfogó békességét adja nektek, akkor kegyelméről, az örök életről, a mindenben túlmutató reménységről beszél majd rajtatok keresztül.

Kristóf élete, az ő sorsa a ti sorsotok is egyben. Kristóf

életének 18 éve, amit most ajándéknak láttok, Isten igehirdetése ebben a világban. És így a ti életetek is az az ő akaratából. Talán észre sem vettétek, de már el is indultok. Hiszen ti karoltok át bennünket, amikor veletek sírunk. Ti töritek meg a csendet, amikor bénultságunkban meg sem szólalunk. Amikor rátok gondolunk, és a gyermekeinkre nézünk, félve és remegve, de átgondoljuk, mennyire közel van egymáshoz az élet és a halál a mi életünkben is.

A rátok bízott kincset őrizzétek meg a bennetek lakó Szentlélek által. Kristóf konfirmációs igéje volt ez, és ahogyan ti beszéltetek róla, ő megőrizte ezt a kincset. Az ő élete a ti kincsetek lett, és most is az. A születéskor örömteli kincs, most, ebben az órában fájdalmas kincs. Mégis felbecsülhetetlen értékű. Hiszen az ő születésében, életében és halálában Isten cselekedett, cselekszik. Az élő Isten volt vele minden pillanatában, és rajta keresztül az élő Isten van veletek is. Ámen.

Krámer György

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 22. VASÁRNAP

• Mt 24,15–28

Az ünnepről

Ez a vasárnap abban segít minket, hogy figyelmünk az ítélet felé forduljon. Bár a textus leginkább a külső körülményekkel foglalkozik, nekünk mégis lehetőségünk adatik belépni a tárgyalóterem előterébe, és informálódni az ítélet mikéntjéről.

Az egyházi esztendő folyama sem tökéletes: a huszonegyedik vasárnapról (Járjunk elhívatusunkhoz méltóan! – A hit harcában) lépünk a huszonötödikre (Célegyenest igyekezzünk elhívatusunk jutalmára! – Az ítélet felé), így kimarad a huszonnegyedik (Célegyenest... – Az élet felé). Egy kicsit zötyögős az átállás – mint máskor is, hiszen csak nagyon ritkán adatik meg a teljesség. Azonban a textus is hirtelen átállásról beszél – vagyis akár profitálhatunk is ebből a hirtelenségből.

Az ünnep valamennyi igéje segít a tárgyalóterem előterében való tájékozódásban, így szeretettel javaslom a lekción (1Thessz 4,13–18) kívül a többi ige elolvasását is.¹

A textusról

Az igeszakasz a fordítók tagolása szerint két részre bomlik az új fordítású Bibliában. Az ige hirdetésre való készülés szempontjából is fontosnak látom ezt a tagolást.

Jézus korábban a templom pusztulásáról jövendöl, majd a tanítványok érdeklődése nyomán kezd az utolsó idők dolgairól beszélni. Ennek részeként érkezünk meg a 15. verstől a „pusztító utálatosságról” szóló mondatokhoz. Jézus Dániel prófétára utal, akinél az egyik hivatkozott helyen ezt olvassuk: *A templom szegélyére odakerül az iszonyatos bálvány, míg csak rá nem szakad a pusztítóra a végleges megsemmisülés.* (Dán 9,27b)

Érdekes Jézus írásmagyarázata: Dániel egészen más összefüggésben beszél a hivatkozott helyen a templomról, a bemutatott áldozatokról. Egy történelmi eseményt tár elénk. Ez részben *vaticinium ex eventu*, amelyben a masszoréták az országnak, a városnak és a templomnak a IV. Antiochus Epiphanes-féle feldúlását mutatták be. Ekkor egy Zeusz-oltárt állítottak fel a templomban, ami a zsidók számára a megszenteltségtelenítés szuperlatívuszát jelentette. Jézus tehát egy olyan történelmi eseményre utal, amely két évszázaddal korábban történt, ugyanakkor az „aki olvassa, értse meg!” felszólításból és a Máté írása szerinti evangéliummal kapcsolatos bevezetéstudományi ismeretekből azt érezzük: az evangélium írója ugyancsak a *vaticinium ex eventu* módszerével él.

Akiknek a történet eredetileg íródott, azok értették. A mi számunkra csak akkor válik érthetővé, ha minden kortörténeti ismeretünket bevetjük, és a jeruzsálemi gyülekezet helyzetében olvassuk e szavakat. A 16–20. versek arról szólnak, hogy ha mindez bekövetkezik, akkor a menekülés lehet az egyetlen helyes magatartás. Mindenféle élethelyzetben ez az egyetlen józan lehetőség. Érdekes: Jézus itt nem beszél bátor bizonyágtételről, a hitért vállalt üldöztetésekről. Olyan időszokról van szó, amelyben már nem ez a feladat.

A 21–22. versek a nyomorúság mértékével és idejével foglalkoznak. Itt érdemes újra az ószövetségi utalásra, Dán 12,1b-re figyelni: *Nyomorúságos idő lesz az, amilyen nem volt, mióta népek vannak, addig az időig. De abban az időben megmenekül néped, mindaz, aki be lesz írva a könyvbe.* Az ószövetségi prófécia megismétlését látjuk: a jövendőt Jézus tárgyilagosan ismerteti meg övéivel. Nem a félelemkeltés a célja – hiszen nyilvánvalóvá teszi: Isten választottaiért „megrövidülnek azok a napok”, számukra így válnak elviselhetővé.

Az Emberfia eljövételéről – talán így helyesebb: visszajövételéről – szól a második szakasz. Jézus arra figyelmeztet, lesznek „hamis krisztusok és hamis próféták”. A különös az, hogy ők ugyanúgy képesek jeleket és csodákat tenni, mint Jézus, vagy később az apostolok. Vajon mi különbözteti meg a hamisakat az igaziaktól? Elsősorban a

¹ Énekjavaslatok: EÉ 441, 460, 417.

szándékuk: megtéveszteni jönnek, elvinni – nem egyszerűen saját magukhoz, hanem el Krisztustól. Olyan helyzet ez, amikor a szavaknak nincsen becsületük, a tetteknek nincsen hitelük. Nem csoda, ha a választottak is elbizonytalanodnak.

Mégis kapaszkodót jelenthet számukra a Jézus által vázolt megjelenés módja. A villámlás azt jelenti: nincsen helyhez kötve, nem rabja e földi korlátoknak. A választottak pedig tudni fogják, hova kell gyülekezni (28). (Itt lehet különösen fontos elolvasni a B-sorozat ószövetségi szakaszát, amely a jóm Jahvéról beszél.)

Ebben a szakaszban a tanítványoknak arra a kérdésére válaszol Jézus, hogy a Messiás hogyan jön el. Az előző válasz prófétai-lelkigondozói célja az volt, hogy a messiásváró gyülekezetet minden emberi gondolat kötöttsége alól felszabadítsa, és így megóvja a hamis messiások és próféták hazug „jeladásaitól”. Itt viszont arra nézve nyugtatja meg övéit Jézus, hogy a végső idők sokféle nyomorúsága között a választottak közül senki sem marad ki az ígéretek beteljesedésében való részesedésből.

Krisztus visszajöveteléről

Fontos e helyen néhány szót ejteni Krisztus visszajöveteléről – nem annak mibenlétéről, hanem a vele kapcsolatos gondolkodásnak a tényekhez való igazításáról.

A Szentírásban ezt olvassuk: *Ez a Jézus, aki felvitetett tőletek a mennybe, úgy jön el, ahogyan láttátok őt felmenni a mennybe.* (ApCsel 1, 11b) Valamint: *Ezért legyetek ti is készen, mert abban az órában jön el az Emberfia, amelyikben nem is gondoltátok!* (Mt 24,44)

Jézus második eljövele az Újszövetségben visszatérő téma, az egyház egyik fő reménysége. Textusunk szempontjából a legfontosabb kérdés: Krisztus bármikor visszatérhet, vagy a jelek alapján előre tudható a visszatérése? E témában két ellentétes állítást találunk:

1. Nem tudjuk, hogy Krisztus második eljövele mikor fog megtörténni.

2. Jelek következnek be, amelyek megelőzik Krisztus visszajövetelét.

A jelekről szóló kijelentések csoportjához tartozik a textus: *A nagy nyomorúság* (Mt 24,15–22), *Hamis próféták jelei és csodái* (Mt 24,23–24).

A Szentírás összefüggésében mégsem tudjuk megmondani, hogy Krisztus mikor fog visszatérni, a jelek mindenestre gerjesztik bennünk a várakozást. A textus üzenete: legyünk éberen várakozóak azzal együtt is, hogy valószínűtlen Krisztus azonnali visszatérése, hiszen bizonyos jelek, úgy tűnik, még nem teljesültek. Krisztus visszatérésének pontos idejét nem tudhatjuk, és ő akkor fog megjelenni, „amikor azt nem várjuk.”

A személyességről

A nagy nyomorúság és az Emberfia visszajövele kapcsolatán elő kell lépnie az ítélet fogalmának. Ez sokszor hangoztatott teológiai fogalom, ennek ellenére sokan nincsenek tisztában a jelentésével. A közgondolkodásban negatív tartalmú, így formai okból is nehezen válik jól értelmezhetővé. Ezért mindannyiunknak meg kell válaszolnunk (legalább) három kérdést a magunk számára.

Az első: mit jelent számomra az ítélet? A Krisztusban új életet nyert embernek nincs mitől félnie, de nagyon észnél kell lennie.

A második kérdés: milyen szerepet játszik az életben az ítékezés? Kevés kimondani azt, hogy ez emberi gyengeség, talán a leggyakoribb és az emberi lelkeket leginkább nyomorgató bűn. Nehéz kimondani: én is gyakran sodródok bele ebbe a magatartásba. Ki kell mondanom: sajnos nagyon fontos szerepet játszik az ítékezés az életben. (Reformáció ünnepe után találkozunk ezzel a textussal – talán a sokszor ítékezéstől csikorgó igehirdetéseinknek is újra kellene formálódniuk.)

A harmadik kérdés: várom-e Krisztus visszajövetelét? Sokszor elmondjuk, hirdetjük, bizonyosságot teszünk arról, hogy a visszatérés Isten tervének mennyire fontos pillanata. Az azonban soha nem kerül elő: az életben miért olyan fontosak ennek a világnak a dolgai, ha én olyannyira másra vágyom?

Az igehirdetésről

Bevezető megjegyzés: Jézus hallgatóinak nyelven beszél. Szavai az őt hallgatók számára nem rébuszok. Igihirdetésünknek tisztának, érthetőnek kell lennie. Nem a nagy teológiai igazságok hangoztatása, fejtegetése, bonyolítása a döntő – ezeknek a helye szerintem nem a szószék.

Az igehirdetés felépítését egy bírósági épületlátogatásként képzelem el.

1. Az épületet kívülről közelítjük meg – fölötte röpködnek azok a bizonyos madarak. Még nem látunk belőle semmit, de valahonnan tudjuk, hogy ez az épület nagyon fontos döntéseknek a helye. Nem ismerjük a helyét, nem tudjuk lokalizálni, mert maga a hely is olyan, mint az Ura: akár a villám, cikázik. Mégis sikerül befogni, megsejteni a helyzetét, s rögtön körvonalazódnak az ablakok, a párkányok, az emeletek, a bejárat s a hozzá vezető lépcső. Megvan: itt be tudunk lépni. A kíváncsiságunk egyre jobban feszít, egyre magasabbra tör.

2. Ha sikerül eljutnunk a lépcsőig, már nem állíthat meg semmi: föl kell menni rajta, be kell lépni az épületbe. Nem egyszerű a feladat, mert rengeteg dolog elvonja a figyelmünket. Az Antikrisztusnak az a célja, hogy ne önként, látogatóként jussunk el ide, hanem odavigyenek: ha kell, erőszakkal, ítéletre, megbilincselve, kegyelmet nem remélve. Ezért mindent elkövet, s mivel most azt látja: ön-

ként, kíváncsi érdeklődéssel lépünk a lépcsőre, az épület funkcionális veszélyével fenyeget. Amikor ez nem megy, azt mutatja, hogy máshol is vannak hasonlóan szép épületek, amelyek ugyanazt a látványt nyújtják, mint ez. Abban is vannak próféták és krisztusok, csodatévők.

3. Ezen a ponton bizonytalanná válunk. És kell ez a pont, amely bizonytalanná tesz. Ekkor szembesülünk ugyanis azzal, hogy nem a mi döntésünk az, amely alapján beléphetünk. Isten hozza, érleli meg szívünkben a kíváncsiságot, majd a döntést.

4. Belépünk az épületbe. Elénk tárulnak a folyosók, a tárgyalótermek. Erőt vesz rajtunk valami furcsa elégedettség – megmenekültünk. A pusztító utálatosság, saját korunk csalói és sarlatánjai, a bizonytalanság, a bizalmatlanság már mind a múlté. Megérkezünk.

Erdélyi Csaba

.....

Tallózó

„...az Antikrisztus kísérletet tesz arra, hogy az igaz Isten imádását bálványkultusszal szorítsa ki. Erre a rettenetes istenkáromlásra csak a menekülés lehet a válasz, nem gyávaságból, hanem azért, mert itt a bizonyágtétel is tehetetlen: éppen a menekülés jelenti a hitvalló bátorságból adódó következtetés levonását (vö. Gen 19,12kk). (...) Az embernek le kell tennie a leghalványabb önbizalomról is: hitének bátorsága nem segíti átvészelni az apokaliptikus borzalmakat. Egyedül Istenben reménykedhetik, aki ítéletében is annyira irgalmas, hogy övéért mintegy idő előtt megálljt parancsol a borzalmak áradásának.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Jézus első tanácsa arra való, hogy okosan és higgadtan mozduljon meg a tanítvány, és gondoskodjon közvetlen jövőjéről (...). Ezek a jelenségek (...) azt hirdetik, hogy a »végső idő« már elkezdődött, nem a távoli és bizonytalan jövő hozadéka. (...) Jézus (...) többször visszatér a tévtanítók megjelenésére. Két tanulságot vonhatunk le belőle: Ha hamis tanítók hamis tanításokat hirdethetnek, akkor ez azt jelenti, hogy a »végső idő« sokáig tartanak. (...) már most szükség van az imádságra, nem elég, ha az övéi csak akkor kezdenek hozzá a könyörgéshez, amikor már nyakukon érzik a veszedelmet.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„A *Didache* beszél, hogy a Krisztus visszajövetelét három jel előzi meg: A »kiterjesztés« jele, ami Ézs 65,2-re célozva Jézus kezének kiterjesztése a kereszten, ezzel akar Isten visszaölelni; a második a trombitaszó (31. v.), a harmadik a halottak feltámadása.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata. Kálvin Kiadó*)

„Még azok sincsenek szükségszerűen Istentől, akik csodákat tesznek; a csodák sátáni eredetűek is lehetnek.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Mivel Jézus a tanítványoktól kért »jelet« Dániel próféta

kifejezésével jelöli meg, melyet a zsidó apokaliptikus gondolkodás már közhellyé tett, azért alig állapítható meg, hogy tulajdonképpen mire kell gondolni.” (Karner Károly: *Máté evangéliuma. Keresztyén Igazság*)

.....

Illusztráció

(A ítéletes evangéliumi szakaszok elborzasztó jellegével kapcsolatban valójában nem értjük: miért mond nekünk ilyeneket az a Jézus, aki szelídnek és alázatosnak mondja magát, s aki még megfeszítve is azt kiáltja: „nem tudják, mit cselekesznek”? Miért mond ilyeneket az az Isten, aki úgy szerette a világot, hogy..., aki felhossa napját jókra és gonoszokra? Persze vannak teológiai válaszok, csak hogy ezek elvontságukban erőtleneek, nem mérhetőek az evangélium képeinek drámaiságához. – K. I.)

GONDOLATOK

„Az örök halál fenyegetését senki sem képes elhordozni, sem önmagával, sem másokkal kapcsolatban; ám a fenyegetést nem lehet elhessegetni azon az alapon, hogy lehetlenség. Mitologikus kifejezéssel élve, senki sem mondhat igent arra, hogy az ő vagy a másik ember örök sorsa a pokol. A végső sorsunkkal kapcsolatos bizonytalanság nem oldható fel...”

Paul Tillich (1886–1965) német-amerikai evangélikus teológus: *Rendszeres teológia*

„Aki örök halálra kárhoztat valakit, önmagát kárhoztatja, hiszen lényege és a másik lényege nem választható szét teljesen.”

Paul Tillich

VERS

Pilinszky János: *Apokrif* (részlet)

Mert elhagyatnak akkor mindenek.

Külön kerül az egeké, s örökre a világvégi esett földké,
s megint külön a kutyaólak csöndje.
A levegőben menekvő madárhad.
És látni fogjuk a kelő napot,
mint tébolyult pupilla néma és
mint figyelő vadállat, oly nyugodt.

De virrasztván a számkivettetésben,
mert nem alhatom akkor éjszaka,
hányódom én, mint ezer levelével,
és szólok én, mint éjidőn a fa:

Ismeritek az évek vonulását,
az évekét a gyűrött földeken?
És értitek a múlandóság ráncát,

ismeritek törődött kézfejem?
És tudjátok nevét az árvaságnak?
És tudjátok, miféle fájdalom
tapossa itt az örökös sötétet
hasadt patákon, hártvás lábakon?
Az éjszakát, a hideget, a gödröt,
a rézsut forduló fegyencfejet,
ismeritek a dermedt vályukat,
a mélyvilági kínt ismeritek?

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN UTOLSÓ ELŐTTI VASÁRNAP

• Mt 25,31–46

Az egyszerű szöveg, érthető képanyag, világos mondani-
való ne tévesszen meg bennünket, nem lesz könnyű dol-
gunk készülésünk és tanúskodásunk során. A körültekintő,
elmélyült munka viszont sok örömet tartogat szá-
munkra. Ezen feszültség figyelembevételével keressük a
ma emberét megszólító üzenetet.

A közgondolkodás jellemzői

Az eljövendővel, az ítélettel, véges voltunk valóságával
többnyire az élet határhelyzeteiben foglalkoznak az embe-
rek. Mindent ural a létért való küzdelem. A többségnél
a megélhetés gondja, egy kisebb rétegnél a „még többet” kí-
sértése, a „már nem tudom, mire költsek” tétovasága ural-
kodik. Közhelynek számít szapulni a konzumlétet, de ha-
tásai alól kivonni magunkat nem nagyon tudjuk. Mít,
mennyt, milyet – most, itt, azonnal: ez a közismert koor-
dináta-rendszer. A bizonytalan társadalmi viszonyok még
jobban erősítik tudatunkban az efféle gondolkodási sémá-
kat. Mi lesz évek múlva vagy életünk lezárulása után, ki
tudja? Kit érdekel egyáltalán? Ennek következményeké-
ppen a nagy rohanásban, tülekedésben, akár egy gyorsan
száguldó autó ablakából nézve, lassan minden összemó-
sódik. Futnak a fák, elsuhan a táj, és kivehetetlenek már
az emberi alakok. Csak a nagy „megállj”-ok hozzák elő
életünkben az alapkérdéseket. Mire föl a nagy rohanás?
Észreveszed-e a melletted élő, felismered-e az ő gondját,
baját? A november elején ma igen divatos temetőjárás
óhatatlanul szembesít ezekkel a kérdésekkel, de mire a hó-
nap közepére érünk, már rég elröppent az őszinte szembe-
nézés önmagunkkal. Ez a röviden felvázolt gondolkodási
rendszer kisebb-nagyobb arányban a szószék alatt ülők-
ben is ott van, ezért számolnunk kell vele, ha az üzenetet
jól kívánjuk címezni.

A jelen és az eljövendő összefüggései

Nem lehet szem elől téveszteni azt a mindenkori tapasztal-
atot sem, hogy a jelen mély ellentmondásokkal terhelt. Az
ószövetségi próféciákban és zsolnárokban égbekiáltó igaz-
ságtalanságként fogalmazódik meg, hogy gonosz, bűnös,
másoknak ártó emberek boldogulnak, az igazat, ártatlant
pedig csapások érik. A feszültség feloldása legtöbbször
nem valósul meg a jelen világ keretei közt. Ezért már Jé-
zus születése előtt virágzott az apokaliptika: a végidővá-
rás, az új teremtés és igazságtétel látomászerű megjelení-
tése. Az is megfogalmazódik, hogy az új teremtés Isten
műve, az ítélet az ő kezében van. Az evangéliumok közt
Máté őrzi meg és válogatja össze legkörültekintőbben Jé-
zus végső időkkel foglalkozó kijelentéseit, példázatait. A
Mt 24–25-ben található nagy eszkatologikus beszéd záró-
képe textusunk. A *készenlétre* való felhívás (tíz szűz) és a
számadás (talentumok) után az *értékelés* mozzanata van
előttünk. Itt bomlanak ki számunkra leglátványosabban a
mindenkori jelen és eljövendő összefüggései. A dicsőség
trónján a minden hatalmat birtokló, megdicsőült Ember-
fia, Jézus ül mennyei seregek, angyalok körében. Az a Jé-
zus, akit Jeruzsálemben a templomról és a végidőről el-
mondott beszéde után nem sokkal elfogtak, megvertek,
meggyaláztak és megfeszítettek. Micsoda éles kontraszt!
Így még megdöbbentőbb a földi viszonyokat extrapoláló
szimbolikus kép, amely lelki szemeink elé vetül. Ez a lát-
vány lenyűgöző és félelmetes egyben.

A nyitókép (31–33) az akkori viszonyok ismert jelenete-
it alkalmazza. A római világbirodalom császáranak, hely-
tartójának vagy egy provincia királyának impozáns meg-
jelenését festi le egy birodalmi győzelmi ünnepen. A pász-
tor képe közvetlenebb, melegebb, de a folytatás alapján
nem megnyugtató. Mivel szimbolikus beszéddel van dol-
gunk, lehetséges, de nem szükséges megfelelő mai példá-
kat keresni. Sőt látásom szerint csak bonyolítanánk vagy
éppen vakvágányra terelnénk az eredeti mondanivalót. A
súlypont, az úgynevezett „poén” a képanyag második fe-
lében van. Miként kapcsolódik jelen életünk az eljövendő-
höz? Mi az értékelés alapja, s milyen magasan van a léc,
az értékelés nagyságrendje, amelyhez mérnek bennünket?

Teológiai dilemmák

Óhatatlanul felmerül készülésünk során a régi, hol csen-
desebben, hol harcos szakítópróbaként előkerülő problé-
ma: mi az ítélet, az örök élet, az üdvösség emberi feltéte-
le, egyáltalán van-e ilyen? Létünk egyik alapkérdéséről
van szó: életünk lenyomata a jelen világban rendelkezik-e
olyan értékkel, ami az eljövendőre is hatással van? Más-
ként fogalmazva: a Teremtőtől nekünk ajándékozott életet
mennyei Atyánk akarata szerint folytatjuk-e? Tevékenysé-
günk – elsősorban embertársaink viszonylatában – belesí-
mul-e Gondviselőnk új teremtést formáló művébe? Bármi

legyen a felelet, akár igen, akár nem, bír-e ez valamiféle következménnyel a földi életünk lezárása utáni életre? Nem hiszem, hogy előrevivő lenne a hitből való megigazulás kontra jó cselekedetek vitáját szószerűre vinni. De világos látást kaphatunk textusunkból arra, minek hol a helye és szerepe, nem összekeverve és kijátszva ezeket egymás ellen. A 34. vers világossá teszi, hogy az elkészített hely számunkra Isten országában egyedül az újjáteremtés Urának ajándéka, Jézus Krisztus által nyert, kapott örökség. Ehhez hozzátenni vagy elvenni belőle, ezt kiérdemelni nem áll módunkban. Ez Krisztusért vár reánk, ő szerezte meg számunkra vére, halála árán, és ő készítette, készíti a helyet nekünk az ő országában. De ez nem jelenti azt, hogy nincs feladatunk, tennivalónk a jelen világban, és minderről ne kellene számot adnunk életünk lezárulása után az ítélő Úr előtt (35–36; 42–43).

Az Írás egészének háttérén értelmezett szöveg még néhány kérdést felvet, amelyekre választ kell találnunk. Lehetséges-e ember és Isten, ember és Jézus kapcsolata rendezett ember–ember kapcsolat nélkül (1Jn 4,20b)? A test és a lélek egységét vallva, amely együtt alkotja megismételhetetlen személyiségünket, szétválasztható-e hit és cselekedet (Lk 10,25–37; Jak 2,12–26)? Létezik-e bennünk olyan teljes biztonsággal működő jelzőrendszer, amely – az 1Kor 12,10-ben említett lelki adományon (a lelkek megkülönböztetésén) túl – megóv bennünket a mindenkor nagy átverővel és mai képviselőivel szemben, hogy egyértelműen felismerjük a valóban rászorultakat?

Mivel állhatunk a gyülekezet elé?

Semmiképpen sem a kérdésekkel, mert ezekre először nekünk kell választ találni. Bár néha-néha érdemes lenne nem többszörösen megrágott eledellel próbálkozni. Amit mindenképpen világossá kell tenni a mai, az ítélet nevelésnek tartó vagy magától elhessegető gondolkodással szemben, hogy *lesz* ítélet. Akár a jánosi értelemben, hogy jelen életünkben minden döntésünkkel vagy azok elmulasztásával magunkról állítjuk ki a bizonyítványt, magunk felett ítélnünk. De ugyanígy az eszkatologikus látásmód az Ó- és Újszövetségben félreérthetetlenül tanúskodik az ítéletről (más vallásokban hasonlóképpen). A példázat világossá teszi: az, hogy az eljövendőben szétválnak az utak (a Pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől), a jelenben szétváló utakból, magatartásból fakad. A vizsga egy életen át itt, földi életünkben folyik, a jegyet viszont odaát kapjuk. Szigorú az értékelés, mert csak két jegyet osztanak: ötöst vagy egyest. De a vizsgabiztos igazságos és javunkra részrehajló. Ennek ellenére tudatosítanunk kell, hogy a mindenség Uránál nincs következménynélküliség; a következménynélküliség uralhatja a földi birodalmakat, egy-egy országot vagy egyházat. Lehet megdöbbentő cikkeket írni, elrettentő előadást tartani róla kétségbevonhatatlan tények alapján. Mi, emberek játszhatunk „kéz kezét

mos”, „én elnézem neked, ha te elnézed nekem” játékot. De az emberi mulasztás, vétek, bűn iszonyú következményeképpen az Emberfiát, az Egyszülöttet keresztre feszítették. Ezért nem lehet, nincs az Atya szemében következmények nélküli emberi élet.

A példázatban szereplő mulasztások a ma embere számára jelentéktelennek tűnnek, szóra sem érdemesek, ezért a legfőbb jótól: az örök élettől, az örökségül nekünk készített országtól távol kerülni, arról lemaradni nevetséges, és a jogait jól ismerő mai ember gondolkodása szerint fölötébb igazságtalan.

A példázat alapján mégis bizonyosak lehetünk abban, hogy a mindennapok Krisztusa a kicsikben, elesettekben, segítségre szorulóknak közöttünk van. S nem az a lényeg, felismerjük-e őt vagy sem, hogy érzékeny lelki antennánk kimutatja-e jelenlétét, hanem az, megteesszük-e a különleges erőfeszítést nem igénylő, segítő szeretet mozdulatait. Kimondjuk-e a felüdülést, elfogadást, erőt és reménységet adó szavakat; mindezt úgy, hogy nincs külön fájlunk az érdemszerző lista számára, amelyet szükség szerint kiterjeszhetünk, bővíthetünk, hanem működik és hagyjuk munkálkodni magunkban a szent automatizmust, aki nem mindig tudatosít, de vezet és indít a jóra, a tevékeny életre. Nem biztos, hogy világmegváltó terveket kell szövögetni, mert eközben talán nem vesszük észre a mellettünk élő rászorulókat. De arra döbbsünk rá hallgatóinkat, hogy a testi-lelki restség, mulasztás kárhozatos bűn. Végül figyelemre méltó, hogy a Bíró előtt álló két csoport élete csak egy szóban különbözik: *nem*. De e mögött az egy szó mögött segítségre szoruló emberi életek vannak, fölűdítettek, megsegítettek vagy magukra hagyottak.

S mivel nem ússzuk meg életünket mulasztások nélkül, ezért mindenképpen rászorulunk az Emberfia, testvérünk, jó Pásztorunk sok bűnt elfedező szeretetére.

Lehetséges vázlat

1. Súlya van életünknek, mert egyszer lezárul.
2. Súlya van életünknek, mert egyszer a minden hatalom Ura elé kell állnunk.
3. Súlya van életünknek, mert egyszer testvérünk, a mindennap velünk levő Jézus, a jó Pásztor értékeli a lepergett időt, életünket.
4. Súlya van életünknek, mert nem „egy félidős”.

Smidéliusz Zoltán

.

Tallózó

„Az áldottak azért lehetnek részesei a világ teremtése óta elkészített uralkodásnak, mert a leghalványabb számítás sem érvényesült tetteikben. (...) Az átkozottak pedig azért jutnak arra a sorsra, (...) mert (...) közönnyel mennek el a segítségükre utalt ember nyomorúsága mellett, akkor

magatartásuk a legsötétebb istentelenség (...).” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) nem a jó vagy rossz cselekedetek, hanem a benne való hit kerül mérlegre. (...) Jézus az ítéletben nem az általános emberszeretetet, hanem a vele szemben gyakorolt irgalmasságot helyezi bele a mérleg serpenyőjébe. (...) »...akár csak eggyel is, vagy akár csak eggyel nem«, s ezzel a feje tetejére állítja az emberi igazságérzetet és lehetetlenné teszi a törvényen alapuló, etikus minősítéseket. (...) »egyszer megtenni elég az üdvösségre«; ugyanakkor hozzát teszi: »egyszer elmulasztani elég a kárhozatra«. (...) Nincs, aki megfelelné a törvénynek. De az ítélettartás nem is az emberi logika és törvényértés szabályai szerint történik.

Jézus csak a cselekedetek méricskélését teszi lehetetlenné, az ő »legkisebb testvérei« mellé való odaállást nem. (...) arra int tehát, hogy a Jézus által felállított mérce előtt alázatosan hajtson fejet az ember, és ismerje be, hogy az ítélszék előtti megállásra önmagában nincs esélye. (...) »Mindenki meg fog ítéletni a szerint, amit e testben cselekedett«. (...) Ami »a könyvekben« rólunk megíratik, az aligha szól javunkra.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Azt várnánk, hogy ilyeneket mondjon: hitetlenek voltak, igaztalanul szenvedést okoztak, ártatlanokat vettek börtönbe. Nyilván ezek sem maradnak következmények nélkül, de finomabb, nem szembeszökő bűnök vétetnek sorra; az, amit az ember, válsághelyzetben, csupán nem tett meg embertársával.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„Kétségtelen, hogy a bíró saját »testvéreiről« beszél, és ez a szó az Újszövetségben a keresztények jelölésére szolgál.” (Ortensio da Spinetoli: *Máté – az egyház evangéliuma. Agapé*)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(*Uram, mikor láttunk téged éhezni...?*)

„...az önzetlen érzelmek sokkal több helyet foglalnak el, mintsem hisszük, az emberek életében.”

Marcel Proust (1871–1922) francia regényíró

Az emberek cselekedeteinek csakis a szándék szabja meg az érdemét, s az önzetlenség teszi tökéletessé.

Jean De La Bruyère (1645–1696) francia moralista

TÖRTÉNET

(*amikor megtették ezt egynek e legkisebb testvéreim közül...*)

Batthány-Strattman László 1901-ben az atyjától kapott köpcsényi uradalom kastélya mellett húsz-, később harmincágyas kórházat rendezett be szegény betegek számára. Kórházat létesített körmendi kastélyában is, és kora legmodernebb gyógyászati eszközeivel szerelte föl. Maga

is készített ilyen eszközöket. Kórházaiban sebészként főleg szemműtéteket végzett. A szegényeket ingyen kezelte, látta el orvossággal, a nincsteleneket pedig ruhával és pénzzel is támogatta. Három vármegye beteget keresték föl, naponta 60-100 beteg érkezett. Mindig a legelhagyottabbakkal kezdte, a gazdagokat lehetőleg más orvoshoz küldte. 1921-től évenként általában ötezer beteget látott el a körmendi kórházban; életében mintegy 30 000 szemműtétet végzett. A saját költségén segítőtársakat, orvosokat, ápolónőket fogadott föl. Mindez fölemésztette vagyona nagy részét, az állam mégis a teljes vagyona után vetette ki az adót, amelyet ő – utánajáráásra nem lévén ideje – meg is fizetett.

VERS

(*nekem nem tettétek meg...*)

Pilinszky János: *Egy titok margójára*

Takard le jól, mit elkövettél,
és élj utána szabadon, akár
egy sikeres merénylő. Tettet
kendő alatt, nélkülöd is megél,
majd túlnő rajtad, meghalad,
alig először, később azután
gyereksírásként, mint a végítélet,
mikor a bárány elkiáltja magát.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN UTOLSÓ VASÁRNAP (ÖRÖK ÉLET VASÁRNAPJA) • Mt 24,37-51

Bevezető gondolatok az eszkatológiáról

Jézus utolsó, nagy eszkatologikus beszédei speciális részét képezik Máté evangéliumának (24–25. fejezet). Ebben a tekintetben Käsemann értelmezését tartom mérvadónak, aki arról beszél, hogy a Bibliában előforduló összes apokaliptikus témánál az alapkérdés sosem a világvége eljövételének időpontjára vagy mikéntjére vonatkozik, hanem arra, hogy végső soron kinek van szuverenitása a világ fölött: Istennek vagy a rombolás diabolikus erőinek? A má-téi válasz pedig kategorikus: csakúgy, mint kezdetben, a tereméskor, a történet végén is Isten áll majd – ő az, aki teremti, megújítja, majd végül újjáteremti a világot. Ugyanakkor a tágabb értelemben vett evangéliumi kontextusból kiindulva a keresztény eszkatológia értelmét mégis egy számunkra múltbeli eseményben kell keresni. Krisztus halálában és feltámadásában ugyanis már megvalósult az eszkaton, az idők teljessége megérkezett, amint azt az evangélium utolsó mondata is tanúsítja: ...és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig. (Mt 28,20) Fontos tehát látni, hogy Máté paradox módon úgy beszél az Emberfia második eljövételéről, mint aki közben mind-

végig jelen van a számunkra – ez pedig kizárja a szó szerinti értelmezést, és a prófétai nyelvezet metaforikus értelmezése felé fordít bennünket. Ezt támogatja a speciálisan csak Máténál előforduló παρουσία szó is, amely a köznyelvbe mint Krisztus második eljövete került át. A görög szóösszetétel (para-ousia = mellette lenni) azonban egyfajta jelenlétre utal – ennek ellentéte az ἀπουσία (hiány), amelyet akkor használnak, amikor valaki nincs jelen. Ebben az értelemben véve pedig gyakorlatilag minden Istennel való személyes találkozás parúziának tekinthető – ami a távoli és homályos jövő helyett a jelen felé fordítja az emberi tekintetet, és arra ösztönzi, hogy az eszkatologikus értelemadást a saját életében keresse. Más szavakkal élve úgy is lehetne fogalmazni, hogy a mátéi eszkatologikus ítélet képe folyamatosan kettős nyomás alatt tartja a jellent: egyrészt mint ígéret, másrészt mint velünk szemben támasztott ígéret a megtérésre.

Alkalmazott, az igehirdetésre figyelő exegetikai problémák

Mivel a textusban szereplő négy példázat mindegyike a perikopából hiányzó 36. versre utal vissza, ezért én ezt is felolvasnám az igehirdetés előtt. Az így kibővített textus szerkezeti felépítése rendkívül világos és könnyen áttekinthető – öt jól elkülöníthető részből áll, egy tézismondatból és az azt értelmező négy illusztrációból –, ezért kézenfekvőnek tartottam, hogy a felmerülő exegetikai kérdéseket a klasszikus szentlecke (homília) szabályait követve, versről versre tárgyaljam.

36. v.: *Azt az órát senki nem tudja... csak az Atya egyedül.* Az első vers tulajdonképpen egyfajta kategorikus tézismondatnak is tekinthető, amely eleve kizár minden, a jövőre irányuló spekulációt. Paradox módon a szöveg egyszerre sugall egyfajta bizonytalanságot (nem lehet tudni az időpontot) és bizonyosságot (mégis kérelhetetlenül eljön, hiszen az Atya tudja). Amit tehát a spekulációkat félretéve, keresztény szempontból a jövőről tudnunk kell, az pusztán annyi, hogy ott is csak az Istennel fogunk találkozni. Ez viszont természetes módon jelöli ki az igehirdetői feladatot, amennyiben az eszkatont közel kell hozni az emberekhez, a textus értelmét a jelenre vonatkoztatva kell feltárni. Ebben – a bevezető gondolatokban említettekén túl – további segítséget jelent számunkra az egyházatyák írásmagyarázata, akik az eszkatont az egyes ember halálának időpontjával hozzák összefüggésbe (ami, valljuk be, mindannyiunk életében 100%-os valószínűséggel be fog következni, ellentétben a világvégevel) – az utolsó ítélethez és a végességünkhöz fűződő félelmeink és reményeink ily módon természetesen kapcsolódhatnak össze.

37–39. v.: Az özönvíz hasonlata. A hasonlat célja az Istennel való, kétségtelenül bekövetkező találkozás kiszámíthatatlanságának és mindent elsöprő erejének az ábrázolása. Ugyanakkor fontos látni, hogy Jézus a normális,

hétköznapi élet kontextusába helyezi ezt az eseményt (evés, ivás, házasodás). Nincsenek tehát természetfölötti jelenségek; világégés; apokaliptikus jelek; diabolikus, elvisselhetetlenül korrupt kormányok; terrortámadások. Sőt az özönvíz történetével ellentétben Jézus itt még arról sem beszél, hogy egyfajta egyetemes morális lesüllyedés lenne az ítéletet kiváltó ok, ez pedig élénk fantáziájú, jelkereső kortársainkat kijózanodásra inti. Hogy mégis mi az a kritérium, amely alapján kiderül, hogy kit nem fog elragadni az ár, az csak később derül ki.

40–42. v.: A hétköznapi, dolgozó munkával telő élet képebe ágyazott ítélet motívuma itt válik a legerőteljesebbé: *kiélesedik a szeparáció.* Az elragadtatás témakörében túlságosan otthonosan mozgó testvéreink lelki épülésére a „felvétetik” és „otthagytik” igepár kapcsán ki lehet térni arra, hogy a textus nem igazít el abban a kérdésben, hogy ezáltal melyiküknek is lesz jobb. A 42. versben szereplő γρηγορέω imperativusban (figyeljetek, vigyázzatok) kulcsszó, és átvezet a következő két példázathoz, amelyek arra mutatnak rá, hogy mit kell tennünk ahhoz, hogy elkerüljük a ránk nézve terhelő ítéletet.

43–44. v.: Az éjjeli tolvaj példázatában a γρηγορέω kiengesztel a virrasztás és az őrség képével, majd a 44. versben elhangzik a figyelmeztetés: *legyetek készen!* Az előző két példázat tulajdonképpen itt nyeri el végső értelmét, amennyiben a mezőn is és a két asszony közül is az menekül meg, amelyik készen állt. Ehhez a készenléthez pedig egy különleges kvalitásra van szükség: figyelemre, virrasztásra, egyfajta speciális *spirituális éberségre.* Ez a primer szinten mindig jelen lévő, Istennel való nyitottság, a tudat, hogy az „Isten ügyét” mindig a legelső helyre helyezem, megvilágítja a hétköznapi képekben rejlő feszültséget is. Az evés, ivás, házasodás képei ugyanis önmagukban korántsem rosszak, sőt kimondottan egészségesek, a Biblia által támogatott képek. A mindennapi élet rutinjának azonban megvan az a veszélye, hogy elkoptatja, bedarálja az embert, a lőtás-futás és a megélhetéshez fűződő aggodalmak önmagukat táplálják, és képesek megfojtani a spirituális éberséget. Mindkét asszony éli a „kis életét”, végzi a mindennapi munkáját, a különbség pusztán annyi, hogy akinél mindez nem válik öncélúvá és körkörös neurózissá, akit nem sikerül elaltatni, az menekül meg. A kairosz, az Istennel való találkozás lehetősége mindkettejük életében megjelenik, de csak egyikük elég éber ahhoz, hogy fel is ismerje, és képes legyen megragadni.

45–51. v.: Bár a virrasztás és az éberség feladata kapcsán hajlamosak lennénk valami passzív dologra asszociálni, az utolsó példázat segít eloszlatni ezt a félreértést, és bemutatja, hogy az éberség milyen félelmetesen aktív léte hív minket. A gonosz szolga azért gonosz, mert elvesztette a spirituális éberségét, már nem hiszi, hogy eljön az Isten, és átadja magát a saját hatalmi ösztöneinek. A „kettévágatás” világosan jelzi az Istentől való elszakadást, a szeparációt. Ellenben az okos szolga megőrzi esz-

katologikus éberségét, és ez a horizontális dimenzió a felebarátai (szolgatársai) felé fordítja: *kiadja nekik az eladelt* (vö. Mt 25,35).

Tájékoztató pontok az igehirdetéshez

Bár úgy gondolom, hogy az exegetikai kérdéseknél elég témakört érintettem, amelyekre bőven fel lehet építeni egy igehirdetést, pár alapmotívumot még külön kiemelek.

Az igehirdetésnél a kontrasztos szerkesztést érzem a legmegfelelőbb formának, hiszen a szövegünk is ilyen elmentétpárookra épül. Ilyen például a nyakunkon levő adventi időszakban tapasztalható felszínes álnyüzsgés, amikor az egyre inkább előretolódó reklámhadjárataival a fogyasztói társadalom a legnagyobb kielégüléseket éli át, miközben az emberek spirituális apátiába zuhanva szunyókálnak. A párhuzamot folytatva, a gyülekezeti élet tekintetében is fel lehet tenni a kérdést, hogy vajon mennyiben jellemző ránk ez az apátia (élő hit kontra valóságos kötelezettségek teljesítése). Akárhogy is van, az (immanens vagy transzcendens) ítélet kérdését nem lehet megkerülni, viszont az evangélium fényébe kell helyezni, mert a bíró maga Jézus lesz. Így az esetleges büntetésünk negatív konzekvenciáit sem a valamit valamiért, hanem Isten megtisztító szeretetének a kontextusában kell láttatni – nem feledve, amit az egyik híres teológus mondott: az Isten kegyelme és szeretete még a pokolban sem ismer határokat.

Nánai László Endre

.....

Tallózó

„(...) Talmudban: »Három dolog jelenik meg akkor, amikor nem is sejtik: A Messiás, a földbe rejtett kincs és a skorpió.«” (*A Szent István Társulati Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) az Úr nem szól nagy gonosztettekről, hanem csupán a földi érzéki életéről. (...) éber vigyázat? Éppen arra való, hogy ezen jeleket várjuk és fölismernék; azután legfőképpen arra való, hogy a halál, mely hirtelen jöhet, ne találjon készületlen.” (*Káldi Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„A bárka elkészítése nem ment máról holnapra, és eltitkolni sem lehetett. (...) »Az Úr előre jelezte nekünk, hogy özönvíz formájában katasztrófa következik!« A látható jel és a hallható ige együttesen nyilvánvalóvá teszi Nőé környezetének nemcsak a romlottságát, hanem felelőtlenségét is. (...) A »bárkában« azok maradnak meg, akik hittek Isten ígéretében, szavában, ígéjében. A »bárkán« kívül maradtak viszont meghalnak. Mindegy, hogy feslett életűek-e, vagy erényesek igyekeztek maradni. Mert nem a »jók« és a »rosszak«, még csak nem is az »istenfélők« és »istentelenek«, hanem a Krisztus tanítványai és Krisztus

ellenfelei között húzódik az üdvözülők és elkárhozók közötti választóvonal. (...) A harmadik példa kettőssége arra mutat, hogy Jézus (...) nem rémületet akar kelteni a hallgatókban, hanem felelősségtudatot.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Ha valaki tudja, hogy házába be akarnak törni, készen lesz, még ha a pontos időt nem is tudja.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„(...) habár az Emberfia akkor fog megérkezni, amikor éppen nem gondolunk rá, mégsem talál bennünket készületlenül. (...) Az úr késedelmének ténye mutatja az első keresztyének fölismérését, hogy időben kitolódik Krisztus visszajövetele, s erre Jézus maga készítette elő őket, hogy ne essenek lazaságba.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„(...) ebben a részben nem Krisztus nemtudásán van a hangsúly, hanem az Atyától való függésén. (...) nem egyszerűen Isten közölhetetlen titkáról beszél, hanem olyan döntésről, amely egyedül tőle függ.” (Ortensio da Spinetoli: *Máté – az egyház evangéliuma. Agapé*)

.....

Illusztráció

TÖRTÉNET

(*Boldog az a szolgáló...*)

Maximilian Kolbe ferences szerzetes, auschwitzi vértanú (Zdunska Wola, 1894. január 8. – Auschwitz, 1941. augusztus 14.)

Első (amnitzi) fogságának idejéből mesélte egyik fogolytársa: „A priccsem közvetlen az övé mellett volt. Egyik éjjel arra ébredtem, hogy valaki betakarja a lábamat. A páter volt. Olyan jó volt hozzám, mint az édesanyám. Azt is láttam, hogy teljes adagját odaadta másoknak.”

A háború kitörése után hamarosan letartóztatták negyven társával együtt, majd Auschwitzba szállították. Itt a 16670-es rabszámot kapta.

Július végén a 14-es blokkból, ahol Maximilian atya is élt, egy fogolynak sikerült megszöknie. Megtorlásul a tábor parancsnoka, Karl Fritsch a blokkból tíz foglyot éhhalálra ítelt. Amikor fölolvasták a tíz nevet, egyikük, Franciszek Gajowniczek felzokogott: ha meghal, felesége és két gyermeke teljesen egyedül marad. Amikor ezt Maximilian atya meghallotta, jelentkezett a táborparancsnoknál azzal a kéréssel, hogy magára vállalhassa a családapa helyett a halált. A parancsnok teljesítette kérését.

A tíz halálraíteltet a 13-as blokk sötétzárkájába vezették. A zárkából mindvégig imádság és ének hallatszott, amelyet Maximilian vezetett. Imádsággal búcsúztatott minden halottat, akiket a zárkából naponta elszállítottak. Kolbét augusztus 14-e estéjén a tábortól hódér ölte meg egy fenolinjekcióval. Testét, miként a többiekét, elégették. Harminc évvel később, 1971. október 18-án VI. Pál pápa boldoggá avatta, majd II. János Pál pápa 1982. október 17-én szentté avatta.

Egyik fogolytársa mondta: „A páter haláláról az egész táborban beszéltek. Ő nemcsak egy embert mentett meg az életnek: tettével sokakban fölébresztette a bátorságot ahhoz, hogy túléljék a tábort. Fel tudta ébreszteni bennünk az emberi jóságba vetett hitet.”

VERS

Pilinszky János: *Van Gogh imája* (részlet)

Csatavesztés a földeken.

Honfoglalás a levegőben.

ADVENT 1. VASÁRNAPJA

• *Róm 13,11–14*

A régi időkben éjfélkor harangszó hirdette advent, az egyházi év kezdetét. Ősi időkől származik a varázskör gondolata. Koszorút fontak az emberek, s a díszítésnek jelentése volt: a zöld a termést, a piros az életet, a sárga és az arany a fényt jelképezte. A koszorú vagy a kör pedig az örökkévalóság jelképe, amely nem törik meg, nem múlik el. A rendszerváltozás óta újra elterjedt szokás, hogy nemcsak lakásokban, hanem közintézményekben, sőt a városok főterén is hatalmas, „köztéri” adventi koszorúkat állítanak. Sok szempontból elszegényedett világban élünk, ahol az ősi szimbólumok és hagyományok jelentését a feledés homálya borítja, és ha megszólalna ilyenkor a harang, maximum arra gondolnának az emberek, hogy tűz van.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy az adventi időszak kinek mit jelent. Nem csupán egy olyan esélyt látnak-e benne sokan, hogy majd szenteste a karácsonyfa körül bepótolhatják mindazt, amit elmulasztottak, mulasztanak folyamatosan az esztendő során, s egy nagy, szép ajándékkal megpróbálják leróni a tartozást, a szeretet tartozását a család felé? Kínos precizitással megszervezik a szenteste forgatókönyvét, mi legyen az ünnepi menü, legyen karácsonyi halk zeneszó, csillagszóró, mesterségesen szervezett hangulat, és ha valami hiányzik, nem sikerül, akkor elromlik az egész. Nagyon törekeny az ilyen, ember által elkészített ünnep. Valami, valaki hiányzik belőle. Sokan úgy kezdik az adventet, hogy Isten nélkül, saját maguk igyekeznek előkészíteni a karácsonyt, előhozni a semmiből a „szerepet ünnepe”.

Ehhez járul még, hogy a december különösen túlterhelt hónap a munkahelyen is. Év végi zárás, felhalmozódott, még idén elvégzendő feladatok, a vizsgaidőszak kezdete, mindenütt feszültség, stressz. A városokban zsúfoltság, tömeg, türelmetlenség, kapkodás. Ez adja meg az alaphangulatot. Hogyan tudunk ebben a világban keresztényként élni? Hiszen ez a hangulat ránk is átragad! Hiába tudjuk, hogy a szeretet parancsa szerint kell élnünk, mégis hogyan tudjuk szeretni azt, aki félrelökött az útból, és miatta nem fértünk föl a villamosra? S ha már az ország

vezetője is beszélhet csúnyán a nyilvánosság előtt, akkor nekünk miért ne lehetne... Hiába van az ajtón a díszes koszorú, ha otthonunkba belépve egyáltalán nem a szeretet légköre fogadja a látogatót, családtagot.

A szeretet hangsúlyozása azért válik fontossá az igével kapcsolatban, mert úgy kezdődik a kijelölt szakasz: *De mindezt valóban tegyétek is.* S ezt a *mindezt* az előző versekben így foglalja össze Pál: *A szeretet tehát a törvény betöltése.*

A világ, amely minket körülvesz, szeretetben is elszegényedett. Kisgyermek sódárogna arra, hogy valaki végighallgassa őket, de a türelmetlen, fáradt szülők képtelenek rájuk időt szakítani. A családon belüli kommunikáció elhal, hazamenve a gyerek bekapcsolja a számítógépet, a szeretetre pedig éhes marad. Ez az ige tükröt tart a mi adventünk elé: hogyan tudunk állva maradni a minket körülvevő világ sok-sok kísértése közepette? Együttal bűnbánatra indít, mert újra és újra be kell vallanunk, nem tudtuk szeretni felebarátunkat. Egy naptáron olvastam a következő idézetet: „A szeretet az egyetlen megcáfolhatatlan igazság, amelyet minden élőlénynek joga van megismerni, átélni és gyakorolni. Magát bünteti az, aki másokat akadályoz benne.”

A keresztény ember élete mindennap megtérés, így a keresztény ember minden adventje új lehetőség a visszatérésre Istenhez. Az advent emlékeztet az időre, amelyről Pál azt írja: *mert tudjátok az időt.*

Az ígényt megelőző versek intelmeinek sürgető nyomatékot ad „az idő”, e mostani „óra”. A kereszténység Isten csodálatos „most”-jának az idejében él. Ez Isten kegyelmének ideje. Isten által nyújtott, de többé vissza nem térő óra, alkalom, amelyet „áron is” meg kell venni. „Isten a mi életünkbe is helyez »időket« és »órákat«, egyszer felkínált és újjólag vissza nem térő alkalmakat, melyekkel élünk kell. Amint időnk előrehalad, úgy közeledik hozzánk is az üdvösség.”¹ Isten ígéje csodálatos módon él és hat: akkor figyelmeztet az idő sürgetésére, amikor éppen a legjobban rohanunk, és a legkevésbé érünk rá. Sürgető kérdéssel szembesít: ami miatt annyira rohanunk és annyi sokat vállalunk magunkra, valóban olyan fontos, hogy Isten dolgai elé helyezzük? Rámutat Jézus mondására: *Keressétek először az Isten országát...*

Mindenképpen említésre méltó, hogy *Augustinus*nak éppen ezeken a sorokon akadt meg a szeme, amikor a játszó gyermekek hangját meghallva vette és olvasni kezdte a Szentírást. Számára ez volt az ideje és az alkalma annak, amikor életében megtörtént a csoda, Isten rátalált, és ő is rátalált Istenre.

A kommentárok a 11–12. versekben egy keresztelési himnusz töredékeit vélik felfedezni. Hiszen a vízbe merítéshez hozzátartozott a levetkőzés, felöltözés, a keresztség pedig az ősegyházban húsvét éjjelén történt, várva a hajnalt. Tehát a levél címzettjei keresztények, akiknek már

¹ Vö. Karner Károly: *Isten igazsága*. Győr, 1942. 98. o.

van ismeretük a kegyelmi időről, mégis fontos számukra is, hogy újra felelevenedjék az üdvösségről szóló tanítás, mert a változó világ, a változó idő sodrásában élnek.²

Az idő fogalma mellé kerül a *sötétség és világosság képe*. A jelenvaló világ a sötétség birodalma. Bármennyire is világos, csillog-villog, különösen így december táján, mégsem felejthetjük el, hogy a sötétség ura, e világ fejedelme garázdálkodik benne. A sötétség, az éjszaka az erőszaknak, az erkölcstelenségnek kedvező idő. A nappal, a fény, a világosság visszatartó erő a rossztól. Az élet Krisztus eljötte nélkül sötétség, amelynek ellentéte a világosság, ami az újjászületést jelenti. A világosság és a sötétség nem pusztán elvont fogalmak, hanem meg is személyesíti őket a Szentírás. Jézus maga mondja: *Én vagyok a világ világossága*. Isten egyetlen szavával teremtett sötétségből világosságot. A 139. zsoltár gyönyörűen ír erről: *Ha azt gondolnám, hogy elnyel a sötétség, és éjszakává lesz körülöttem a világosság: a sötétség nem lenne elég sötét neked, az éjszaka világos lenne, mint a nappal, a sötétség pedig olyan, mint a világosság.* (Zsolt 139,11–12) Vagyis ne gondold, hogy elnyel a sötétség, mert van valaki, aki hatalmasabb, erősebb nála. Ugyanakkor figyelmeztet is: hiába rejtőzködsz, Ádám, én akkor is látlak!

Az éjszaka múlik, a nappal pedig már egészen közel van. „Mindig szívdobogatóan izgalmas sötétben botorkálni olyan ösvényen, amelyen még sohasem jártunk, s amelyből mindig csak épp annyit látunk, ahová letehetjük a lábunkat. Félelmetes az élet azért, mert tele van reánk leselkedő veszedelmekkel.”³

S mivel ilyen veszedelmes e világ, ezért szükségünk van a „világosság fegyvereire”. Éberségre int az apostol, hogy meg tudjuk kapni a világosság fegyvereit, amelyeket magunkra kell öltönnünk. Akkor tudjuk csak felöltetni, ha megszabadultunk a sötétség cselekedeteitől. Hogyan juthatunk hozzá ezekhez a fegyverekhez? Boltban, piacon nem tudjuk megvásárolni.

„Egy asszony azt álmodta, hogy a piacon betért egy teljesen új üzletbe, és a legnagyobb meglepetésére Istent találta a pult mögött.

– Mit árulsz itt? – kérdezte.

– Mindent, amit szíved kíván – válaszolta Isten.

Alig mervén hinni a saját fülének, az asszony elhatározta, hogy a lehető legjobb dolgot fogja kérni, amit embe-ri lény csak kívánhat.

– Lelki békét, szeretetet és boldogságot, bölcsességet és félelemtől való szabadságot akarok – mondta...

Isten mosolygott:

– Kedvesem, azt hiszem, félreértettél – mondta. – Mi nem gyümölcsöt árulunk itt. Csak magokat.”⁴

Valahogy így van ez a világosság fegyvereivel is. Mi sze-

² Vö. Farkasfalvy Dénes: *A Római levél*. Prugg Verlag, Eisenstadt, 1985. 176–177. o.

³ Túróczy Zoltán: *Ne félj!*

⁴ Anthony de Mello: *Szármalás*. Korda Kiadó, Kecskemét, 2005. 144–145. o.

retnének felöltetni, de hol keressük? Úgy, hogy Isten igéjét hallgatjuk, amely Pál mondanivalóját összefoglalva így szól: *...öltsetek magatokra az Úr Jézus Krisztust.*

Csak Krisztuson keresztül vezet az út Istenhez. Egyedül nála találjuk meg a világosság fegyvereit is. Ő tud felkészíteni a harcra a világban. Mert ő betöltötte az időt akkor, amikor eljött. Betöltötte a törvényt, vagyis igazán szeretett. Ő maga a világosság, aki legyőzte a sötétséget húsvét hajnalán.

Az adventi tükörben azt látjuk, hogy gyenge, elesett, béna, fegyvertelen, szegény, szeretetlen harcosok vagyunk. Hiába szeretnének felöltetni a világosság fegyverzetét, magunktól képtelenek vagyunk rá. Szükségünk van Krisztusra, aki felfegyverez, megújít. A magyarázatos Biblia így foglalja össze a szakasz mondanivalóját: „Krisztusban élni annyi, mint Krisztus visszajövele eljövendő nappalainak fényében élni.”

Pál apostol mondanivalója személyes. Olyan adventi tükröt tart elénk, hivatkozva a szeretet parancsolatára, amelyben azt látjuk, hogy újra és újra elbukunk. Luther így ír e szakaszcsoportról: „Találód, hogy az apostol őket (a levél olvasóit) felszerelésre inti, jóllehet nem volnának keresztyének, ha már föl nem serkentek volna. Csakhogy Isten útján megálltak. Ez pedig annyi, mint visszafelé haladni. Előrejutni pedig annyi, mint – folyvást újrakezdeni.”⁵

Vati Zsuzsanna

.....

Tallózó

„A keresztyén etika egyetlen parancsa ez: »Légy az, aki vagy a Krisztusban!«” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„Éppen ez volt az az igehely, amelyet Isten felhasznál a ragyogó elméjű, de testi életet élő Ágostonnál, hogy megtérjen Krisztushoz és a tisztasághoz.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Az idő múlik, de itt egyáltalán nincs szó az élet, a lehetőségek elmúlásáról, sokkal inkább az éjszaka, a sötétség eltűnéséről. A keresztyén ember két időfogalommal, kétféle időértelmezésben él. Számolnia kell földi élete vissza nem térő lehetőségeivel, (...) de ezt áthatja és uralja Isten ideje, ami elérkezőben, kiteljesedőben van.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Ez az egyetlen hely az Újszövetségben, ahol a *hüpnosz*, »álom« szót szellemi letargiára használják. Az öt másik helyen, ahol megtaláljuk, természetes álmot jelent.” (W. E. Vine: *A Rómaiakhoz írt levél*. Evangéliumi Kiadó)

„Mert ha valaki úgy él, hogy nem szívesen venné, ha cselekedeteit valaki meghallaná, vagy nyilván meglátná, az bizony nem él keresztyén módra. (...) Ugyan hány keresztyén bírná ki ma, hogy minden cselekedete napvilágra jöjjön? De miféle képmutató keresztyén élet az, amely nem

⁵ Magassy Sándor: *Ógyházi perikópák*. 1. Szerzői kiadás. 11. o.

bírja el az emberek tekintetét, holott Isten és angyalai előtt máris meztelenül áll? (...) Legveszedelmesebb ellenségünk az eszünk és az akaratumk. Ezért Isten bennünk való első legfőbb műve és a legjobb öngyakorlás az, hogy saját cselekedeteinkről letegyünk, eszünket és akaratumkat pedig (...) mindenben Istenre bízunk. *Ezután* jön a test megzabolázása (...),” (Luther: *Jer, örvendjünk, keresztyének!* Evangélikus Sajtóosztály)

„(...) nem a hitetleneket, hanem a hamis biztonságérzetben aluvó keresztyéneket inti felserkenésre az apostol.” (Scholz László: *Az evangélium Pál szerint*. Evangélikus Teológiai Akadémia – Budapest-Zuglói Evangélikus Egyházközség – Teológiai Irodalmi Egyesület)

„A mi jövődönk abban van, hogy ő eljövendő Urunk. A bibliai értelemben vett jövő nem csupán meghosszabbított jelen, (...) sokkal inkább advent, (...) az előttünk járó Úr megérkezése, és ezzel együtt a beteljesedés kezdete.” (Martin Hubacher: *Az igaz ember hitből él. 36 igehirdetés a Római levél alapján*. Lux)

.

Illusztráció

GONDOLATOK

(*az adventről*)

„Mint ahogy János evangéliumának példabeszéde írja: »az igazi pásztor az ajtón megy be«, vagyis lelkünknek azon a helyén keresztül hatol be hozzánk, amely szabadon tárul ki, hogy fogadja.”

Szemjon Frank (1877–1950) orosz ortodox teológus

(*Mint nappal, járjunk tisztességesen...*)

„Ó, szabadíts meg, Uram, a jeles szándékú és tisztátalan szívű embertől...”

Thomas Stearns Eliot (1888–1965)
amerikai születésű angol költő

„Ha alázat és tisztaság a szívben nem lakik, már a házban sincsenek: és ha a házban sincsenek, híjukon van a Város is.”

Thomas Stearns Eliot

(*öltések magatokra az Úr Jézus Krisztust...*)

„Szeretet nélkül – a szeretethez pedig mindenelőtt Isten szeretete kell – a személy pszichológiai elemek és momentumok részdarabjaira esik szét. Isten szeretete a személy köteléke.”

Pavel Florenszkij (1882–1943?) orosz vallásbölcse

VERS

(*advent első vasárnapjára*)

Rónay György: *Advent első vasárnapja*

Amikor a fák gyümölcsöt teremnek,
tudhatjátok, hogy közel van a nyár.
Tűzre dobhatsz, Kertész, mert nem terem meg
korcs ágaimon más, mint a halál?
Amikor jelek lepik el a mennyet,
álmunkból kelni itt az óra már.
De ha hozzám jössz, pedig megüzented,
angyalod mégis álomban talál.
Meg akartál rajtam teremni, rossz fán,
Nem voltál rest naponta jönni hozzám.
Ajtóm bezártam. Ágam levetett.
Éjszakámból feléd fordítom orcám:
boríts be, Bőség! Irgalom, hajolj rám!
Szüless meg a szívemben, Szeretet!

(*Vessük el tehát a sötétség cselekedeteit...*)

Pilinszky János: *Pedig*

A bűnben, közelebből a pokolban
mi az a csönd, megnyugtató elem,
kiült karosszék, mitől az arany
ciráda valóság lehet?

Pedig ki kellene hogy jussak
a szabadba, a szabadságba.

ADVENT 2. VASÁRNAPJA

• *Róm 15,4–13*

A textus helye az egyházi esztendőben

Advent az egyház Urának eljövételére való várakozás, a keresztény reménység örömteli ideje. Nem kötelező derűlátás, kincstári optimizmus, múló hangulat, amely megelőzi a karácsonyt, hanem mindig az élet nehézségei, szenvedései, küzdelmei között feltörő, a Biblia alapján nyugvó, sugárzó reménység. Tárgya nem valami, hanem valaki; az irgalmas, szerető Isten, aki egyszülött Fiát küldi el a földre, akinek élete és halála a mi földi életünkre és halálunk utánra nézve egyaránt döntő jelentőségű. Ezért nem mindegy, hogyan készülünk, hogyan várjuk a Megváltót. Milyen szívvel, lélekkel, lelkülettel tekintünk jövőtelére? A várakozás rengeteg kísértést rejt magában, könnyen bele lehet fásulni, elfeledkezni igazi céljáról, és türelmünket is próbára teszi. Ez az ige nemcsak a helyes várakozásra akar felkészíteni, hanem segít a kitartásban is, erősíteni akar a reménységben, nem általánosságban, hanem a római gyülekezet problémái alapján, a mi mindennapi életünkben. A mai embernek alig van reménye. A

sok-sok csalódás és frusztráció miatt az, amit az élettől vár vagy remél, legtöbbször nem más, mint sorsának egy kis megkönnyebbülése, életének egy-két nyugodtan élvezett esztendeje. A legtöbb embernek eddig terjednek a vágyai, szűkében vannak a hitnek. Mennyivel több az, amivel itt Isten minket meg akar ajándékozni! Igazi evangéliumot hirdet. Jézust nem pusztán mint a reménység példaképét állítja elénk, akit több-kevesebb sikerrel utánozni lehet, nem erkölcsi magatartást vár el tőlünk, hanem mélyebbre tekint: van valaki, aki meghalt, hogy az Isten irgalmas lehessen hozzánk. Azt akarja, hogy igazán nagy ajándékot, örömet merjünk remélni: Isten Krisztusban befogadott minket. Advent a vággyal teli várakozás, a reménység ideje, amelyet Isten meg akar újítani, új erővel felruházni, hogy várakozásunk méltó, reménységünk pedig bővelkedő legyen a hitben.

A szövegről – a textus fókuszpontjai

A szöveg központi témája a feltörő reménység. Tele van ennek a kifejezésével. De nem önmagában áll, az apostol nem általánosságban ad utasítást, buzdítást a reménységre, hanem egy konkrét szituációban, mégpedig abban a szomorú helyzetben, amelyben az akkori római gyülekezet volt. Még alig volt múltja, de már a szakadás jelei mutatkoztak. Csoportokra bomlottak, éles vitába kerültek egymással, ráadásul nem is jelentős kérdésben, hanem arról, hogy mit ehet-ihat és mit nem a hívő, mit élvezhet és miről kell lemondania, melyik étel tiszta és melyik tisztátalan, mindezt természetesen teológiai megközelítésben. A téma akkor vált veszedelmessé és botrányossá, amikor az egyik római keresztény ítéletet tartott a másik felett, isteni jogokat tulajdonítva magának. Ami tehát kívülről „lelki kérdésnek” látszott, valójában uralkodási szándék volt. Nem egy lényeges tanítás, hanem valami mellékes ügy vált halálosan komoly kérdéssé, miközben rengeteg belső energia ment el, és a lényeges dolgokra nem futotta az erejükből. Az egészséges és tiszta tanításból nem következik automatikusan egészséges, egységes gyülekezeti élet. Ebben a helyzetben kellett tiszta viszonyokat teremteni az apostolnak. Az apostolra olyan mértékben hatottak ezek az események, hogy két imádságot is beleírt igehirdetési alapigéinkbe. A türelem és vigasztalás Istenét kéri, hogy adjon egységet, kölcsönös egyetértést, segítsen elsimítani az ellentéteket a különböző csoportosulások között, szüntesse meg az elmérgesedett viszonyt. Célja elősegíteni a megbékélést, a különbözőségekben egységre lenni, egy szívvel és szájjal dicsőíteni az Istent. Közben az apostol tisztában van azzal, hogy az igazi közösség nem konfliktusmentes. Elhordozásukhoz szeretet és türelem szükséges. De a konfliktusok nem azért vannak, hogy problémáink legyenek, hanem hogy megoldjuk őket. Az átszenvedett konfliktusok képesek megőrizni a közönnytől, a tökéletesség felsőbbrendű érzésétől, ugyanakkor új érdeklő-

dést támasztanak embertársaink iránt. Egymás elfogadásának problémája minden közösségekben jelen van. Sokszor talán lelkeszi szolgálatunknak is egyik legnagyobb terhe és kihívása a gyülekezet közösségét úgy összetartani, hogy ne legyenek nagy szakadások, ugyanakkor az egység érdekében ne menjünk bele olyan kompromisszumos megoldásokba, amelyeket már nem tudunk igaz szívvel felvállalni. Az egyedüli áthidaló megoldás a Jézusra tekintés, aki minden igazi egység alapja és forrása; az a reménység, hogy benne és általa valósul meg a tökéletes egység. Mi a magunk erejéből nemhogy megváltoztatni, de még elhordozni sem tudjuk a másikat, arra egyedül Isten szeretete, kegyelme tesz képessé minket. Ezért Krisztus nem pusztán példakép, hanem erő, élet és lehetőség, akitől elindulhat a változás. Krisztus befogadott minket, ezért fogadjuk be mi is egymást kölcsönös egyetértésben. Emlékezzetek! Ahogy az Írásban megismertétek, ez az alap ma is. Az ószövetségi ígéretek beteljesítője nem időtlen vagy időfeletti igazság, hanem Krisztus. Krisztuson kell tájékozódni a problémák megoldása közepette, ami nem jelenti a különbségek tagadását, hanem sokkal inkább ennek ellenkezőjét, a különbségek tisztázását, komolyanvételét. Ezek az egymásért való élés nagy és kis leckéi. Egyikünk sem tévedhetetlen, nincs a teljes igazság birtokában. Jó, ha tudunk tanulni a másiktól. Ehhez merítsünk türelmet, kitartást, reménységet az Írásokból. Ezért Krisztus a mi reménységünk, aki beteljesíti és megerősíti a régi ígéreteket, mert jövője és élete csak annak van, akinek reménysége van. Nekünk olyan előretelítő reménységünk van, amely az örök életre is szól.

Az igehirdetés

Pál apostolnak az egykori római gyülekezethez intézett, türelem, reménységre, kölcsönös egyetértésre, egymás befogadására biztató, vigasztaló szavai arra figyelmeztetnek bennünket, hogy megkérdezzük, mi hogyan állunk a Krisztusban való egységgel. Hogyan valósul meg közöttünk, nemcsak gyülekezeteinkben, hanem egyházunkban? Milyen az egyetértés a különböző felekezetek, vallások között? Miért kell nekünk egyetértésünk? Miért kell egy szájjal és szívvel dicsérnünk az Istent? Ma körülbelül kétmilliárd keresztény ember él a földön; nem irreális, lehetetlen az apostol intése? Mai atomizált, individualizált világunkban talán mindennél nehezebb a gyülekezetekben való közösség építése, az egység megteremtése. Akkor is, ha több mint kétezer éve hangzik felénk ez a követelés. Ennek ellenére senki sem mondhatja közlünk, hogy erre ma már nincs szükség. Még akkor sem, ha az egységen való fáradozásunk hihetetlen energiákat emészt fel, és újra meg újra kudarcot vallunk. De fontos még az elején tisztáznunk, hogy amikor mi az igazi egységen fáradozunk, ami nem azonos az uniformizálással, akkor nem kompromisszumot kötünk valamely közös cél eléréséhez. Itt sokkal többről

van szó: Krisztusról. Arról, hogy mit jelent ő nekünk. *Fogadjátok be egymást, ahogy Krisztus is befogadott titeket!* Meg kell néznünk, mit jelent számunkra és hogyan működik bennünk Krisztus. Azt, hogy mi, kétmilliárd keresztyén, hogyan tudunk Krisztusban egységre lelni. A keresztyének egysége azonban sohasem emberi mű, jó szándékú emberek teljesítménye. Mindig kizárólag a Szentlélek munkája. Ezért ez az igeszakasz igazi imádság. Könyörgés, hogy felülről szálljon alá Isten Szentlelke, vezessen benne egységre, vissza az üdvösség, a szabadítás forrásához, a vigasztalás és reménység Istenéhez. Hogy örökös megváltozni akarásunkból eljussunk az elfogadás szabadságára.

Reménységre, egyetértésre, szolgálatra kapunk biztatást ebből a levélből, de úgy, hogy közben a reménység Istene cselekszik reményeinkért, hogy közben Jézus Krisztus szerint egyek lehetünk, és szolgálhatunk egymás elfogadására.

Nepp Éva

.....

Tallózó

„A béketűrés neveli a reményt; azaz: mennél béketűrőbb valaki, annál több reménye van az örök üdv elnyeréséhez. Más részről viszont a remény az, mi a béketűrést neveli; mert mennél élénkebben foglalkozik valaki az örök üdv eszméjével, annál könnyebb neki békével tűrni. A Szentírás olvasása megszerzi és éleszti a reményt, mert abban foglaltatnak az örök üdv felől szóló biztosítások.” (*Káldi Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Ma az egyik legdivatosabb szólam (...) a »másság tisztelete és elfogadása«. Ebben a szólamban az a veszedelmes, hogy tartalmi kritérium nem érvényesül benne: voltaképpen teljesen mindegy, ki mit vall és hogyan él, az a fontos csupán, hogy mindenkit öleljünk keblünkre. Az Újszövetség egésze élesen ellentmond ennek a liberalizmust kodifikáló tételnek.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Bűn az evés, bűn a böjt, bűn a kímélet, és bűn a hangsúly hit nélkül, mert gyávaság, képmutatás vagy babonáság. Hitből pedig szeretet és szolgálat.” (Ravasz László: *Az ÓÚjszövetség magyarázata. Kálvin Kiadó*)

„A kitartó türelem és vigasztalás, amit a hívő ember az Írásokból (4. v.) merít, végső fokon Istentől, a Szentírás szerzőjétől ered (5. v.).” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„Ott az Írás (...), szívleljétek meg tanítását és ültessétek át a gyakorlatba, amit benne találtok. Merítsetek belőle türelmet, vegyetek vigasztalást és reménykedjétek. (...) Az 5. v. pedig teljes értelemben imádság, nem csak kegyes óhaj. (...) Az igévé lett imádságnak teljes ereje van, egyúttal pedig a gyülekezetnek szóló pásztori tanács is (...).” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„Ha a hívők Istent dicsőítik, akkor lényeges a gondolkodás egysége és a bizonyágtétel összhangja.” (W. E. Vine: *A Rómaiakhoz írt levél. Evangéliumi Kiadó*)

„Az egyetlen, amit Istennek adhatunk, a *hálaadó dicséret*. Ez egyúttal az egyedül helyes istentisztelet is, mint maga mondja. (...) Pál apostol azt mondja, hogy ez az istentisztelet *egy szívvel és egy szájjal* történjék.” (Luther: *Jer, örvendjünk keresztyének! Evangélikus Sajtóosztály*)

„Tűrésre, vigasztalásra, reménységre van szükséged? *Menekülj az Írásokba!* Élő történet az, ami ott meg van írva. A te történeted.” (Scholz László: *Az evangélium Pál szerint. Evangélikus Teológiai Akadémia – Budapest-Zuglói Evangélikus Egyházközség – Teológiai Irodalmi Egyesület*)

.....

Illusztráció

TÖRTÉNET

(*Fogadjátok el tehát egymást...*)

Dosztojevszkij: *Feljegyzések a holtak házából* (részlet)

„A konyha küszöbén egy katonai barakkból való fegyenc ért utol, panyókára vetett ködmönnel. Már félúton kiabált felém: »Alekszandr Petrovics, Alekszandr Petrovics!« Szaladva igyekezett a konyhára. Megálltam, hogy bevégyem. Kerek képű, szelíd tekintetű, mindenkivel roppant szófukar, fiatal fiú volt, aki soha egyetlen szót sem váltott velem, és a legkisebb figyelemre se méltatott – azt sem tudtam, hogy hívják. Lihegve futott oda hozzám, megállt és együgyű, de boldog mosollyal mereven a szemembe nézett.

– Mit akar? – kérdeztem tőle nem kis meglepetéssel, ahogyan elnéztem; ott állt előttem, mosolyogva, s rám meresztette szemét, anélkül, hogy beszélni kezdene.

– De hiszen ünnep van... – motyogta, s észbe kapva, hogy nincs több mondanivalója számomra, sietősen folytatta útját a konyhára.

Megjegyzem, hogy ezek után soha többé nem jöttünk össze, jóformán sosem váltottunk szót egymással egész fegyhazi tartózkodásom alatt...”

(*Mert valamit vár az ember. Legalább így ünnepek táján. Nem tudja pontosan, hogy mit, s talán azt sem, hogy vár. Ha megkérdeznék tőle, lehet, csodálkozna is, zavarba esne vagy dühbe gurulna. De vár. Valamit, amittől megnyílik benne a zár, ami elűzi a hiányt belőle. Valami találkozásra vár... Mint a kerekképű, szótlan fegyenc, aki csak ennyit tudott mondani: „De hiszen ünnep van...” Aztán úgy maradt... És van olyan hiány, amit semmi e világból való nem tud betölteni. – K. I.)*

VERS

(*A reménység Istene töltsön el titeket...*)

Juhász Gyula: *Credo* (részlet)

Megállsz-e néha az örök sodorban,
Mely halni visz, mint az örvény a rózsát
És érzed-e, míg hull a homokóra,
Hogy mosolyog az örökkévalóság?

Esküvői igehirdetés

Ef 3,14–21

Kedves ünneplő gyülekezet! Kedves családtagjaink! Kedves ifjú pár!

Legelőször neked szeretném mondani, kedves vőlegény, hogy csak részben volt igazad, amikor július 30-án a heidelbergi Péter-templomban az egyetemi istentiszteleten a prédikációd azzal kezdted, hogy a jó hír nem hír, és csak a rossz hír érdeklí az embereket. Látjátok, erre rácáfol ez a teli templom, mindazok, akik eljöttek a jó hírre, esküvőtök hírére, hogy együtt örüljenek és ünnepeljenek veletek. Soha életetekben nem kaptatok még annyi jókívánságot, mint amennyi ma elhangzik. Család, rokonok, barátok, ismerősök mind szeretnének megölelni titeket, megszoritani a kezeteiket, és elmondani, hogy sok boldogságot, sikert, minden szépet és jót kívánnak nektek. És ez jó dolog. Érzitek, hogy mindenki szeret titeket, mindenki veletek örül ezen a mai napon.

Én mégis azt mondom, hogy ez kevés a boldogsághoz. Többre van szükségetek, mint jókívánságokra. Többre van szükségetek, mert a mi jókívánságaink, még ha szívből jönnek is, erőtlenné válnak. Csupán emberi vágyainkat juttatják kifejezésre, de nincs erejük, nem hordják magukban a beteljesedést, a valóra válás biztosítékát. Többre van szükségetek, mint a mi jókívánságaink: imádságra van szükségetek. A jókívánságok mögött ugyanis csak a mi korlátozott emberi lehetőségeink állnak, az imádság mögött azonban Isten korlátlan lehetőségei rejlenek.

Az az ige, amelyet kiválasztottatok esküvőtökre, és meghívótokra is írtatok, Pál apostol imádsága az efezusi gyülekezetért. Ma ez a mi imádságunk értetek.

Miről szól, mit tartalmaz ez az imádság? Mit kér Pál az efezusi keresztények számára, és mit kérünk mi a ti számotokra esküvőtökön? Három kérés hangzik Isten felé. Először az, hogy erősödjetek meg a belső emberben. Azután az, hogy gyökerezetek meg Isten szeretetében. Végül az, hogy teljessedjétek be Isten gazdagságával.

Erősödjétek meg tehát a belső emberben. A ma emberre sokat ad a külsőségekre. Öltözködésben, divatban, testápolásban a trendit, a fittet, a menőt keresi. A párválasztásban is sokszor a külső a fontos. Közben elfeledkezünk a belső ember értékeiről. Ezért tartalmatlanná, felszínessé válnak emberi kapcsolataink, kiüresednek házasságok, és életünk nehéz, próbára tevő eseményeiben is erőtlenné bizonyulunk. Ti fordítsatok gondot arra, hogy megerősödjétek a belső emberben, hogy legyőzhesetek minden akadályt és nehézséget közös életetek út-

ján. Isten nem úgy segít, hogy csodákkal eltávolítja az akadályokat, hanem úgy, hogy megerősíti belső emberünket. Ne szátokba repülő sült galambot, ne csodákat várjatok, hanem hittel kérjétek: erősíts meg minket Szentlelked által! Lehet-e egy folyón hegynek felfelé hajózni? Vannak folyók, amelyeknél nagy szintkülönbség van az eredetük és a torkolatuk között. A felfelé hajózást úgy oldják meg, hogy szakaszonként zsilipkamrákat építenek. A hajó beúszik, mögötte bezárják a zsilipet, a kamrát elárasztják vízzel, ami felemeli a hajót, ekkor megnyitják a hajó előtti kaput, és az máris egy szinttel feljebb folytathatja tovább az útját. Így tesz Isten is: a kegyelem megerősíti belső emberünket, hogy legyőzzük az akadályokat. Nehézségek idején zsilipeljétek, kérjétek a hit és a kegyelem erejét!

A másik kérés számotokra, hogy gyökerezetek meg Isten szeretetében. Egész egyszerűen úgy is mondhatnám: ez azt jelenti, hogy soha ne felejtsetek el, hogy Isten szeret titeket. Néha úgy tűnik, az élet eseményei rá akarnak cáfolni erre. Válságok, bajok, tragédiák megingatják hitünket, megkérdőjelezzük Isten szeretetét. Ezen a mi családunk is keresztülment, amikor fiatalon és hirtelen elvesztettük édesanyádat, Klári. Isten ajándéka volt számmunkra a szerető édesanya és feleség, de Isten úgy döntött, hogy hazahívja őt. Nehezen tudtuk elfogadni. Mégis megmaradt nekünk Isten szeretetének az a jele, amelyik mindennél nagyobb: Jézus golgotai keresztye, amelyen életét adta értünk. Erre a keresztre nézve lesz megingathatatlanná, hogy Isten szeret minket. Lassan megtanultuk ezt, és aztán azt is átélhettük, hogy Isten földi életünk eseményeiben is megmutatja szeretetét, mert gondoskodott arról, hogy újra teljessé legyen családunk.

Gyökerezetek meg Isten szeretetében: ne felejtsetek el, hogy a kereszttel adott új, isteni életet nektek, hogy a kereszttel kötöttétek össze életeteket. Adjatok ezért mindennap hálaát a kereszttel, Isten irántatok való szeretetének jeléért, és vegyétek észre a mindennapi életben megmutatkozó szeretetét!

Pálnak az efezusiakért mondott imájának és a mi értektek mondott imádságunknak harmadik kérése végül, hogy teljessedjétek be Isten gazdagságával. Abszurd kérésnek tűnik. Hiszen hogyan fogadhatná be a véges emberi a végtelen istenit? A teológia egyik, máig megválaszolatlan vita-kérdése ez: *finitum capax infiniti*, vagy *non capax*? Képes-e a véges befogadni a végtelent, vagy nem? De ha jobban odafigyelünk, Pál apostol itt arról beszél, hogy ti teljessed-

jetek be. Ami hely van bensőtökben, életekben, gondolatokban, szívetekben, azt mind Isten töltse be. Ha még jobban meggondoljuk, akkor ez nem más, mint amit Jézus mondott, hogy mi az, amit Isten kér, elvár és ajándékozik, vagyis a nagy parancsolat: *Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.*

Kedves menyasszony és vőlegény, kedves gyermekeink! Szeressétek egymást nagyon, életek végéig. De egymásnál is jobban szeressétek Isteneteket, Jézus Krisztust! Ahol Jézus van, ott van a szeretet. Őáltala, őbenne lesz gazdaga az egymás iránti szeretetetek hűségben, jóságban, megértésben, türelemben, megbocsátásban, kitartásban,

önzetlenségben. Mindezek Isten szeretetének gyümölcsei, házasságotok megtartói.

Azzal kezdtem, hogy Szilárd heidelbergi igehirdetéséből idéztem, hát azzal is fejezem be. Azt mondtad, hogy ahol a hit közössége, szeretet és irgalmasság van, ott tényleg otthon érzi magát az ember. Egy darabig még úgy alakul a sorsotok, hogy nem lesz igazi otthonotok. De ha az előbbi gondolat ott van bennetek, akkor bárhol is lesztek, otthon érezhetitek magatokat.

Jókívánságaink mellett imádkozunk értetek, hogy erősödjöttek meg a belső emberben, gyökerezettek meg Isten szeretetében, és teljesejtek be Isten gazdagságával.

NAGY VERONIKA

Temetési igehirdetés*

Ha velem lesz Isten, és megőriz ezen az úton, amelyen most járok, ha ad nekem ételül kenyeret, és öltözetül ruhát, és békességben térek vissza apám házába, akkor az Úr lesz az én Istenem. (1Móz 28,20)

Nem megszokott temetési szertartásokon ez a bibliai idézet, mint ahogyan a koporsójában nyugvó N. N. sem volt átlagos ember. Mert az élete, amelynek hosszabb-rövidebb ideig részesei lehettünk, példás volt. Nem azt mondom, hogy tökéletes, nem is azt, hogy szent, hanem azt, hogy példás, mert példát nyújtott mindazoknak, akik közelről ismerhették őt. Mire mutatott példát? Az *igaz* életre, amely nem csupán végigdolgozott – bár kétségtelenül volt benne munka is, ki ne emlékezne rá, milyen közismert szűcs volt ő annak idején –, hanem végiggondolt élet is volt. Nemcsak elmúlt az évek számával, hanem be is telt. Mert Istent ismert, embert tisztelt és szeretett.

Az idézett bibliai mondatokat nemcsak Jákób ígérte meg az Örökkévalónak, hanem N. N. is. Soha nem tudtuk megenni azt a vallomását, amelyben elbeszélte, hogy a fogásban, szorongatott, emberileg nézve meglehetősen reménytelen helyzetében így imádkozott teremtő Istenéhez: „Ha hazasegítesz, minden vásárnapot neked szentelek.” Ez szépen hangzik, de ami még szebbé teszi, hogy be is teljesült, meg is valósult, mert N. N.-t hazasegítette az Isten, és ő minden egyes vásárnapon eleget tett a harang istentiszteletre hívó szavának. Mindannyiunkat megrendítő, megható, olykor meg is szégyenítő módon, mert láthatuk ereje fogytán egyre komolyabb erőfeszítéseit, amint jött a templom felé... Sokszor nyelvünk hegyén volt már a szó: Ne szenvedjen, inkább maradjon, otthon olvassa a vasárnapi ígét és imádkozzon. De nem mondhattuk, mert

egész lénye azt sugározta: ígéretet tettem, és aki ígéreteimet számon tartja, az maga az Úristen! Ez a hit- és hűség-harc volt N. N. nemes harca. Nemes, mert küzdelme kitarított mindvégig.

Szívemből szólok e szavakat, de tudom, hogy valójában nem én prédikálok, hanem az itt koporsójában nyugvó testvérünk prédikál egész lezárult földi életével.

Lelki tartása volt, és ez tette őt nem mindennapivá. Ma már ritka az ilyen erős jellem.

Az Úr lett az ő Istene, akinek mindenért mindenkor hálát adott. A fogságból való hazatérte napján vagy az ahhoz legközelebbi vásárnapon évről évre az általa kért éneket énekeltük a templomban: „Áldjad, én lelkem, a dicsőség örök Királyát...” Áldotta Istent mindazért, amit kapott tőle: családjáért és templomáért, amelyet két leánya mellett „gyermekének” tekintett, hiszen az alapkövetéltől, sőt az első gondolatától épülése minden fázisában részt vett mint a templomépítő bizottság elnöke. Így lelki otthonává lett az épület. Annnyira együvé tartozott szeretett templomával, hogy ezután már nem telhet el úgy istentisztelet, hogy ne érezzük azt: itt van velünk most is...

Gyászoló testvéreim! Tudunk-e mi, fogunk-e mi valaha is így ragaszkodni bármihez, ami szent?

Még szellemi és testi erejének teljében volt, amikor arról beszélt, mennyire kedves számára Áprily Lajos verse, a *Kérés az öregséghez*. Különösen ezek a sorai:

„Ne ingerelj panasza vagy haragra,
hangoskodóbból halkíts hallgatagra.
Csak bukdácsoló patakok csevegnek,
folyók a torkolatnál csendesednek.
Csak gyökeres szót adj. S közel a véghez

* Elhangzott Csengődön, 2006. június 30-án.

egy pátosztalan, kurta szó elég lesz,
a túlsó partot látó révülésben
a »Készen vagy?«- ra ezt felelni: – Készen.”

Megadatott neki. Megadta az az Isten, akinek ígéretet tett. Otthonában, a szívének legkedvesebbektől: párjától és leányaitól körülvéve mondhatta ki a „Készen vagy?”-ra a feleletet: „Készen.” Mindeközben szólt a vasárnapi harangszó. Egy kislány olyan őszinte szívvel harangozott életében először, mint amilyen őszinte szívvel indult N. N. utoljára – már a mennyei istentiszteletre – Urához, Istenéhez. Nekünk pedig itthagya emlékét, példáját, szeretetét, hűségét és bölcsességét, hogy mi is próbáljunk úgy élni, ahogyan ő élt. Próbáljunk hinni és bízni Istenben, mert benne soha senki nem csalódik.

Gyászoló testvéreim! Ugye, milyen sokan gazdagodtunk az itt nyugvó hitének példája által? Nemcsak családja tagjai, hanem a hitben testvérei is, akik között évtizedek hosszú során át mint gyülekezeti felügyelő szolgált.

Amikor mint segédlelkész megérkeztem Csengődre vovattal, ő várt és kísért be a lelkészi hivatalba, most pedig megfordul minden: mint lelkésze, én kísérek a sírig. Hálás vagyok Istennek mindazért, ami e két esemény kö-

zött adatott. Még az eszmecserékért, vitákért is, amelyek által egymáshoz csiszolódtunk, és utolsó találkozásunkkor egymást bátoríthattuk.

Eljött a nap, amikor teste megpihenhet abban a sírban, ahol előrement szerettei nyugszanak, köztük is a legfiálynótabb, az édesanyja, akit kisgyermekként veszített el.

El kell hogy búcsúzzunk, de hittel, reménységgel és szeretettel nézhetünk N. N. után. Elénekelhetjük élete legmeghatározóbb, legszeretettebb énekeit, és még ezek által is vigasztalódhat a lelkünk.

Még ha szomorú is az elválás, a köszönet szava illik hozzá, és a hála ezért a lezárult 87 esztendőért. Hányszor köszöntünk így megszokásból egymásnak: Isten vele! Most mondjuk ki megfontoltan e szavakat: Isten legyen vele, ahogyan eddig is vele volt, és legyen velünk is! Adjon erőt és vigasztalást a gyászban, legfőképpen a családnak, de nekünk mindnyájunknak is.

Gyászoló testvéreim! Elérkezett N. N. indulásának ideje, a búcsúvétel pillanata, amikor elköszön tőle családja és a csengődi evangélikus gyülekezet. Köszönjük N. N.-t, az ő egész életét.

Viszontlátásra! Békesség néki, békesség nekünk Urunktól, Teremtőnktől, aki a mi erős várunk.